

Franckesche Stiftungen zu Halle

Memoria Theologorum Wirtembergensium Resuscitata, h.e. Biographia Præcipvorvm Virorum, qui à tempore Reformationis usque ad hanc nostram ætatem ...

Accessit Elenchus Scriptorum tum editorum, tum in Manuscriptis latentium cum
Supplementis atque Indicibus necessariis

Quibus Historia Ecclesiastica Wirtembergiæ Et Montispeligardi, Productis Diversorum
Theologorum Joh. Brentii, Val. Vannii, Martini Frechti, Ægidii Hunnii, Joh. Assumi, Andr.
Osiandri, &c. literis ...

Fischlin, Ludwig Melchior

Ulmæ, Anno M.DCC.X.

VD18 90845404

Supplementa.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

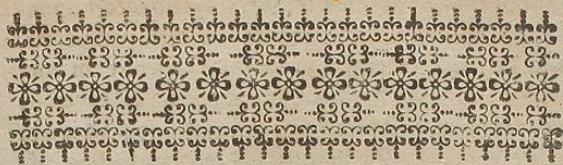
Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-216299

SUPPLEMENTA.

Ad p. 2. Part. I.

De Syngrammate.

§. 1.

Rimum Ecclesiæ re- *An. 1525.*

purgatæ & γυνώσκου Lu-
theranæ symbolum syngramma istud
erat Halæ Suevorum concinnatum se-
quenti occasione. Publicaverat

Zwinglius sententiam suam de S. Cœnâ in epistolâ
ad Matthæum Aulberum, pastorem Reutlingen-
sem Anno 1524. sed oppugnaverat eam epistola
Latinè & Germanicè, edita Joh. Bugenhagius Po-
meranus. At An. 1525. mense Martio Zwinglius
edito libello de verâ & falsâ religione, quem Franci-
sco I. Galliæ Regi dedicavit, opinionem suam pub-
licè tutari cepit, argumento à naturâ corporis Chri-
sti desumpto, quod nec ut patibile, nec ut gloriosum,
nec ut mysticum (quod esse dicit Ecclesiam,) præsens
esse in Evcharistiâ possit. Mense Augusto eandem
uberius explicavit, publicato tractatu, cui Subsidiî

(A)

titu-

titulum fecit. Mense Octobri Bugenhagio respondit. Conjunxit se ei Johannes Oecolampadius, Basileæ docens, ita tamen, ut tropum quæreretur in voce corpus, cum Zwinglius eum in voculâ est invenisse se existimaret. Sed utramque explicationem ad unam redire contendit Zwinglius. Oecolampadius igitur, id quod sermonibus publicis jam aliquo tempore proposuerat, libello complexus est, de genuinâ verborum Christi: Hoc est corpus meum, sententiâ, eumque fratribus, per Sueviam Christum annunciantibus, inscripsit, inter quos erant, qui eum Heidelbergæ docentem audiverant, contra opinionem verò ejus acriter jam insurgebant. Convenere inde quatuordecim ex illis Concionatoribus Halæ Suevorum, & d. 12. Octobr. tractatum, quem Syngamma vocant, conscribere stylo, ut putatur, Joh. Brentii. Nihil cunctatus Oecolampadius Antisyngamma ante finem anni emisit. Lutherus Syngamma Suevotum à Bugenhagio Germanicè verbum approbavit præfatione, quâ Helvetios vehementer offendit, vid. Seckendorff. Lib. II. p. m. 34. 35. Syngrammatis hujus præcipui Authores fuere Jo. Brentius & Erhardus Snepsius. Neque id tantum putatur, sed certò constat de Brentio, cujus filius in Apologiâ pro Patre adornatâ perpetuò ad illud syngamma, tanquam Brentii confessionem primam de Evcharistiâ, provocat. Aiebant enim Calviniani Brentiana Tyrocinia abfuisse ab opinione, quam senex & decrepitus, propè magis pertinacia quâdam, quàm maturo consilio defenderit. At, respondet » filius, vel unum syngamma ab hoc crimine illum liberat; quod ferè circa initia à Brentio con-
» scriptum,

scrip
ptur
cran
expl
Syn
illâ
ipsi,
dum
gran
schl
sequ
dus
rus,
den
lus,
Wo
Oen
Gra
Hif
p. m
dio
latra
pide
pidu
vide

scriptum, & à bonis & sinceris Theologis subscri- »
ptum fuit, vid. Respons. Brentii ad Calumnias Sa- »
cram. in præfat. Docet id etiam stylus & præsertim
explicatio dicti Joh. 3. de aquâ & Spiritu, quæ in
Syngrammate reperitur, eademque prorsus est cum
illâ, quam in Exegesi Evang. Johannis propinat
ipsi, ut videtur, peculiarem & propriam. Erhar-
dum Snepsum tamen laboris, in conscribendo syn-
grammate socium fuisse affirmat Dominus Jo. Bey-
schlagius. Theologi verò qui subscripserunt, fuere
sequentes: Jo. Lachmannus, Heilbronnensis, Erhar-
dus Snepsius Wimpinensis, Bernhardus Griebler-
us, Gemmingensis, Johannes Gaylingius, Ilsfel-
denſis, Martinus Germanus, Fixfeldensis, Joh Gal-
lus, Sulzfeldensis, Ulricus Schwiger, de Weissach,
Wolfgangus Taurus de Orendſaal. Joh. Rudolphi
Oeringensis, Joh. Valtensis, Jo. Menmannus, Mich.
Græterus & Jo. Brentius. vid. D. Valentini Lœſcheri
Histoꝛ. Motuum Relig. Calvin. & Zwinglian. P. I.
p. m. 124. Illud scriptum publicum Oecolampa-
dio missum, multoties recusum, ab ipso Cinglio al-
latratum, ab Oecolampadio arrosum, à Joanne Sa-
pido irritum, sed à nemine confutatum est. Sa-
pidus iste, Sacramentarius Poëta, cum Syngramma
videret, adscripsit:

*Istud clarorum Lector Syngramma Virorum,
Certum magnorum tibi dat numerum satuo-
rum.*

(A) 2

Istud

4 *Ad Memoriam Theologorum*
Istud Subjecit Joh. Gaylingius, (Theologus Veteranus
& vir eruditissimus, D. Hermannii elogio) vel alius:

*Dum Sapidus sapidum sese putat esse Poëtam
Desipit; & Sapido nil magis inspidum.*
Vid. Heft. Abusig. Epist. Terentianam.

De Samio & De reformatione Ulmensi.

§. 2.

An. 1526. **C**UNRADUS SAMIUS, patriâ
erat Wirtembergicus, natus in
Noten-Alfer / nobili supra Ul-
nam ad Danubium Vico, ubi rupto An. 1709. per
solutam glaciem ponte 24. homines interiere. Erat
inter eos pater & filius, qui posterior jamjam ad ri-
pam evaserat; Cui Pater: Ergone me desereres, fili?
Minimè verò: respondit ille. Itaque in fluvium re-
gressus & parenti suppetias laturus unâ cum ipso mi-
serè submergitur. Sed hæc ἐν παρόδῳ. De Sa-
mio Cunradus Dietericus, in der Ulmischen Zu-
bel-Predigt p. m. 14. 15. seq. digna memoratu
refert: Unterdeffen / sunt ipsius verba, severn die
Ulmische Burger nicht / sondern halten durch
vier ihres Aufschusses bey einen E. Rath um
einen andern eigenen Prediger an / und als sie
solches auß Gottes sonderbahrer Gnade durch
ein Raths- Decret erhalten / ist anhero zu ei-
nem Evangelischen Prediger beruffen / und
auf

auf vorgehende gehaltene drey unterschiedene
 Prob-Predigten auf Johannis Baptista 1524.
 angenommen und bestätigt worden Cunrad
 Sam / von Roten-Ucker bürtig / welcher zu
 Brackenach (Brackenheim) im Württemberger-
 Land ums Evangelii willen vertrieben worden.
 Dieser Kirchen aber neun Jahr lang im Pre-
 digt: Amt vorgestanden. Ihm ist erstmahls
 in der Barfüßer Kirchen / nachmahls weil we-
 gen der Menge der Zuhörer der Ort zu eng / im
 Münster mit und neben den Pöbstischen Predi-
 canten zu predigen gestattet und zugelassen
 worden / hat auch mit seiner Arbeit NB. im
 Herrn erwünschten Nutzen geschafft / dann
 die Zahl der Glaubigen unter ihm dermassen
 gewachsen / daß man ihm mehr Gehülffen am
 Wort und Mit-Prediger auf inständiges An-
 halten der Bürger durch Bewilligung der O-
 brigkeit im Jahr 1526. zuordnen müssen / als
 dann gewesen der obgedachte Johann Diepold /
 Prediger zu unserer Frauen vor dem Thor.
 Georg Schram / Hans Weithals und Laur
 Schichting so samtllich das Papsthum verlas-
 sen / und zu dem Evangelio getreten / und ha-
 ben der Schram und Weithals im Spital in
 der dürfftigen Stuben / Laur Schichting aber
 im Seelen-Haus zu predigen angefangen. An
 Widersachern hat es dem Cunrad Samen
 auch nicht gemangelt / dann Er viel Zankens
 mit den Mönchen und Pfaffen gehabt / hat sie a-
 ber alle ritterlich auß Gottes Wort gedämpfet;
 Sonderlich aber haben sich ihm hefftig wider-
 (4) 3 sezt/

fest/und die Lehre des Evangelii schändlich ver-
 lästert und verküßert / ein Barfüßer Mönch
 der Winzeler genannt/ der im Jahr 1525. Pe-
 ter Nestler / Lehmeister und Prediger im Pre-
 diger-Closter / so zuvor den Kettenbacher auß-
 gebissen / im Jahr 1526. Bruder Veit Kalts-
 eyßen / der Nicarius und Johannes Ulrici von Kap-
 sersberg im Jahr 1527. zur Stadt hinauß um
 ihres unbefugten Lästern willen verwiesen wor-
 den. Da dann sonderlich zu mercken / als die-
 sem Keyßersberger auferlegt worden / seiner
 Lehr öffentlich auf dem Rath-Hauß vor einen
 Rath am guten Montag nach Laurentii Re-
 chenschaft zugeben / sich auch Cunrad Sam-
 mit ihm in ein *Disputat* eingelegt / und heftig
 mit der Schrift auf ihn gedrungen / Er der
 Mönch endlich geantwortet / wann alles müste
 in der Bibel geschrieben stehen / so solls Er ihm
 anzeigen: Wo es in der Bibel stünde/daß Ulm
 eine Stadt seye? Um welcher groben ungereim-
 ten Rede willen dem Mönchen das Prediger-
 Handwerck durch ein Raths-*Decret* niederge-
 legt / und Er bald darauf fortgeschickt wor-
 den 2c. *Cæterum in quæstione cubat: Utrum Sa-*
mius fuerit Cinglianus? Affirmat id Abrahamus
Scultetus, suæ serviens causæ; & cum eo G. Arnol-
dus. Sed nos etiamnum negamus. Quamvis enim
plena Ulmensis Ecclesiæ reformatio per Viros Cing-
lio faventiores, videlicet Oecolampadium, Bucerum,
Blaurerum, Simpertum Memmingensem & Bar-
tholomæum Biberacensem An. 1531. demum per-
acta sit, istos tamen, excepto Oecolampadio, tum
 tempo-

tem
 tū
 po
 rer
 ter
 Cin
 tur
 nus
 Dr
 ligi
 lco
 tā;
 Sue
 li d
 Lu
 red
 de
 Co
 ren
 Ma
 S. C
 mu
 Eco
 nen
 Th
 liq
 qu
 Sar
 Cin
 ver
 lian
 adl

temporis ex asse cum Cinglio nec sentisse nec docuisse
tùm ipsorummet scripta, tum historiæ illius tem-
poris ostendunt. Bucerus certè diu hæsit. Blau-
rerus similiter. Distinguendum verò est probè in-
ter Cinglii opiniones. Proprius namque character
Cinglianismi est sententia de tropo in verbis Insti-
tutionis S. Coenæ, uti doctissimè observavit Domi-
nus Val. Loscherus Theol. D. & Superattendens
Dresdensis celeberrimus in Historiâ Motuum Re-
ligionis. præf. Accidentariæ illius opiniones erant de
Iconibus abolendis & tollendâ Communione priva-
tâ; Quibus posterioribus diversî inter Theologos
Sueviæ adstipulati sunt, tametsi in materiâ principa-
li de S. Coenâ nullatenus cum Cinglio, sed cum B.
Luthero sentirent & loquerentur. Manifestum id
redditur è diversis exemplis. Matthæus Aulberus,
de quo postea, non erat Cinglianus in materiâ de S.
Coenâ, sed tamen quoad Imagines ab initio durio-
rem adoptabat sententiam, ut ex dicendis patebit.
Martinus Frechtus erat ex asse Lutheri sententiæ de
S. Coenâ addictus; Neque tamen privatam Com-
munionem ante annum 1544. introducere valuit in
Ecclesiâ Ulmenſi. Et hanc privatam Communionem
Samius juxta reformationem supra dictorum
Theologorum, Oecolampadii nempe, Bucerî & reli-
q. orum intermisit & intermittendam censuit. Ex
quo tamen Cinglianum fuisse nondum probatur.
Sanè Dietericus eum non adeò impensè laudasset, si
Cinglianum fuisse certò habuisset compertum; ne
verbulo quidem Samio, sed Georgio Kellero, Cing-
lianismi in Ecclesiâ Ulmenſi propugnati culpam
adscribit. loc. cit. p. 21. Itaque si dicendum quod res

(A) 4

est,

est, Theologi nonnulli sub reformationis initium in quibusdam minus principalibus etiamnum fluctuârunt; Unde, ut fieri solet, nec B. Luthero, nec Cinglio in omnibus adhæsere, sed ecclesiasticos, ut hodiè vocant, egere; qualis etiam fuit Ambrosius Blaurerus. conf. illius Vitam P. I. p. 20. & Salomon Schradinus, Minister Ecclesiæ Reutlingensis atque Aulberi Collega Quod ut manifestius evadat, ex Actis Reformationis Wirtembergicæ à Chr. Besoldo, Apostata ex parte publicatis, narrationem subjungimus, etsi, ad Annum 1537. propriè pertineant.

Acta circa Reformationem Ecclesiæ Wirtembergicæ quoad Imagines.

§. 3.

Incefferat Anno 1537. Ulricum Ducem, Wirtembergiæ Reformatorem scrupulus: Utrum Imagines, Altaria & id genus alia è Templis essent eliminanda nec ne? Illius igitur mandato convocati sunt d. 10. Septembr. Uracum sequentes Theologi, Erhardus Snepius, Ambrosius Blaurerus, Johannes Brentius, Paulus Constantinus Phrygio, Matthæus Aulberus, Wenceslaus (cognomento Strauß) Pastor Uracensis, Casparus Græter eo tempore Pastor Herrenbergensis, & Salomon Schradinus, Diaconus Reutlingensis, qui in præsentia Nobilium & eximiorum Virorum Balthasaris à Gült-

à Güldlingen, Johannis Conradi Thummi, Philippi Langii & Joannis Knoderi J. U. Doctorum & Consiliariorum quæstionem ventilarent & deciderent.

ERHARDUS SNEPFIUS, igitur primus sententiam dixit & provocavit partim ad ipsius Principis & Senatus Provincialis constitutionem, quâ jam Anno 1535. Imagines scandalosas removendas, scandalo autem carentes retinendas, decreverint. Quam ordinationem ipse & Martinus Mittelius, Stuttgartiæ secuti aliquas removerint. Idem Decretum in Præfecturis Ducatus passim esse promulgatum. Non tamen negari posse, quod Turingæ, Herrenbergæ & Nürtingæ in Visitationibus institutis nonnulli sese opposuerint Zwinglii errore forsitan imbuti, qui erraverit, falsa docuerit, mundum totum seduxerit, nec scripturam intellexerit. Ambrosii Blaureri opinionem, quâ Imagines in hospitibus & ubique esse bonas, in templis duntaxat non tolerandas statuatur, frivolam esse. Nam si simulacra mnemonevtica in Ecclesiis non sint toleranda, etiam Biblia non posse in templum apportari picturis illustrata. Quod si Imagines vitæ sensuque carentes sensus distrahere dicantur, multò magis id futurum per vivas. Cumque in templis docendum sit, veterum Philosophorum observationem esse: Quod demonstratio ocularis plus doceat; & Gregorium M. rectè judicasse: Quod Pictura sit Laicorum Scriptura. Verendum insuper, ne Dominus Princeps Cinglianismi suspicionem apud alios incurrat. Quam ut amoliat, satius esse nonnullas imaginum retinere. Provocavit tandem ad suam con-

(A) 5

scien-

scientiam nec se, si aliter concludatur, coram Deo aut conscientia aut Concilio ejus rei rationem reddere posse. Snepfio in solidum adstipulatus est Wenceslaus.

E contra Blaurerus ad argumenta Erh. Snepfii respondit, negans: Se Præfectis Tubingæ, Nürtingæ & Nyffæ præcepisse ut simulacra removerent. Absque dubio id fecisse vel ex mandato Principis, vel quia noverint: Ducem è Sacello omnes in universum imagines sustulisse. Cæterum idem se sentire quod imagines vivæ plus distrahant, quàm statuæ. Enimverò illum qui Virgines aut vestes contempletur in templo peccare. Conscientiæ Snepfii suam opponere. Nec dubitare se, quin Status Evangelici in Concilio rationem reddere queant de hac re utpote minori, cum de gravioribus responsuri sint.

Hiscæ medium se intulit Jo. Brentius, miratus de Imaginibus disputari, nec id diutius inter Snepfium & Blaurerum ferri debere judicavit. Idem sensit Paulus Constantinus Phrygio, se excusans: Nullum se Idolum removisse. Præfectum id fecisse jussu Serenissimi. Num judicem agere debeat ipse? se quidem nescire. Hoc tamen scire: Imagines esse liberas. Quicquid igitur injunctum ipsi fuerit, facturum. Blaurerus interpolavit: se & Snepfium consensisse ab initio, ut unus alteri quid concederet. In hoc casu si fieret, proficuum id futurum, sed hoc ad Principem pertinere.

MATTHÆUS AULBERUS: Altaria & pictas tabulas idololatriæ, videlicet missæ, hætenus inserviisse; nec ut monitoria signa fuisse profatur. Unde abolenda judicat, non tamen confestim propter

pter infirmos. Novem se annos Reitlingæ docuif-
se antequam ea sustulerit Magistratus.

CASPARUS GRÆTERUS: Se de Imaginibus
parum ait sollicitum. Hactenus concionibus
annisum, ut eas ex cordibus ejiceret. Pertinere in-
ter Adiaphora. Se quidem concionari posse tum
præsentibus, tum absentibus illis. Mundis enim
omnia esse munda, docente Paulo.

At enim Consiliarii Principis non contenti de-
nuò sententiam dicere jubent unumquemque. Bren-
tius igitur: Imagines scandalosas removeri posse à
Magistratu concedit. Rationes tamen A. Blaureri
infirmas pronunciat, cum necessitatem indicent. Se
verò minimè hoc tempore consilium dare posse Prin-
cipi, ut omnes Icones ejiciat. Alioqui rumorem
iri sparsum: Necessariam esse Imaginum abolition-
nem & condemnari etiam hoc pacto Electorem Sa-
xonix cum aliis, quasi iniquè simulacra servarent.
Dari Ecclesias, in quibus Decalogus haud am-
plius doceatur, quid futurum si imagines insuper eli-
minentur? Non futurum esse admonitionibus lo-
cum. Scholarum quoque causâ retinendas Imagi-
nes. Illarum quippe abolitione famam illicò passim
increbituram, Wirtembergicos ad sectam Cinglii
transiisse. Denique Juvenes coram Virginibus sta-
re in templo vivas utique Imagines. Itaque si ex-
animè sint removendæ ex templis, etiam vivas non
esse tolerandas.

ERHARDUS SNEPFIUS, perstat in senten-
tiâ: Scandalosas debere tolli, reliquas non item
ex

rationibus jam adductis, Cui & Brentio assensum præbet Wenceslaus.

MATTHÆUS AULBERUS: Imagines nec ex præcepto aut coactione aboleri, nec ut ad cultum divinum necessarias induci debere ait. Scandalosas, mendaces, idololatricas scriptura destitutas ejiciendas. In Scripturâ fundatas & mnemonevticas tolerari tamdiu posse, donec & ipsæ in scandalum cesserint, tùm non minùs esse amovendas. Cum eo fecit C. Græter & hanc rem utpote de rebus æternis, arbitrio Principis reliquit.

A. BLAURERUS excipit: etiam non scandalosas Imagines exturbare integrum esse, cum sint liberæ & indifferentes. Nec præceptum à Deo datum esse, quo minus id fieri debeat.

Tandem M. Schradinus subjicit: Cum imagines inter Adiophora pertineant, nec prohibitio extet; ideoque Principem ut Oeconomum fidelem etiam minus scandalosas extrudere posse. Nec expectandum esse, usque dum Infans sese hoc cultro lancinaverit.

Jussi tandem scripto mentem declarare in eandem sententiam convenere primò J. Brentius, Wenceslaus Straußius, & Erhardus Snepsius; quibus mox accesserunt Matthæus Aulberus & Paulus Constant. Phrygio (Germanicè dictus Seiden-Stücker:) Scandalo carentes retineri posse discernentes. Casparus Græterus denuo Principis arbitrio rem totâ committit, consiliumque addit: Quo pacto Snepsius & Blaurerus queant conciliari. Enimverò
Blau-

Blauterus perstitit in Opinione concludens : Arbitrari se, Principem insigni cum fructu & honore coram Deo & piis omnibus imagines templis ejicere posse; Non obstante, quod alii Principes Evangelici nondum id fecerint, quibus Evangelium ante Wirtembergicam sit prædicatum. Sæpè enim ultimos fieri primos & majorem Ducis in laudem celsurum, si alii exemplum ab ipso capiant, quam si tergiversetur & alios identidem respiciat. Etenim in promovendâ gloriâ Dei unumquemque ex superioribus merito primum & principem debere locum affectare, & Deo, à quo potestas Magistratus dependeat, gratitudinem demonstrare. vid. C. Besoldi Documenta Rediviva Monasteriorum Wirtembergensium P. II. p. 88. usque 97.

His rationibus Ex-Monachum istum, quem per contemptum appellat, pervicisse & triumphum obtinuisse, asserit quidem Apostata Besoldus; Sed fallit, cum nec omnes imagines, nec altaria è templis Wirtembergicis fuerint ejecta. Blaurero tamen imputandum esse, quòd apud nos minus ceremoniarum & rituum remanserit, quàm in Saxoniâ & alibi, in aprico est. Eâ de causâ Dux Wirtembergiæ, Ulricus, Cinglianismi suspensionem in Aulâ Cælereâ incurrit.

Proinde transactio Cadanensis propemodum fuisset rescissa, nisi Princeps Ulricus in literis ad Philippum Landgravium sese purgatum in hoc puncto dedisset. conf. Seckend. Lutheran. P. III. p. 76. Blaurerus verò, cui etiam in materiâ de S. Cœna cum Snepfio non conveniebat, honestè & cum pace dimissus, uti supra annotavimus. Schradinus denique,

que, cujus mentio semel facta est in hac relatione, patriâ fuit Wirtembergicus, sed Minister Ecclesiæ Reutlingensis, qui militis habitu indutus sæpius ad B. Lutherum in Saxoniam excurrit, ejusque sententiam in rebus gravioribus exquisivit. vid. Jac. Frischlini *Carmen Seculare* p. m. Ex quibus omnibus planum est, nonnullos Sueviæ Theologos cum B. Luthero in gravioribus omninò sensisse, in minoribus verò vel dubios hæsisse, vel ad Cinglianorum opinionem aliquatenus inclinasse, neque tamen idè pro Cinglianis habendos esse. Hæc per anticipationem à nobis huc relata sunt, ut quæ de Samio adduximus aliorum exemplis illustrarentur. Pergimus nunc ad reformationem Wirtembergiæ ipsam,

De Reformatione Wirtembergiæ.

S. 4.

An. 1535. **U**LRICUS Dux Wirtembergiæ, diu ante cum in aulâ Hassiacâ viveret, Evangelicæ doctrinæ amore & Lutheri æstimatione imbui cœperat, Hartmuthi Cronbergii conversatione excitatus. Postea Ulricus in comitatu Landgravii, Anno 1529. Marpurgum profectus, Lutherum vidit, & inde amare, admirari & ut Heröem æstimare cepit. Restitutus An 1534. in Ducatûm suum, nihil prius habuit, quàm religionis curam. Usus autem est ad ministris Erhardo Snepfio, Marpurgensi tunc Professore,

fessor
stanti
Mat
Valen
stes fu
sis.

1535
prima
bita f
ordin
dole a
mam
lum d
unſ l
Sacer
bund
trium
sterior
Ducat
tes ad
tem in
choru
est, u
aut al
privat
summ
ctum
perma
bus q
dignat
lem Jo
pam &

fessore, à Landgravio, & Ambrosio Blaurero, à Constantiensibus, Johanne Brentio ab Hallensibus, Matthæo Aulbero, à Reutlingensibus, & postremo Valentino Vannio, qui Stuttgardia postea Ecclesiastes fuit, à Georgio Marchione Brandenburgico missis. Missificatio abrogata fuit Anno 1535. festo purificationis. Tubingæ An. 1535. prima Concio Evangelica à Blaurero habita fuit d. 2. Sept. Waiblingæ ab Erhardo Snepfio ordinatus est Leonhardus (non Erhardus uti mendose apud Seckend. legitur,) Wernerus, cum primam ibi haberet concionem, & cœtus hymnum illud de justificatione per fidem: *Es ist das Heyl uns kommen her.* cantaret, expuerunt Pontificii Sacerdotes & Diaconi veteres, temploque indignabundi exierunt. Wenero successit Oseas Hala, vir trium linguarum doctissimus. Secuta est Monasteriorum mutatio & novæ regulæ. Monasteria Ducatus sedecim erant (hodie 14.) quorum Abbates ad comitia provinciae vocari solebant. Cum autem in iis (verba sunt Crusii,) magnus esset Monachorum numerus, cum illis hoc à Principe actum est, ut aut Ecclesiæ docendo Evangelio inservirent, aut aliò locorum se conferrent cum bonis suis, aut privatim agerent, ubi placeret, aliquam pecuniæ summam ex redditibus Monasterii ad victum & amictum accepturi. Regulæ personis in Monasterio permanere volentibus præscriptæ, Herrenalbensibus quidem (quod Monasterium magnæ præ aliis dignationis erat,) d. 6. Jul. Anno 1535. per nobilem Joann. Frider. Thumm, Kircho-Teccæ Satrapam & Erhardum Snepfium Principis legatos tradi-

tæ, erant sequentes : Legerent suis horis S. literas : Psalmos canerent : Cœnam Domini sub utrâque specie perciperent, missas omitterent : Confessionem auricularem tollerent : pro cucullis aliâ veste honestâ uterentur, honesta opificia exercerent, conscientias non onerarent. Moniales verbum Dei audirent. Nullos amplius monasticam vitam acturos recipere, vid. Cruf. Annal. Suev. P. III. Libr. XI. p. 627. & Seckendorff. Lutheran. Hist. P. III. p. m. 123. Harum conditionum alii aliam accepere, & quos privatim vivere juvabat, in singulos annos singuli 40. florenis donati sunt : Laicis fratribus, qui uxores ducebant, quotannis 25. decreti. Abbas Hirsaugiensis Joannes, solus in eo Monasterio permanens & privatus agens 400. florenos ex redditibus ejus accipiebat ; Murhartensis Abbas, Martinus, favore nobilium ibi relictus est cum Priore Thomâ Carlino, præfecturam gerens habitu suo. (vid. Cruf. loc. cit.) de cætero conventu & Abbatia destitutus. Sed & Blabyrensis Abbas, ut in Manuscripto inveni, cum lex Conventualibus religioni Lutheranae manus dedit. E Bebenhusano Cœnobio cum aliis egressus est Johannes Mendlinus, Ordinis Prior, factus postea Professor Dialectices in Academia Tubingensi publicus. Ex Adelbergensi Abbas ipse Leonhardus Dyrrius de Zell, sinceriores doctrinam est amplexus & An. 1538. vitâ functus Ex Anhusano Johannes Agricola, è pago Alpestri Gerstetten natus, qui Anno 1522. electus fuerat in Abbatem, uxorem duxit, quâ cum usque ad finem mortalis vitæ suæ in Bolheymsen pago inter homines agrestes (accepto annuo penso,) vixit & in templo Parochiali deinceps

deim
ob c
reip
max
gog
rit.
apri
tus
abje
Bru
cken
étrin
suos
splen
litera
Binc
tea A
bron
stea
stris
Phil
men
pori
lius
Casp
P. I.
jor,
obiit
ravit
bate
scere
voca

deinceps humatus est, quem Caspar Bruschius eam ob causam valdè traducit, quod nomine, patriâ & reipsâ verè fuerit rusticus; literarum & literatorum maximus osor; qui suis etiam juvenibus nec Pædagogum alere, nec quicquam librorum emere voluerit. Sed hæc quantum valeant à Pontificio dicta, in aprico est. Idem Bruschius reliquos ejus conventus Monachos partim Monasticæ professionis veste abjectâ ad alia sese studia contulisse testatur. vid. Brusch. Chronol. Monast. German. fol. 2. E Denckendorffensi, Ulricus Fehleyßen, præpositus doctrinæ Evangelii favit, (D. Heermannno teste) inter suos nominatissimus, prudentiâ, rerum usu, vitæ splendore & liberalitate domi & foris conspicuus, literarum & literatorum fautor egregius, vid. Or. Bindero hab. p. m. 11. Ex Alpirspacensi jam antea Ambrosius Blaurerus secessum fecerat. E Maulbronnensi Valentinus Vannius jam Anno 1525. postea verò Jacobus Schropppius, & Joh. Epplinus nostris accessere. Herren-Albenensis autem Abbas, Philippus Degen, de quo P. I. p. 63. regulas suprâ memoratas admisit jam An. 1535. & deinceps temporibus Christophori Abbatiam retenuit, atque illius permisso matrimonium iniit, avus ex filiâ factus, Casparis Lucii, Abbatis Evangelici Alpirspacensis, P. I. p. nobis laudati. Ipse octuagenario forè major, rude donatus, Tubingæ, d. 5. April. 1591. obiit, cui J. G. Sigwartus D. & Prot. Theol. parentavit. vid. Cruf. Annal. P. III. p. 842. Reliqui Abbates loco cedere, quàm conditionibus istis acquiescere maluerunt. Solus Zwifaltensis Dûcem in jus vocavit & causam suam coram Ferdinando Rege

(B)

strenuè

strenuè egit, uti Bruschius refert. (a) Enimverò in-
tercessione potius Romani Regis, quàm justitiâ causæ
reformationem avertit Zwifaltensis, aliquot aureo-
rum millia Duci Ulrico per transactionem pendere
adactus; conf. Cruf. l. c. p. 628. De cætero quia
Ducatus erat amplus & jam tùm oppida majora nu-
merabat quadraginta octo; minutiora, muris ta-
men cincta, quatuordecim; pagos quadringentos,
(quorum omnium tamen numerus usque in hunc
diem temporis successu insigniter crevit,) ideòque
magna fuit prædicatorum Evangelii penuria & as-
sumti ab initio parum digni calumniis occasionem
præbuerunt. Plebs in universum sub veteri super-
stitione ita tractata erat, ut planè rudis omnium reli-
gionis capitum esset, adeòque informationem agrè
tusciperet & multi ad ritus illos externos, quibus sa-
cra pristina constabant, ut ad consueta, respicere cœ-
perunt. (vid. Seckend. l. c. p. 123.) Hinc severio-
ribus uti cepit mediis Princeps. Anno quippe 1536.
d. 8. Maji, simulacra sanctorum Stuttgardiæ è tem-
plis remota sunt. Die Lunæ verò post festum Pen-
tecostes decretum in foro Stuttgardiæ pronuntiatur
& in omnem ditionem emissum est hujus tenoris:
1. Ne quis infectetur Evangelicas ex verbo Dei con-
ciones. 2. Quisque singulis diebus Dominicis &
festis ad conciones accedat: eodem mittat suam fa-
miliam, saltem semel in die. Qui neglexerit, pri-
mò unum florenum mulctæ loco pendat; qui secun-
dò, duos. Qui mulctam solvere non poterit; is
quatrduum pane & aquâ pascitur in carcere. 3. Ne-
mo aliò evagetur ob Missas audiendas, sub poenâ
modò

(a) *Chronol. Monast. apud Seckendorff. l. c.*

modò dictà. 4. Nemo inter conciones ludito, Saltato, convivator in publico sedeto statove; sed ad minimum semel concioni interfuerit & domi maneat. Mùlta 5. s. aut diem & noctem luat in carcere. 5. Imagines quæ ad orantur, tolluntur: Sed quæ scandalo carent, ferri possunt. Tolluntor verò illæ priores, sciente Magistratu & Concionatoribus. Cruf. Annal. l. c. p. 629.

De Reformatione Universitatis Tubingensis.

§. 5.

Eodem anno 1536. Udalricus Dux, *An. 1536.*
Scholæ Tubingensis, quam
thesauri Ducatus, curam pater-
nam suscepit, missisque suæ voluntatis & affectus in-
terpretibus, Simone Grynæo & Ambrosio Blaurero
clementissimè prospexit, & ut in omnibus disciplinis
utiliter doceretur, curavit, atque si redditus Acade-
miæ non sufficerent, se suis Cameralibus, quos vo-
cant, proventibus subventurum rarissimo quidem,
sed maximè pio exemplo, scriptis etiam promisit.
Mox impetrato ab Imperiali Halensium civitate, Jo-
hanne Breatio, Theologo Summo, qui exquisitio-
rem sacras literas docendi rationem monstraret; E-
jusdem aliorumque consilio de adolescentibus stu-
diosis perpetuò alendis (ne deessent Ecclesiis sui do-
ctores,) cogitavit, & conjunctim in unis ædibus,
(quas Eremitæ Augustiniani antea incoluerant,) ad
(B) 2 usque

usque LXX. numero pro excitandâ ipso ex sodalitiis majori industriâ animorumque conspiratione, habitare voluit. vid. Melch. Ziegl. in Orat. G. Liebleri hab. p. 6. conf. Jubil. Acad. Secund. p. m. 3. Ut verò felicius ab humanioribus disciplinis progressum facerent ad Theologiam præter Simonem Grynæum, etiam Philippum Melanchthonem & Joachimum Camerarium accersivit; Philippus igitur eò venit, d. 24. Septembr. & ordinatis Philosophiæ Professorum lectionibus d. 7. Octobr. iterum discessit. Camerarius verò jam antea ibi docere ceperat, atque per annum ibi commoratus est. cont. Vitam Melancht. p. 142. Hoc pacto Philosophia & Theologia Scholastica ceperant eliminari. Unde sectæ realium & nominalium, quæ Tubingæ, sub Aquilæ & Pavonis nomine innotuerant, dicto anno cessarunt. vid. Crus. I. c. Notandum verò, Academiam Tubingensem eo tempore, nondum quoad omnia membra sua fuisse reformatam, vel quod honestè cum Doctoribus suis sepeliri Scholasticam malebat Princeps, vel quod privilegiis Universitatis prohiberetur. Equidem D. Ambrosius Widmann, Ecclesiæ Collegiæ Præpositus & Universitatis Cancellarius, jam Anno 1535. Tubingâ clanculum Rotenburgum discesserat, Psalmos (ut ipse dicebat) Germanicâ linguâ compositos in Ecclesiâ cum reliquis canere aversatus. Qui etsi postea sæpè ad officium requisitus fuerit, noluit tamen redire. Unde ab An. 1536. usque ad An. 1539. Magisterii honores nemo accepit, donec Ulricus Dux, ejus loco Joannem Schaizerum Cancellarium constitueret. (b)

Nihil.

(b) Crus. p. 628, 640.

Nihil
ni eti

PE

Mô

Ann

de Bi

lastic

vice

ctavâ

teste

Gab

stop

siqua

re su

lecti

vers

mis

renc

atat

Mar

man

sper

plo

miæ

exer

letu

Nihilominus supererant Doctores Pontificiæ religioni etiamnum addicti, qualis erat:

PETRUS BRUNUS, SS. Theol. Licentiat, & Præpositus S. Petri in Sylvâ (zum blauen Mönch im Schönbuch) natus in Kirchheim/ (c) Anno 1443. Magister factus erat Decano Simone de Biel Anno 1492. postea autem Theologiæ Scholasticæ Professor in Academiâ Tubingenli, primâ vice Rectoris officio perfunctus Anno 1503. & octavâ Anno 1534. Homo acutus (Theod. Sneyfio teste, (d) & ut ferebant superiora tempora doctus. Gabrielis Biel discipulus, de quo, ut habet D. Christoph. Heermannus, in Orat. C Bindero, hab p. 8. siquando hilarior esset, utpote majore & antecessore suo, de studiis, privatâ diligentia, meditationibus, lectionibus, concionibus, abstinentiâ adeoque universâ vitæ ratione multa præclarè differebat & in animis adolescentum desiderium memoriamque viri renovabat, aliaque multa sapienter monebat exactæ ætatis Senex. Is quotidie Beuerlino in Stipendio Martini Plantischii versanti hortator fuerat, ne à Romanensi Ecclesiâ descisceret, nevé parentum monita sperneret. Ejus Epitaphium Tubingæ extat in templo sequenti inscriptione:

PETRUS BRUNUS, S. Theol. D. Academiæ Tubingenlis Professor, cum rarissimo quodam exemplo vitæ annos ad nonaginta firmâ semper valetudine & piè & innocuè produxisset An. tandem

(B) 3

M. D.

(c) *Crus. p. 496.*

(d) *Orat. Beuerlino hab. p. m. 8.*

M. D. LIII. mensis Februar. d. 8. vitâ defunctus est.

Alter Theologus Pontificiæ doctrinæ ad huc dum deditus erat, *Balthasarus Käuffelinus*, Theol.D. & Professor, ex oppido Wildberga oriundus, qui Constantiæ cum Matthæo Aulbero confirmationem Sacerdotalem accepit. Anno 1518. Rectoratum Academicum gessit primâ vice Anno 1520. per integrum annum, decimâ tertiâ vice An. 1552. Interimisticam doctrinam Anno 1548. ipsamque missam denuo receperat; (e) rude postmodum donatus à Duce Christophoro, postquam 40. annos Professore egisset. Mortem obiit d. 4. Octobr. Anno 1559. vid. *Crus. Annal. P. III. p. 705.* Jubileum Acad. alterum. p. 222. Extat ejus Epistola manuscripta de Papa deponendo.

Obtervâsse hoc debuerat G. Arnoldus ejusque hyperaspistes, ne tam frivole Theologis Tubingensibus Evangelicæ Religionis Consilium illud justo durius contra Anabaptistas apud Ortium, impingere ausi fuissent. (f) Nec enim id à Lutheranis, sed præfatis authoribus Pontificiæ doctrinæ nondum renunciantibus erat profectum. Meliorem nostratum sententiam & cum reliquis Evangelicæ Ecclesiæ Theologis ex asse conformem quivis Lector cordatus perspicere potest è disputationibus publicæ luci expositis, J. Andreæ Heerbrandi, Sneyffii, Thummii, Osiandrorum & reliquis Wirtembergicorum scriptis. Quæ si legere vel titulotenus saltim inspicere maluisset, quàm insontes traducere Arnoldus,

haud

(e) *Fam. Andr. Rector p. m. 32. conf. p. 39.*

(f) *Historische Betrachtung wider S. Caroli p. m. 418.*

haud dubiè plus candoris fuisset litaturus. Sed hæc
ὡς ἐν παρόδῳ. Redimus ad reformationem.

Acceperat libertatem reformandi Ducatum
suum Ulricus Princeps vi transactionis Cadanensis eâ
tantum cum exceptione ut in Abbatis quæ singula-
ria haberent privilegia & ad Ducatum non pertine-
rent, nec in religione, nec in reddituum possessione
turbaret. Cum verò tota provincia Wirtembergi-
ca veteri instituto per partes & pro situ Diœcesibus
Episcoporum quinque, Constantiensis, Augustani,
Spirensis, Wormatiensis & Würzburgensis tubesset,
illorum indignationes & varia molimina adversus
reformationem sese ostendêre. Nec defuerunt, qui
Ferdinando Regi suggererent, ut libertatem refor-
mandæ religionis, pactis Cadanensibus Duci conces-
sam, impediret. Duas ad id machinas adhibue-
runt. Dicebant, promissum saltim esse, ut status pri-
stinus in Ducatu Wirtembergico servaretur, ubi to-
lerata erat quædam Evangelii professio: addebant,
Electorem Saxoniz in pactis contentum hâc condi-
tione fuisse. Inductus per hæc Ferdinandus literas
in illum sensum ad Moguntinum dederat & jam ex-
postulare cum Electore ceperant Ulricus Dux &
Landgravius facilitatem ei exprobrantes. Subtilius
erat, quod dicerent, ab Ulrico id agi, ut Cinglia-
num dogma provinciæ suæ inveheret. Scripsit ita-
que Rex ad Electorem d. 15. August. in genere sal-
tem, ut sectæ Zwinglianæ neque in sua ditione locum
daret, neque in aliis illam promoveret. Respondit
graviter Elector: d. 20. Aug. parenti suo sibi que
curæ fuisse, ne Zwinglii secta in suas irreperet ditio-
nes, neque nunc reperiri in oppidis præsertim, qui
illi

illi sint addicti &c. Quod verò ad primam objectionem de sensu pactorum Cadanensium attinet, Ulrico & Landgravio, deinde Mediatoribus, & denique Ferdinando masculè respondit Elector, asseverans NB. clarè & liquidè permissam esse Ulrico facultatem reformandi, neque se unquam in pacta consensurum fuisse, nisi firmiter constituto hoc capite. Non negavit tamen duas conditiones adjectas fuisse: unam, nempe, de cavendo Zwinglianismo; alteram de non turbandis monasteriis, quæ Ulrici jurisdictioni non subessent. Addidit, quoniam Cinglii & Anabaptistarum errores ante restitutionem Ducatus multis in locis invaluisse, neque à Clero satis refutari potuissent, futurum esse, si interpretatio de statu priori servando locum haberet, ut utraque illa dogmata in provinciâ continuari deberent. His motus Ferdinandus literis bonam fidem agnovit, & duabus illis conditionibus contentus fuit, idemque Legatis, qui illo tempore ab Electore Viennam missi erant, confirmavit. vid. Seckend. P. III. p. 75. 76.

Ita pervicit constantia Ulrici & postea emendatius omnia constituta fuere sub Christophoro Duce, qui quod neglectum erat, Scholas in monasteriis constituit & ex redditibus eorum Ecclesiis, Academiæ & Scholis egregiè prospexit. Ipse tamen Ulricus ad hospitalia pauperum plusquam octoginta millia contulit, constitutis etiam, cum rerum undique pretia crescerent & Salariorum in Professores & in Universitatem ipsam redituum insignibus augmentis. Seckend. l. c. & Jubil. Acad. Tub. alterum p. 3. Imò priores redditus, quos sacrificuli habue-

rant,

rant,
milti
rum
p. m

Tub
orna
mon
gard
insti
mun
Præ
linu
sapi

A
(qu
Tem
prin
giã
gim
gam
dera
mis
Pri
no p
con
dein
nom
ind

rant, Evangelii Ministris concessit, quos post Inter-
mittica tempora sub Duce Christophoro, Politico-
rum quorundam arte amiserunt. vid. Fam. Andrean,
p. m. 34. 35.

Quemadmodum verò laudatissimus Princeps
Tubingæ in omnibus, quæ ad ejus augmentum &
ornamentum spectabant, munificentiam suam de-
monstravit; ita non minorem pro Metropoli, Stutt-
gardiâ, curam gessit. Ibi namque Pædagogium
instituit, quod successu temporis evasit florentissi-
mum, ita ut An. 1574. in sex Classibus sub septem
Præceptoribus & uno Pædagogiarcha 312 discipu-
li numerarentur. (g) Fuit autem, quem supra P. I.
sæpius laudavimus,

ALEXANDER MARCOLEON, ex Mo-
nacho Stuttgardiano Prædicatorum Ordinis,
(qui in Xenodochio sedes suas habuerant & cum
Templo Claustrum extruxerant,) Pædagogiarcha
primus. Is inter primos erat, qui in Wirtember-
giâ Evangelii doctrinam agnoverunt. Unde à Re-
gimine Cæsareo expulsus circa Anno 1525. Eßling-
gam venit & ludum ibi literarium aliquot annis mo-
deratus est. Ulrico autem Duce avitas ditiones ar-
mis recuperante ab Eßlingensibus repetitus, & in
Principis gratiam dimissus, Pædagogio Stuttgardia-
no præfectus est. Ceperat ab initio in Ecclesiâ etiam
concionari, sed cum aliquoties hæsitaret, suggestu
deinceps abstinuit, dictitans: Formas sibi quidem
non deesse, sed corium. *Es mangle ihme zwar
nicht an Eaisen / sondern am Leder.* Arte qui-
(B) dem

(g) *Crus. Orat. Leonh. Engelh. Fun. p. 17.*

dem & apparatu ad elaborationem concionis se non carere, sed Elocutione destitui, intimaturus. (a) Celebratus passim à Viris doctis Seculi XVI. quod fuerit Vir doctissimus & optimus formandæ juventutis artifex. vid. Cellii, Orat. Chil. Voglero habitam p. 9. Joannes Harpprechtus, Jctus celebris, eum vocat Ludimoderatorem literatissimum & ad formanda juventutis studia quasi natum & factum in Orat. Anastas. Demlero hab. p. m. 6. Educavit enim viros præclarissimos; quorum celeberrimi fuere Jacobus Andreæ; quatuor Bidembachii fratres; Theodoricus Snepsius, Orator disertissimus; Johannes item Wellingius, Ferdinandi postea Regis Cancellarius & Baronatus dignitatem nactus, qui summorum ad opum & honorum fastigia conscendit. Chilianus Voglerus & Anastasius Demlerus, Jcti famigeratissimi, alique complures. vid. Cellii, Orat. Theod. Snepfio habitam. lit. c. 3. b. Fratrem habuit Johannem Marcoleonem, Pastorem in Præfecturæ Marpacensis pago Murch, itidem insignem didacticum & Philippi Melanchthonis Præceptorem, qui multas ei orationes correxit. vid. Cellius l. ult. cit. Ipse Alexander nomen suum postea mutavit, seque Germanico idiomate Märcklin vocavit. Pulverem Scholasticum cum coronâ immarcescibili commutavit, Anno 1551. Extant nonnulla ejus scripta, quæ hujus loci non sunt. Collegam in officio habuit quendam Canonicum Stuttgardianum, M. Bernhardum, Is Professor aliquando Viennensis fuerat, Latine Græcè & Hebraicè doctissimus; qui etsi præter aliquot horas, ex ordinis istius regula,

(a) Ex Chronico Gabelcoveri Stuttg. Manuscripto.

la, q
bus,
tribus
istius
turpi
tame
tillan
litate
licè
pulos
Celli
more

De

I

orsu
Chr
rem
tinè
Duc
refo
ait)
facil
Eter

la, quotidie sacris Papisticis & nescio quibus precibus, missis & Psalmorum commurmurationibus tribuendas reliquum temporis pariter ex ordinis istius etiam hodiernâ consuetudine luxu deperdere turpiter aut otio saltem inaniter consumere potuisset: tamen à verâ pietate non abhorrens, quæ ejus scintillans erat semper fides, & cum publicâ vivendi utilitate conscientia, Latinas, Græcasque literas & publicè docebat in Scholâ & privatim domi suæ discipulos ac convictores fideliter in iis erudiebat, vid. Cell. Or. cit. Vogler. hab. p. 10. Sed hæc de primordio Reformationis in hoc Ducatu sufficient.

De Reformatione Montis-Peligardi.

§. 6.

IN hoc Comitatu seu Principatu, nec An. 1535. non in ditione Richovillanâ in Alsatia reformationem An. 1535. pariter orsus est Georgius, Ducis Ulrici frater, qui suasu Christophori Ducis jamdum quinquagenarius uxorem duxit, atque Fridericum filium genuit, qui extinctæ in Ludovico familiæ successit & hodiernam Ducum stirpem propagavit. (a) Factam esse illam reformationem (ex Hospiniano Abrah. Scultetus ait) ad Helveticæ Confessionis normam. Sed non tam facile fidem merentur Hospiniani & Sculteti asserta. Etenim Hospinianus, si potuisset, omnes Principatus

(a) Vid. Seckend. P. III, p. 123.

tus & Civitates pro Cinglianis vendidisset. Id omnino solenne fuit Reformatis Sec. XVI. suæ Confessionis receptionem ante Lutheri doctrinam jactare. Ut verò fidem Hospiniano derogemus etiam in hoc passu, argumenta, quæ nos movent, non sunt nulla. Primò namque Petrus Tossanus, Metensis, primus Mompelgardi Pastor fuit, uti Hospinianus ipse testatur. Atqui Tossanus ille Augustanæ Confessionis socium se constantissimè, licet falso, professus est, atque Cinglianum dogma de Evcharistiâ non nisi clanculum sparsit, prout ex sequentibus epistolis Brentii ad Angelandum & Snepfium elucescit. Quod si ad Helveticæ Confessionis formam facta esset Montispeligartenensis reformatio, non opus habuisset Tossanus ad Aug. Confessionem provocare, vel Cinglianismum suum occultare, quem vi Confessionis Helveticæ publicè & apertè licuisset docere. Deinde Dux Christophorus à Patre Montispeligardum missus Anno 1541. ut ibi sedem suam haberet, Augustanæ Confessionis Praconem Aulicum adduxit, Johannem Angelandrum (Germ. Engelmann,) qui aliquot annos juxta Tossanum docuit, tamen non sine controversiâ; Jam verò diversas confessiones è diametro pugnantibus publicè receptas fuisse, ne speciem quidem veri habet.

Cumque adeò Tossanus post adventum Ducis Christophori non fuerit dimissus, sed in officio manserit, ut Pastor & Antistes Ecclesiæ 36. annis (si Melchiori Adamo fides. Vit. Theol. p. 332.) adeoque & post Christ. Binderum anno 1557. informa

ma n

manda
pro A
fuisse
utpote
tur.
lienda
gustan
traher
etiam
set,
villan
Conf
firma
Heer
22.
circa
ti De
ampl
nias
viro
strio
ager
dere
ever
155
su,
labo
lucta
quib
men
deer
pug

mandæ Ecclesiæ causâ eo missum, planum est, eum pro Augustanæ, non Helveticæ Confessionis, socio fuisse habitum, sed malâ fide in munere versatum, utpote qui aliud corde sentiret, quàm ore loqueretur. Hinc factum, ut Cingliani Doctores ad amolendam hypocrisios & doli mali notam, ipsam Augustanam Confessionem in sensum Zwinglianum trahere omnibus viribus sint annisi. Quod cum etiam Daniel Tossanus, Petri filius, postea ausus fuisset, Nicolaus Cancerinus, Superattendens Richevillanus, è Wirtembergiâ eò missus, vindicias Aug. Conf. ei opposuit. vid. P. I. Memor. p. 160. Confirmantur hæc exiis, quæ habet D. Christophorus Heermannus in Orat. Christ. Bindero dictâ. p. m. 22. Irrepperant inquit, eò loci (Montispeligardi,) circa initia reformationis plerique ex Helvetiis ad sciti Doctores, qui Tigurinum de S. Synaxi dogma amplectebantur, erat & in ritibus externis, ceremonias vocant, quædam discrepantia. Opus igitur erat viro non tàm erudito, quàm circumspecto & industrio, qui omnia singulari animi moderatione perageret, ne vel nimîâ vehementiâ quemquam offenderet, aut turbulentis actionibus statum Ecclesiarum everteret. Hæc Bindero fuit data provincia Anno 1557. quam in se recepit & non minori cum successu, quàm fidelitate administravit. Herculeos sanè labores sustinuit in repurgando illo Augiæ stabulo, luctandum illi fuit cum variis monstris, Papicolis, quibus tota abundat vicinia, Anabaptistis, Sacramentariis, ressecanda multa Hydræ capita. Non deerant viri eruditi, qui dogmata sua accerrimè propugnabant, vulgus eam, quam à teneris imbiberat opinio-

opinio-

opinionem, mordicus retinebat. Hoc opus, hic labor erat. Sed res eâ dexteritate à nostro ita peracta fuit, ut annuâ operâ id effecerit, ut rebus pacatis & optimè constitutis Ecclesiis, quæ ab illo tempore tranquillæ permanferunt magno sui post se relicto desiderio domum quietè redierit. Hactenus Heermannus. Patet ex hisce Helveticos Doctores sub aliâ planè, quàm Helveticâ Confessione irrepfisse, non apertè venisse ut Cinglianos. Istius tamen dogmatis semina etiam in vulgus sparsisse. Tandem verò detectos atque expulsos esse, quod ipsum Danielis Tossani exemplum comprobatur. conf. Part. I. Memor. p. 67. & Caroli Memor. Tom. I. p. 39.

Ad acta Mompelgartenfia cum
P. Tossano.

An. 1543.

JOHANNES ANGELANDER, vernaculo idiomate Engelmann, sub initia Reformationis Evangelicæ in Ducatu Wirtembergico erat Pastor Engersheimensis Ecclesiæ, in majori ejus nominis vico, non longè ab oppido Bietigheim distante. Inde à Christophoro, Principe Wirtembergico, cui Pater, Dux Ulricus, Comitatus Mompelgartenfis administrationem cesserat, in Præconem Aulicum adscitus Anno 1541. gravissimas cum affectis Cinglii & Buceri, maximè cum P. Tossano, Collega, concertationes habuit in materiâ de S. Cœna & manducatione impiorum. Testes ejus rei producimus literas à J. Brentio ad Engelmannum datas, in Manuscripto repertas, in quibus eum ad

ad mo
tur po

Joan

[N
ve
mand
Com
quod
Cœn
de ho
me el
tati c
tantu
tes,
nem
judici
scrib
stan
mere
diciu
hanc
jicien
intell
tiz su
tuten
cæ C
isti, c

ad moderationem hortatur. Fatis concessisse videtur post annum 1569.

Joannes Brentius, Joanni Angelandro,
Ecclesiastæ Ducis Christophori
à Wirtemberg.

Intellexi è D. Buzeri literis, coortam esse controversiam inter te & Tossanum Collegam tuum de manducatione indigni in Cœnâ Dominicâ, teque à Communione ejus propter hanc causam abstinere, quod non ingenuè fateatur, etiam indignum edere in Cœnâ Corpus Domini. Visum igitur est, tecum de hoc negotio per literas colloqui, ut quantum in me est, & tuæ & Ecclesiarum vestrarum tranquillitati consulerem. Ego enim, etsi sentio, non dignos tantum, sed etiam indignos cœna Dominicâ utentes, sumere in eâ verum corpus & verum sanguinem Christi illos quidem ad salutem, hos autem in judicium, tamen, quia intelligo Tossanum adscribere se in doctrinâ Cœnæ Dominicæ Augustanæ Confessionis & non negare indignum sumere in Cœnâ Corpus Domini, sed rejicere hoc ad judiciû priorû & doctorum Virorum, non puto eum ob hanc causam esse damnandum & à Communione rejiciendum. Magna Virtus est, ea, quæ quis nondum intelligit, nec probè affecutus est, majorum sententiæ subijcere. Scis autem homines non propter Virtutem, sed propter Vicia in Communione Dominicæ Cœnæ vitandos esse. Ac fieri quidem potest, ut isti, cum quibus tibi est negotium, celent verbis suæ
Con-

Confessionis sententiam Cinglianorum, & aliud sentiant, aliud loquantur. Sed si Verba fuerint pia, malo juxta charitatem Christianam meliora credere, quam ex suspicionibus severius judicare: præsertim cum Deus non jubeat me esse cordium scrutatorem. Summa severitas, summa sæpè iniquitas esse solet, & qui nimium mungit, inquit Salomon, elicit sanguinem. Finge istos me fallere, non cerè me, sed Christum filium Dei fallunt, cui etiam procul dubio pœnas dabunt. Quæso autem Te, mî Engelmanne, considera tecum causam ipsam hujus controversiæ: De manducatione impiorum litigatur? Quid? Annon fœdum est, pios suscipere mutuum inter se bellum propter manducationem impiorum? Excitabo ne discordiam in Ecclesiâ, & perdam Ecclesiam propter eos, qui non sunt de Ecclesia, aut sunt ficta membra Ecclesiæ? Quid ad me, inquit Paulus, vel de his, qui foris sunt judicare? Quare amicissime mî Engelmanne, rogo te per Christum, da hoc tranquillitati Ecclesiæ; da Christo ipsi Servatori nostro, ut si Tossanus pia docet & honestè vivit, quemadmodum ex amicorum literis intelligo, non rumpas ob unam hanc causam vinculum pacis, sed ambules cum eo concordi amicitia & charitate in domo Domini. Si quis istorum celat occultam impietatem, viderit hæc Dominus. Nostri certè officii est, malum benè conditum non movere. Hæc scripsi ad Te candido animo pro jure veteris amicitiae nostræ. Peto igitur ut vicissim candidè & amicè ea accipias. Benè ac feliciter Vale,

Ex Halâ Suevorum, &c,

JOAN-

Q
tamen
Cingl
nost
tur in
sed q
corpu
etiam
tius e
prop
Nolu
lum h
randu
Engel
te ro
Toss
literis
nibus
Vid
gm
Et
cen
si n
stat
qua
etian
bue
quib

Joannes Brentius de eâdem re
ad Snepfium.

Q UOD ad causam Cœnæ dominicæ attinet, etsi
video Tossanum esse doctum & pium virum,
tamen non puto eum omninò abesse à sententiâ
Cinglianorum. Hoc genus hominum edoctum est,
nostris verbis suam sententiam celare. Faten-
tur in Cœnâ sumi corpus & sanguinem Christi à piis,
sed quomodo hoc negarent, cum manifestum sit,
corpus & sanguinem Domini sumi semper à piis,
etiam sine Cœnâ Dominicâ. Itaque non potest cer-
tius extorqueri, quid in animo eorum lateat, quàm
propositâ hâc quæstione de manducatione Impii.
Nolui tamen oleum addere camino, sed hortatus
sum Engelmannum ad Concordiam, ut vides. Cu-
randum autem nobis est, ne nostris literis tradamus
Engelmannum suis Collegis opprimendum. Quare
te rogo, ne exemplum mearum literarum mittas ad
Tossanum. Nec dubito, quin tu ipse pro tua prudentiâ
literis tuis provisurus sis, ne his nostris exhortatio-
nibus discordia magis alatur, quam pax constituatur.
Video eos, qui semel se addixerunt do-
gmata Cingliano, propè esse insanabiles.
Et quantum mihi est iudicii, quæ do-
cent, magis faciunt ad ostentationem, &
si multum ad civilem quandam hone-
statem, quam ad veram pietatem,
quæ est in Christo filio Dei. Scis
etiam quantum negotii & molestiarum mihi exhi-
buerit quondam hæc factio, & adhuc meministi,
quibus dolis & technis Blaürerus rem administrave-
rit

(C)

rit

rit in Ducatu. Quò igitur minus rei est cum id genus hominibus, eò melius & diligentius puto me meæ vocationi servire posse. Legi his diebus libellum D. Lutheri, de quo nihil aliud dicere possum, quàm quod orem Dominum, ut quod agitur, in gloriam Christi & utilitatem Ecclesiæ cedat. Videbitur fortassis D. Lutherus nimis vehemens & durus; sed quid faciat? Hoc merentur isti, qui non hoc agunt, ut Christus illustretur, sed ut veteres errores & jam propemodum benè conditi diffundantur & iterum vulgando pro veritate agnoscantur. Nos posthabitis his nugis & injucundis rixis curabimus, quæ veræ sunt pietatis. Vale!

His addita est schedula inclusa.

Postquam has literas scripsi, revocavi iterum in mentem, quod Buzerus de manducatione impii scribit. Concionatur enim nescio quod discrimen inter impium & indignum. Ex quo intelligo eum habere eandem phantasiam, quam videntur Cingliani habere in Coenâ. Hi enim sentiunt: panem esse panem, sed cum sumunt panem, credunt corpus Christi pro se traditum. Itaque dicunt se sumere corpus Christi cum pane, quia sumunt illud spiritualiter, hoc est, credunt, quod pro ipsis sit datum. Si ad hunc modum sentiunt, ut ego quidem judico: Annon sunt egregii impostores? Nam hoc modo editur Corpus Christi, &, cum quispiam pius vescitur pyro aut pulte. Vescendo enim pyro, credit interim in Christum, quod is tradiderit corpus suum propter ipsum in mortem. Er-
gò

gò vel
pulte.
unum
7. No

Add
C

ET
Conf
eos id
dant.
prop
nulla
ti, ta
Nam
& fa
stitur
quid
gnita
nega
dat,
re p
cred
judi
cran
ris,
mer
axio
Ch

gò vescitur etiam corpore Christi cum pyro, aut pulte. Sed valeant isti impostores, aut potius, quod unum optandum est, resipiscant. Amen! datum, 7. Novembris, Anno 1544.

Addimus Judicium Val. Vannii de
Confessione Bucerii & Gallorum
in Mompelgardt.

ET si Tossanus cum suis neque asserant, neque impro-
bent manducationem impii, tamen eos ex ore &
Confessione Bucerii judicamus: Verisimile enim est
eos idem sentire, qui alterutrum tantopere commen-
dant. Tamen si autem Bucerus in suis literis primùm
proponat Sacramentorum & substantiam & vim
nulla hominis dignitate, sed solo verbo Christi ini-
ti, tamen mox velut sui oblitus ponit contradictoria.
Nam negat palam Impium in Cœna sumere corpus
& sanguinem Christi, propterea, quod verbis & in-
stitutioni Cœnæ non stet, hoc est, non credat. Hoc
quid aliud est quam Sacramentum pendere ab indi-
gnitate impii, aut dignitate pii. Si enim impio ideò
negat corpus & sanguinem Christi, quod non cre-
dat, manifestum erit, pio non aliâ ratione tribue-
re participationem corporis & sanguinis, quàm quod
credat, utcumque hoc dissimulet. Unde facile est
judicare, quale Corpus imaginetur Bucerus in Sa-
cramento, nimirum spirituale, quod non os corpo-
ris, sed tantum os fidei participat. Deinde argu-
mentatur Bucerus à partitione insufficienti. Nam
axioma Lutheri: Eos, qui institutionem & Verba
Christi pervertant, nihil præter panem & Vinum in

suâ Cœnâ habere. Hoc quidem verum est de administris, non autem de sumentibus. Imò quod majus: Si quis institutionem & ordinem Dominicæ Cœnæ observaverit, sive is sit pius, sive sit impius minister. Imò sive sit asinus sive Bileam, sive sit Satan ipse, tamen revera sunt Verbum & opus Christi, adedque omni acceptatione digna. Quòd si incredulitas aut impietas in ministro non corrumpit Cœnam, quò minus sit corpus Christi; multò minus impedierit impietas in sumente. Vide, den andern Theil von Himmlischen Propheten. Postremò mirum est, quod Bucerus cum suis tam curiosè discernant inter indignum & impium in negotio Cœnæ Dominicæ, cum in judicio Dei sint æquales. Quare Bucerus cum Gallis fratribus & omnibus Concordistis valde mihi suspecti sunt de dogmate Cingliano, utcunque hæc dissimulent. Hactenus Vannii Judicium.

De Valentino Vannio, Martino Frechto, & Communione privata.

§. 7.

An. 1543. **V**ALENT. VANNIUM Beilsteinensem ortu fuisse & primum Abbatem Cœnobii Mulifontani uxorum testatur Crusius P. II. libr. 10. cap. 8. fol. 404. Ante illum Evangelicam Religionem jamdum susceperat Johannes Epplinus, itidem Abbas, qui

qui ca
Vann
mus;
quem
nuscir

Ex

Dedic
Eccle
quâ
omni
cam
fitum
ten
ten.)
priva
gardi
tum
duxit
hann
sua P
Vann
fatisf
adpo

qui caelebs mansit; eumque insecutus est, An. 1558. Vannius. Vir Latine, Græcè & Hebraicè doctissimus; prout non solum è Tractatu eruditissimo, quem contra missam scripsit, verum etiam ex Manuscripto liquet, quod sub sequenti titulo reliquit:

Exhortationes ad Cœnam Dominicam quinquaginta duæ, quarum singulæ totum ferè negotium Cœnæ, adeoque articulum de Justificatione fidei ex integro sic complectuntur, ut nihil sit alienum à re, nihil repetitum sed nova sint omnia perinde, quasi eâ de re in anterioribus nihil sit actum. An. 1544. in fol.

Dedicavit eas D. Vito Angelo & Joanni Fabricio, Ecclesiæ Stuttgartianæ Diaconis & Symmyltis, in quâ Dedicatione illicò ab initio commemorat, quod omni Sabbatho sub vesperis Ecclesiam ad Dominicam Cœnam adhortari à majoribus illi fuerit impositum. (hat müssen alle Präparations - Predigten zu Stuttgart als Pastor im Hospital halten.) Fuit acerrimus propugnator communionis privatæ. Accidit autem, ut aliquis è Ministris Stuttgartianis Ulmenfes & præcipuè Martinum Frechtum propter neglectum communionis privatæ traduxisse diceretur. Quare Frechtus eâ de re ad Johannem Ottmarum Meylaader, Beblinganæ Ecclesiæ Parochum scripsit, ut Vannio id exprobraret. Vannius autem graviter se excusans Frechto ex asse satisfecit. Dignæ sunt utriusque literæ, quæ hîc adponantur:

(C) 3

Optimo

Optimo Viro D. Johanni Otthmaro
Meylander, Beblinganæ Ecclesiæ Pa-
stori bono, suo in Christo fratri charissi-
mo, Valentinus Vannius.

Gratiam & pacem per Christum.

Quas ad me dedisti literas, amice frater, dili-
genter perlegi atque inter cætera ex illis intel-
ligo, M. Martinum Frechtum, Ecclesiasten Ulmen-
sem graviter de me conquestum, quod traduxerim
ipsum, quasi non rectè sentiret aut doceret de Con-
cordiâ, præsertim de absolutione & communione
privatâ, dein amicè admones, ne quid temerè mo-
liar in tam doctum & pium virum, de republ. Chri-
stianâ optimè meritum; Postremò subindicas etiam,
hominem jam parturire confessionem aut apolo-
giam, quæ hanc labem abstergeret, &c. de quibus
omnibus, amicè frater, gratias habeo tibi magnas;
existimo enim hæc à te candidè fieri, nihil aliud re-
spiciens, quam concordiam fratrum & utilitatem
Ecclesiarum. Apparet autem ex tuis literis, non
solum Frechtum persuasum esse, sed te ipsum quo-
que cum plerisque aliis fratribus, me talem esse, qua-
lis audio. Visum igitur est paucis tibi respondere,
quid hæc in re mihi sim conscius, futurum confidens,
simul atque veritatem cognoveritis, omnes bonos
Viros judicaturos, me Frechto edendæ confessionis
nullam occasionem dedisse. Obsecro itaque tuam
pietatem, ut eadem fide meam causam agas apud
Frechtum, quâ ipsius egisti mecum & si ita tibi vi-
sum

sum fu
mò q
illius
manib
Deus
cordi
stri a
Frech
Chri
inter
Proin
Frech
habe
von
halt
will
sapie
ri, m
sum
ad al
cur
dub
subo
sius
rò e
me
veri
sit f
fate
tuti
mer
Exe

sum fuerit, has meas literas illi transmittas. Acprimò quidem non possum non detestari quadruplatoris illius (quisquis ille sit) impudentiam, qui me tam manifestò mendacii coarguit. Testis enim est mihi Deus & conscientia mea, quod à confirmata concordia nostrorum Theologorum nihil unquam sinistri audiui, sensi aut dixi, publicè vel privatim de Frechto, sed semper ut Præceptorem meum & in Christo majorem sum veneratus, adeoque Frechtum inter præcipuos meos patronos & amicos numeravi. Proinde, welcher sagt / daß ich M. Martinum Frechtum öffentlich oder heimlich außgerichtet habe / als der sich der Christlichen Concordi von den heiligen Sacramenten nicht gemäß halte / der leugt als ein ehrlöser Bößwicht / deß will ich menniglich Zuß halten.) Deinde cum sapientis sit omnia prius verbis, quàm armis experi-ri, miror etiam, quid acciderit Frechto, si quid adversum me habuit, cur non prius ad me scripsit, quam ad alios fratres, aut si me non dignatus fuisset literis; cur non scripsit Snepfio, Episcopo nostro, qui haud dubiè passurus erat, neq; de me, neque de quovis alio subdito presbytero, ut nostris rebus neglectis curiosius aliis bonis viris negocia faceremus. Nunc verò ex solis falsis & vagis rumoribus persuasus, prius me etiam emissis ad fratres literis proscindit, quam veritatem experiatur, id quam candidè & prudenter sit factum, aliorum esto iudicium. Cæterum ut ingenuè fatear, est quod mihi displicet in Ecclesiasticâ constitutione Ulmen- sis Ecclesiæ. Nam in eâ sic me legisse memini: Domesticam Cœnam neque Verbum neq; Exemplum Christi pro se habere, ideoque non esse

legitimam, sed veræ communionis abusum. Et audio eam consuetudinem etiam hodiè ibidem observari; id si verum est, non possum non ex animo ab illis dissentire. Ipse enim multa experienciâ didici, quantum consolationis afferat ea Cœna moribundis. Atqui hanc constitutionem non imputavi Frechto; sed potius rejeci omnem culpam in primos auctores ordinationis. Neque Ecclesiam Ulmensem ideò condemnavi, quæ NB. alioqui sincerum Verbum Domini habet, etsi hoc beneficio sit destituta. Quin etiam tam Frechto, quam suæ Ecclesiæ ex animo condolui. Neque enim dubito, quin Frechtus ex animo domesticam communionem mallet restitutam, si posset fieri, sed proh! dolor, plura ubivis gentium coguntur boni pastores tolerare, quæ cuperent emendata, inter quæ etiam numero inhibitionem domesticæ communionis. Porro in his omnibus ab hoc dogmate penes memetipsum sic dissentio, ut interim nullius personam, aut Ecclesiam insectarer, sed cuiuslibet liberum permitto suo sensu abundare. &c. Facit etiam mentionem D. Ivo-
nis Collegæ mei, quod æquè atque ego hoc nomine sit diffamatus apud Frechtum. Verum ita me Deus benè amet non minus falsò traducitur quam ego. Nam idem jurat per omnia sacra, sese in hunc usque diem nescire, quid Frechtus vel de publicâ vel de privata absolutione communionis sentiret, tantum abest ut quicquam in ipso reprehenderit, præterea ad totam nostram Ecclesiam appellat, quæ testis sit nullius unquam famam à se esse læsam. Quod autem privata colloquia attinet, nunquam de Frechto aliter quam honorificè locutus. Nihil igitur Ivo
pecca-

pecca
comm
nistr
bus f
aliisq
rimu
hom
sticâ
que
Quò
quar
diffic
liceb
Neq
to in
aquil
innoc
dom
habe
tur,
ti par
lumi
VAL
Chri
faust
mul
Janu

peccavit in Frechtum, nisi fortè, quod domesticam communionem summa concordia nobiscum administrat & urget, quemadmodum & in aliis omnibus fideliter vocationi suæ inservit. Ut autem tibi aliisque fratribus cognobile fiat, quod nihil peccaverimus in Frechtum, age bonâ fide ad te mitto eam homiliam, quam hoc anno pro communione domesticâ ferè ad Verbum declamavi, non ut in quemcunque inveherem, sed ut meæ Ecclesiæ inservirem. Quod si illi probabitur, tunc non est, quod de nobis quærat, in aliis enim articulis, quod ego sciam, nihil dissidemus. Si verò non probabitur, per me sanè licebit illi eam vel multis confessionibus impugnare; Neque enim ego is sum, qui editis libris cum Frechto in arenam descenderem, hoc est scarabæus ad aquilam pugnarem. Quod si verò perrexerit nos innocenter traducere, aut nostram de communione domesticâ doctrinam impugnare persuasissimum habeat non defuturos, qui Veritati patrocinabuntur, sed speramus meliora. Hæc de tragœdia Frechti paucis ad Te scribere libuit, ut haberes, quod calumniatoribus nostris responderes. Interim tamen VALE cum suavissimâ tuâ sponsâ, & liberis, faxit Christus Opt. Max ut hoc novum connubium felix faustumque sit ac non tantum liberis & divitiis, sed multò magis pietate ædificeris. Vale iterum alterè Januarii, Anno 1543.

Valentinus Vannius, Parœcianus
Ecclesiæ Stuttgardianæ.

* IVO iste, cujus meminit epistola, cognomento HEINZELMANNUS, erat ab initio prædicatorum ordinis Monachus, qui Evangelium primus Neopyrgi in Ducatu Wirtembergico docuit, circa Annum 1536. Inde Stuttgartiam vocatus primum ad D. Leonhardum Pastorem Evangelicum egit, usque ad Annum 1547. quo Hispani Stuttgartiam omnemque Wirtembergiam occupavere, & pastores, qui decrerum Interimisticum recipere detestabantur, dimissi sunt. Ivo cum aliis pulsus post obitum Ducis Ulrici sub Christophoro, universum Ducatum ad Evangelii doctrinam denuò reformante Parochus Waiblingensis constitutus legitur. conf. Famam Andreanam Reflor. p. 11. & Crus. Annal.

Responsoriæ M. Frechti ad præcedentem Vannii fragmentum.

Martinus Frechtus, Ecclesiastes Ulmenfis Ecclesiæ Domino Joanni Ottmaro Beblinganæ Ecclesiæ Parocho.

NUnquam enim in meum induxi animum de quibus tu scribis contra optimum fratrem Valentinum (Vannium) ut à me tentata vel patrata. Otthero semel amanter & absque cujusque fratris injuria scripsi, tandem opus esse, ut tot tantisque sectis grassantibus, vicinæ urbes & Ecclesiæ unanimi corde & calamo ederent suorum orthodoxorum dogmatum & rituum in Ecclesiis confessionem, ut viderent omnes, qui fortasse nos habent suspectos, quod cum Schwenckfeldianis, Francicis (intel-

(int
luda
re.
dam
Ivor
spica
bea
rus
De
unq
mun
enir
dam
nost
quo
cam
soni
sian
que
nost
de e
D.
frat
dus
Val
& b
trad
vat
adh
si re

(intelligit Calvinianos) & reliquis Schwermeris col-
ludamus, nos nihil minus quam istuc sentire & face-
re. Adjeci ad aures nostras pervenisse fratres quos-
dam in ducatu Wirtembergensi (nî fallor) duntaxat
Ivonem quendam nominatim, de Ulmensibus su-
spicari, quod de Evcharistia non sentiant, quod de-
beant, ut vel apud Snepsum vel alium hoc Otthe-
rus scribens exploraret, amanter sum obtestatus eum.
De Valentino ne gry quidem amarum aut sinistrum
unquam vel sensi vel dixi. Quæ de privata com-
munionem Valentinus scribit, mihi perplacent. Non
enim ignarus, licet ordinatio Senatus nostri eam non
damnet, tametsi in obsequiali à Conrado (Samio)
nostro, piæ memoriæ, aliquid ad finem adjectum sit,
quod mallem diu in spongiam abiisse; ut nihil di-
cam de eo, quod superiore anno cum aliquot per-
sonis hic privatam, hoc est, extra solennem Eccle-
siam & Synaxin communionem celebravimus. At-
que utinam ille sanctus mos jam pridem in Ecclesiis
nostris obtinuisset, aut etiamnum obtineret. Verum
de eâ re quandoque latius. Tu quod facis non tam
D. Valentino, quem amo & veneror, quam aliis
fratribus nos excusare non cesses. Nunc Wielan-
dus hisce diebus in Suevicas thermas, ubi audio &
Valentinum lavari, (quod precor ei faustum, scelix
& benedictum ut fiet) profectus ea & alia quoque
tractabit cum bonis quibusque. Valentini de pri-
vatâ Communionem piam & doctam exhortationem
adhuc mecum detineo eam cum gratiis restitutus,
si reposceris, &c. Hactenus Manuscriptum.

Cæterum

Ad Pol. p. 42. CÆterum MARTINO FRECHTO non solum cum Schwenckfeldio, sed & cum Zwinglianis crebra intercessit controversia; Unde Ulmenfis Ecclesiæ à fermento Cinglianismi repurgationem illi adscribit D. Dietericus, in Concione Secul. p. m. 21. ubi commemorat, quod cum Anno 1536. Witebergâ à Conventu Theol. Lutheranorum rediisset, inimici ejus sarcasticè Viro insultaverint, dicentes: Ecce Frechtus Witebergâ Christum attulit in pane. *Sihe! Frecht hat von Wittenberg Christum in dem Brodt gebracht.* 2c. Ipse verò non istas modò calumnias solidè diluit, verum etiam Cinglii crassam æquè ac subtilem metaphoram (ut eam vocat) rejecit, ad Confessionem Lutheri majorem, quam æternâ memoriâ dignam judicabat, provocavit, seque in eâ, ceu muro ahenico, firmiter perstiturum declaravit. Refert inter alia: Se de S. Coenâ ita sensisse, antequam Witebergam Concordiæ causâ iter fecerit atque ita sensurum, dum viveret. Edidit hanc suam sententiam scripto Anno 1554. quod deinceps typis impressam Witebergæ, & à Wendelino Schrempio, in Germanicam linguam translatum est. Cum Anno 1541. juxta collegas ad Comitiam Ratisbonensiam missus esset, negotium Conrado cuidam Schaffnero Ecclesiæ in Ulmenfi Vico, Meringâ, Pastori datum est, ut usq; ad redditum illorum Ulmæ in summo templo concionaretur. Is cateroquin erat homo indoctus. Sed in vulgus *weshavos* magnâ loquentiâ præditus & animos movere gnarus absque ullâ rhetoricæ scientiâ. Quâ facultate fretus non magni faciebat doctissimos etiam Viros. Hinc magni concursus fiebant ad ejus

Con-

Con
diel
red
tam
sesq
por
locu
form
Lib

D

S
leon
ver
sum
Qu
tur.
ut si
tole
riti
con
cess
mò
qui
ful
bro

Conciones hominum è vulgo, vivum Prophetam dictitantium. Quæ stultitia multorum illo post reditum Theologorum in nidum suum retruso non tamen cessavit. Sed aliquandiu Möringam etiam ad sesquimilliare peregrinatio ipsorum duravit. Tempore autem postea periculoso homunculus ille, ut locum suum retinere posset temporariam religionis formulam, Interim, amplexus est. vid. Crus. Anal. Libr. XI. P. III. p. 647.

De Actis Irenicis atque Interimisticis.

§. 8.

SOlet humani generis hostis orienti Evangelico sese primùm opponere pelle *An. 1544. usque 1548.* leoninâ, hoc est externâ violentiâ. Ubi verò desinit illa vulpinam, rectius serpentinam, assumit, & rem fraudibus ac dolis agere instituit. Quo pacto mixturam veritatis atque errorum molitur. Palliat, pingit atque incrustat falsa dogmata, ut si non pro veris agnosci valeant, saltem appareant tolerabilia. Fecit id Infernalis Draco etiam in Charitina postea. Quam primum enim Tyrannis illa conscientiarum, quæ sub regio dominatu vigerat, cessavit, Syncretismum invehere conatus est. Primò namque Schwencfeldio portam aperire tentavit, qui nobilium quorundam sibi affinium favore suffultus Tubingæ colloquium cum Erh. Snepfio, Ambrosio Blaurero & Martino Frechto habuit, Pædo-

baptis-

baptismus cum S. Coena, & Ministerio Ecclesiastico convellere satagens. Excluso illo per divini Numinis gratiam, Cinglianismus radices agere cepit. Cum verò & is in herbâ opprimeretur, Papismus, qui per anticam dimissus erat, per posticam reducere al-laborabat Princeps tenebrarum. Hinc An. 1544. agitata fuere consilia de componendis diffidiis religionis, suamque de hâc materiâ sententiam scriptis exponere iussi sunt Erhardus Snepsius; Paulus Constantinus Phrygio (Seiden-Sticker) Balthasarus Käuffelin; Jacobus Rath / Pastor Neostadiensis, Benedictus Burgoverus Tuttingensis. Georgius Schnizerus, Kircho-Teccensis; Wernerus Keller / Marpacensis; Georgius Hala Waiblingensis; Marcus Hailandus, Calvensis; Wenceslaus Strassius, Uracensis, Casparus Gräterus Cantstadiensis & Andreas Cellarius, Wildbergensis Pastor, cujus præ cæteris memorabilis est animadversio de Ceremoniis quam ipsius formalibus addere placet: Wo man nun / ait, in diesen Hauptstücken ein Concordi hätte; Solte Ungleichheit der Ceremonien und äussern Bräuchen kein discordi und Uneinigkeit machen / sondern vielmehr zu Aufbauung wahren Glaubens dienstlich seyn / dann wie man gar leichtlich auß den Historien der alten Kirchen sehen kan / sind die Ceremonien und äussere Bräuche nie in grössere Ungleichheit gestanden / dann eben zu den Zeiten / da die rechten Hauptstück Christlicher Religion in größter Einhelligkeit gewesen. Und aber seither haben die Ceremonien nie grössere Gleichheit gehabt / (wiewohl sie nie an allen gar

gar
Ze
sch
der
sole
geh
sch
Nil
dan
per
cum
hæc
liun
mus
gitin
inte
bre
Con
deb

reru
se D
ad v
verò
civin
& l
bus
per
Win
quo
in a
rup

gar gleich sind gewesen/) dann eben zu diesen Zeiten da die Hauptstück Christlicher Religion schier gar verfallen. Da muß dann schier jemand in solchen falschen Sinn gerathen / daß solche Ding für den rechten Gottesdienst sind gehalten worden/ und daneben der Hauptstück schier vergessen. Itaque consensere omnes ferè: Nihil posse concedi Pontificiis, nisi innoxias quasdam cerimonias. Articulum verò Justificationis per solam fidem strictissimè retinendum & missam cum appendiculis suis penitus abolendam. Fuit hæc imprimis sententia Georgii Halæ, cujus consilium B. L. inter documenta communicandum duximus. Iidem mentem suam circa institutionem legitimi Concilii aperuerant, jam antea Anno 1541. inter quos Wenceslaus Straufs, Pastor Uracensis, brevissimis se expedivit, ad B. Lutheri libellum de Conciliis editum provocans, cui nihil, quod addi deberet, se quidem scire professus est.

Insecuta autem est paulò post omnium *An. 1547.* rerum inopinata conversio. Illigaverat se Dux Ulricus fœderi Smalcaldico, suasque copias ad viginti quatuor signa peditum ad 8000. equitum verò ad 800. & in his ex nobilitate complures cum civitatibus primùm; deinde cum Electore Saxoniz & Landgravio Hassiz cæterisque conjunxerat. Rebus autem malè gestis à Fœderatorum partibus, Imperator Carolus V. Albanum cum exercitu in agrum Wirtembergicum immisit, qui deditione captis aliquot locis multum damni dedit. Ulricus Princeps in arcem Tuelam extra regionem altissimo & prærupto monte positam sese recepit & ex itinere, quum
Cæsaris

Cæsaris ei redditæ essent literæ 20. Decembr. illi suppliciter & demissè admodum scripsit. Pari ratione Fridericus Elector Palatinus à Cæsare veniam delicti petierat, quem acribus verbis excepit Imperator & enumeratis, quæ in ipsum contulisset, beneficiis graviter inculpavit; Veruntamen ignovit & ut hunc errorem atque culpam in posterum accuratore fide compenset, hortatus est. Palatino deinceps solitante etiam Princeps Ulricus reconciliatus fuit Cæsari, sed duris sat conditionibus, quæ ex parte tantum leguntur apud Sleidanum *Comment. Relig. p. m. 300. b.* Acta hæc sunt Anno 1547. Insequente anno Interreligio passim introducta, quam Interim vocabant. Eam Dux Ulricus pro se quidem nequaquam approbavit. (a) Attamen cum in agro ejus passim prædicia Hispanorum essent, librum jam editum pro concione recitari jubet, & ne quis contra faciat, edicit, & si quis in posterum missificare velit potestatem facit, & suis, ne quem sacrificium prohibeant, mandar. (b) Tacitè tamen in ipso edicto verbis prægnantibus animos addit ad constantiam in agnitâ veritate; Jussit quippe unum quemque ita docere, quemadmodum coram Deo ejus rationem reddere speret, vel sustineat: Wie ein
An. 1548. jeder das hofft und getraut gegen
 Gott zuverantworten; quæ verba majusculis literis erant scripta. Ceremonias etiam eas tantum recipere jussit, quæ idololatriâ & superstitione non sint imbutæ & inter adiaphora pertineant. Præterea non nemo latinam promulgationis

(a) *Vid. Osand. Hist. Eccl. Gent. XVI, P. I, p. 493.*

(b) *Sleidanus, Crusius,*

nis edicti Cæsarei à Principe mandati exculationem subjunxit: Tolerare Principem affirmans, quæ vellet abolita & ad quæ servanda neminem cogat, sed unumquemque suo relinquere judicio, cujus nôrit ipse rationem reddere coram justo iudice in illa die. Tolerando igitur non posse à quoquam impietatis & ab Evangelio defectionis etiamnum inculari, quem Christus in verâ fide confirmet. In fine tandem erat adjectum: Fugite idololatriam. Hæc ex G. Thummii Chronico Manuscripto, qui integrum mandatum exhibet infra recensendum. Publicatâ Cæsareâ declaratione Ecclesiarum & Scholarum Ministri fidi & sinceri propter metum Cæsaris ab officio dimissi quàm plurimi, qui partim in Ducatu permanentes cum uxoribus & liberis ex ædibus parochialibus pulsi privatim vixerunt, donec Anno 1550. Dux Christophorus mortuo Duce Udalrico patri in administratione Ducatus succederet. (c) Partim extra Wirtembergiam se contulerunt, inter quos erat Erhardus Snepsius, qui aliquandiu hospitio exceptus à Nobili Eberhardo de Gemmingen in Creichgovia, Bürgi habitavit, Joh Gaylingius, Weinspergâ pulsus, Georgius Hala, qui in Saxoniam abiit. Non pauci, qui in Sueviâ passim Evangelium purè docuerant, in Helvetiam digressi, reliquâ Lutheri sententiâ ad Zwinglianos defecerunt & in ipsorum Ecclesiis functionibus impetratis, publicis postea scriptis, errorem Sacramentarium defendendum susceperunt; si Hospiniano fides. vid. Hist. Sacram. P. II. p. m. 203. b. ubi & Brentium suggillat, quod tùm temporis nullam litem moverit

(D)

de

(c) *Fam. Andrean. p. m. 27.*

de re Sacramentaria, sed potius Helvetios laudaverit & Calvini amicitiam studiosè quaesiverit quo fine literas à Brentio ad Calvinum datas adducit. Enimverò Calvinus eo tempore nondum erat is, quem se postea cum scandalo Ecclesiæ professus est, ut vel ex Hospiniano ipso probari potest. Cæterum hoc ipso Anno circa Autumnum restituti sunt passim in latibula sua cum Monachis Abbates & Ecclesiis Sacrificuli, lupi, homines levissimi ac turpissimi. Quibus passim colligendis Præfectus Bietigheimensis strenuam operam navavit; & quanquam ejus opera pauci numero sacrificuli collecti fuerunt, causam tamen dederat, quod multi boni ac eruditi viri ad extraneos se contulerint nunquam redituri. Unde à D. Knodero graviter fuit increpatus. Huic adjunctus erat D. Johannes Offerdingensis, Canonicus & Ecclesiæ Stuttgardianæ Decanus cum Valentino Vannò & Georgio Schnizero, qui animos Ministrorum Ecclesiæ sollicitarent: Num juxta declarationem imperialem Ecclesiis suis inservire vellent? Iisdem cum quoque nobilis Vir Joannes Theodoricus à Plieningen pius Consiliarius adhiberetur, postquam vidit, quò res evaderet & ad detrimentum Ecclesiarum Ducatus cederet, pedem revocans, nequaquam amplius huic deliberationi & his actionibus interesse voluit. Cum enim passim Ecclesiis missifices essent præfecti, deliberatum est, ut his adjungerentur, quos Prædicatores Collegiorum appellabant, Ministri, qui puritatem doctrinæ sine refutatione errorum Pontificiorum simpliciter traderent. Die man Interims-Prediger genennt / donec Concilium celebraretur,

tur
Lun
mist
bing
proh
fessu
Duc
etan
Vol
Proh
fessu
rum
etan
schiu
teroc
fo D
tantu
In pa
res p
Chri
Allat
scrip
penit
anim
sobol
scessu
secun
tus
Tand
be ex

(d

tur, in quo controversia religionis inter Papistas & Lutheranos tolleretur. Inter præcipuos illius Interimisticæ doctrinæ asseclas erant, qui in Scholâ Tübingensi docebant & aptè Pontificiam religionem profitébantur, Dn. D. Baltharus Käuffelin, Professor Theologus, qui sacras literas sub Imperio Ducis Udalrici post repurgationem Ecclesiarum factam professus est. D. Joh. Sichardus, D. Caspar Vollandus, D. Gebhardus Brustbergerus, Juris Profeslores, D. Michaël Ruckerus Medicinæ Professor & Matthias Garbitius Illyricus, qui superiorum autoritate quasi diluvio ad illorum partes sectandas pertractus est. Denique Johannes Meschius, qui Prædicatorem Interimisticum egit, cæteroquin vir optimus. (d) Saluti tamen fuit universo Ducatui, quod penuria sacrificorum erat; unde tantum in præcipuis locis Interreligio fuit instituta. In pagis & oppidulis tenuioribus Evangelici Pastores præter spem permansere. Accidit illud inter alios Christophoro Bindero, qui Grezingæ tum docebat. Allatum nempe & ibi edictum fuerat, ut vel præscriptam ab Imp. formulam sequeretur, aut cathedrâ penitus abstineret. Magno id & intrepido suscepit animo, cum quidem nullâ re magis quàm numerosâ sobole, decem nempe liberis, abundaret. De discessu igitur & alio vitæ genere ineundo jam planè secum constituerat, sed à quibusdam admonitus, ne abitum acceleraret, aliquandiu substitit. Tandem etiam cum nullus appareret missifex, à plebe exoratus, conniventibus iis, quorum intererat,

(D) 2

ad

(d) *Fam. Andrean. l. cit. p. 26. seq. 32.*

ad intermissum docendi munus rediit. Eâ tamen moderatione seu cautione adhibitâ, ut suggestum non conscenderet, ne limites mandati excederet, aut in præscriptam legem peccâsse redargui posset. (e) Pari modo Jacobus Andreæ, qui propter repudiatum Interim Stuttgardiâ Tubingam concesserat, à leprosis per uxorem rogatus singulis diebus Dominicis ac feriatis conciones in ædiculâ Nosodochii extra urbem habere cepit, quem euntem ac redeuntem Viri eruditi ac pii cum studiosâ Juventute comitati sunt. Anno demùm 1549. cum Brentii consilio Uraci concionatus esset, Tubingam remissus Catechistæ officium in summo templo ad D. Georgium & D. Martinum peregit, ubi pariter suggestum illi ascendere non licebat, sed ex inferiore sede in medio templi collocatâ capita Catechismi explicabat. Eodem enim tempore passim in pagis pii pastores restituebantur, qui in Ducatu permanlerant. (f) Ita satisfactum erat utcumque Cæsari, & veritas ceu pressa sub pondere palma latius efflorescebat. Cumque sacrificuli in summo populi odio & contemptu versarentur (erant enim ut supra diximus homines dissolutissimi,) atque illis salaria parcè & tardè subministrarentur, quidam è Ducatu Wirtembergico ultrò discesserant, neque suis missificationibus & Concionibus ineptissimis multum damni Ecclesiis Wirtembergicis dederunt. (g) Non parum huc contulit prudentia & Zelus alterius Præfecti, nimirum Stuttgardiani, Hippolyti Roeschii, postea Directo-

(e) *Or. Bindero bab. p. m. 17.*

(f) *Fam. Andrean. p. 34.*

(g) *Osiander, l. cit. p. 493.*

Directoris. Petierant sacrificuli ab Ulrico Duce supplicem libello, ut liceret eis Stuttgartiæ commorari & sacra facere. Id nec negare audebat Princeps metu Cæsaris, neque permittere per conscientiam. Itaque mandatum Roeschio datur hisce verbis: **Du magst sie allda lassen.** Ipse vero styli Curiaë apprimè gnarus lepidum dedit responsum: **Ich magß aber nicht.** Eosque salarii detentione ad discessum compulit. (b) Tandem & illud notari meretur, quod Princeps Ulricus mediis in turbis Ducatui diversos Doctores fuerit lucratus. Brentio quippe Hala Suevorum profugo hospitium obtulit, & sicut Abdias Prophetas Domini tempore persecutionis sub idololatriâ Ahab abscondidit, clementer officiis tanto Principe dignis fovit & certo occultari per intimum suum Secretarium, Jacobum nomine se inscio voluit, ut eum sciret eum in Cæsaris indignatione esse, interrogatus fide datâ & religione jurisjurandi affirmare posset: Se ubinam locorum esset ignorare. Et prudentem Principem non fefellit animus. Cum enim sub id tempus pius quidam in arce Wirtemberg Præfectus ageret: qui vicinos Pastores ad se evocabat, suspicio frequenter primum, mox ex suspitione rumor subortus est Brentium illic latitare, quem ministri salutatum accedant. Id ubi cuidam, qui omnia Cæsaris agebat nomine, renunciatum esset, illicò commissarium cum mandatis ad Ducem mittit, qui è præidiis nocte intempesta militum manum cogit, arcem circumdat, ipse recta ad Principem contendit & noctis concubio Cæsaris nomine

(D) 3

(b) *Vid. Hipp. Roeschen/ Conc. Fun. à Joh. Magiro hab. p. m. 23.*

mine Principis colloquium poscit. Princeps eo cognito exponere mandata jubet. Ille significat inaudisse Cæsarem, quendam hostium suorum in arce Wirtembergâ latitare, velle itaque ut nulla interpositâ morâ arx aperiatur. Princeps eo cognito suum à secretis qui solus rei conscius erat accersit, interrogatque: Num illic Brentius esset, nec ne? negante illo: iterum quærit: Certone sciat? illo affirmante permittit Princeps, ut Legatus arce apertâ quærat, si quem inveniat. Fuit autem tum Brentius non in arce Wirtembergâ sed in Wittlingensi, ubi commentatus est in Psalmum 93. (i) Hâc igitur ratione Brentius Wirtembergiæ devinctus fuit. Sed & alium Princeps ad se recepit, nempe, Matthæum Aulberum, Virum eximium, Reutlingâ propter cothurni Augustani aversionem dimissum, quem Antistitio Cathedralis Ecclesiæ hæctenus à Canonicis Pontificiorum possessæ præfecit, de quo mox plura erunt dicenda. Sed & Martinum Clessium Cantistadio ejectum Stuttgardiæ Superintendentem ad D. Leonhardum constituit, cum Vannius, qui scriptis Interim oppugnaverat, cedere cogeretur.

Cæterum civitates Sueviæ omnes illam interreligionem receperunt. Augustæ Vindelicorum Wolfgangus Musculus primi nominis Ecclesiæ Minister, cum timide Senatum agere videret, neque librum approbare posset, discedit Bernam Helvetiorum profectus. (k) Halâ Suevorum non Joannes Brentius solum, sed & Joannes Isenmannus, qui cum illo Interim refutârat, exul factus. Elslinga d. 22.

(i) Heerbr. ap. Melch. Adami. p. m. 213. seq.

(k) Steidanus. p. m. 335. b.

d. 2.
Jun
Me
ned
mul
civi
est
M
Ka
ern
alle
gen
bra
Pä
ren
bra
St
hin
liche
sam
die
ein
Ubs
Neu
(per
auf
men
doch
geh
gebe
Geb
neh

d. 22. Junii Sphingem admisit. Reutlingâ d. 25. Junii, amisso propter illam Matthæo Aulbero. Memorabilis tamen est Archigrammatei, M. Benedicti Grezingeri constantia, qui cum Cæsar formulæ interimillicæ receptionem urgeret concionem civium suorum inter alia multa his verbis conceptis est adhortatus: Kayserl. Majest. Will und Meynung ist / auch bey Vermeidung ihrer Kayserl. Majest. hoher Straff und Ungnad ernstlich und vestiglich gebeut: Daß hinfüro alle und jede Stände deß Reichs niemand außgenommen / alle und jede alte und lang hergebrachte Ceremonien und Gebräuche von den Pápsten und Concilien eingesezt / (als Messhören / Beichten / Fasten / Vigili singen) halten / brauchen / üben / und alles wiederum in alten Stand stellen/nichts darvon außgenommen und hindangesezt/welchen jeztzmeldten beschwehlichen Abschied der Churfürst von Sachsen sammt seinen verwandten Fürsten/ als wider die Ehre Gottes nicht annehmen / noch dar ein keines wegs bewilligen wollen. Welchen Abschied auch groß und klein Rath dieser Statt Reutlingen / durch ein einhelliges mehrer (per majora) außgenommen biß auf zween oder außs höchste drey Mann / auch nicht annehmen / und wie billich nicht bewilligen / aber doch darneben dem Kayser was dem Kayser zugehört geben / und Gott was Gott gehört/ geben wollen/ 2c. Welcher nun deß Menschen Gebott/ für Gottes Gebott halten und annehmen will / der soll billich betrachten den

(D) 4 Spruch

Spruch Jeremiae 17. Verflucht ist der Mensch/
der in den Menschen vertraut und der das
Fleisch zu seinen Armen setzt. 2c. Wir sollen
uns billich auf ihn vertrusten und nicht fürch-
ten / was uns der Mensch zufügen werde. 2c.
vid. Crus. Annal. in Paralip. p. m. 60. Nördlin-
gensibus obtrusus fuit Missifex. Quo sacris ope-
rante textorii pueri per tenebram Templi lapides
contra eum in altare projiciebant. Nemo ingre-
diebatur. Ideò nec ipse diu manere potuit. Bi-
beraci Consulares viri & Senatores, qui Interim re-
cusabant, loco moti fuerant, nempe Vitus Boeckli-
nus & Johannes Egelsbachius qui recipiendi olim
Evangelii suis civibus Authores fuerant. Raven-
spurgi Petrus Sonnerus idem passus. Memmin-
genes amiserunt Bartholomæum Bertelinum, qui
An. 1552. fuit restitutus & An. 1563. mortuus,
Vir de illâ Ecclesiâ optimè meritus, cui Evangelii
causâ exulanti benignum hospitium præbuit nobilis
genere & pietate Vir, Theodoricus à Gemmingen.
Apud Ulmenles dimissi sunt circiter XL. ministri
Ecclesiæ; novem verò novam religionis formulam
sunt amplexi. Cogebantur itaque Interimistæ bi-
nas quaternas senas parochias administrare. (1) Se-
quentes jussu Cæsaris comprehensi sunt, qui Inte-
rim recipere volebant, Martinus Frechtus, Marti-
nas Rauberus, Bonaventura Stelzer, Jacobus Spieß-
sius; Georgius Fießius. Catenis vinctos & cur-
rui impositos Spiram deduci jusserat Imperator, sed
Ulmenles duos è Consulibus ad Cæsarem misserunt,
qui ut Kizchemium tantum aveherentur, precibus
obtinue-

(c) *Crus. Annal. P. III. p. 668, 670, 683.*

obtin
Mar
tra
qua
te in
lio
mis
tia
mist
neq
fug
petr
Itac
te d
leru
præ
tra
qui
vici
cep
Im
del
gul
Co
tim
ref
po
url
pu
ren
tio

obtinuere. Post aliquot mensium captivitatem d. 3. Martii, anni sequentis libertate donati sunt citra lytrum, interdictâ tamen eis civitate Ulmensi, à qua per octennium exules fuere. Ad ultimum cessante interdicto Frechtus paulò ante obitum mense Julio patriam & amicos revisit. vid. Dietrichs Ulmische Jubel - Predigt p. m. 21. 23. Constantia, quæ diu constans manserat, tempore Interimistico proscripta, quum in magnis esset angustis, neque salutis ullam viam videret, ad extremum refugium decurrens Austriacæ domui sese dedit in perpetuum, amisâ simul libertate & doctrinæ veritate. Itaque multi, qui religionis immutationem jam ante deditionem factam non probabant, aliò se contulerunt. In his erat Ambrosius Blaurerus, Ecclesiæ præcipuus ibi minister. Lindavienfes, qui sunt contra Constantiam ad alteram partem lacus, masculè quidem antea Cæsari responderant, nunc autem vicino territi exemplo decretum Religionis & ipsi recepère. (m) Firmiores longè fuerunt Leutkirchæ Imperialis oppidi Cives: his non exiguum veritatis desiderium natum est post editam An. 1530. Augustæ Evangelicorum Confessionem, cepitque cum Constantiensibus Evangelii præconibus, nominatim Joh. Snellero, communicari. Verum acriter restitit Joh. Faber, Leutkirchæ natus, Episcopus postea Viennensis, cujus autoritate factiones in urbe excitatæ sunt, quibus usque ad An. 1546. publica reformatio impedita, quo Cives Melchiorum Baronium Consulem, qui veterem superstitionem tuebatur, adorti libertatem religionis Evangelicæ

(D) 5

(m) Sleidenus. p. m. 342.

gelicæ tam acriter flagitârunt, ut Consul unâ cum fratre ex urbe secederet. Amotis itaque, qui maximum præbebant obstaculum, in æde S. Martini Evangelicæ Conciones haberi ceperunt, impetratusque est ad biennium à Memmingensibus Joh. Schalheimerus, cujus piâ operâ cives ad veram religionem conversi sunt. Anno 1548. prævalente per Germaniam potentiâ Cleri Pontificii & publicato edicto Carolino missus Leutkircham à Cæsare Henricus Haafius, Pro-Cancellarius, nihil omisit persuadendo & comminando, ut cives ad vetera sacra reduceret; cum verò nihil efficeret, procuravit ut redditus ecclesiastici, quos urbs in vicinis pagis Austriacæ ditionis, sive in præfecturâ provinciali percipiebat, retinerentur & parochis pontificiis assignarentur. Alio quoque modo civibus multiplex molestia creata est, ita ut An. 1549. parochiali Templo S. Martini cedere coacti fuerint; & Schalheimerus Memmingam redierit; sic toto biennio nullus fuit in urbe cultus Evangelicus quem Anno 1551. demùm continuis sollicitationibus Ducis Christophori obtinuerunt. (n) Plura autem de Leutkirchensibus infra.

De Formâ,

Status Ecclesiastici in Wirtembergiâ.

§. 9.

CUM Princeps Ulricus reformationem inchoâset, duos Superintendentes instituit, eosque generales;

(n) *Seckendorff, Luther, P. III. p. m. 664.*

les ;
dist
reru
cam
sub
A. I
bon
mar
nera
ita t
cipi
Gö
trad
men
dus
P. I
fun
cesl
dii ;
leru
Jac
rus
Ivo
niu
per
rus
Co
der
fch
ro.
niu
Sne

les; Erhardum Snepfium, qui inferiorem Ducatus districtum in ordinem redigeret & Ambrosium Blaurerum, qui superiorem (ob der Steig) quæ ad campestria, Alpes & Hercyniam Sylvam spectant, sub curâ & Inspectione haberet. Quoniam autem A. Blaurerus ad Cinglianismum vergere ceperat, bonâ cum gratiâ dimissus est, & Snepfius solus remansit, Stuttgartiæ & totius regionis Inspector Generalis. Ab iis constituti sunt hinc inde Pastores, ita tamen, ut ubivis Consilarii Politici nomine Principis adessent. Sic Anno 1537. Martino Clessio Göppingam evocato Parochiam cum pertinentiis tradiderunt visitatores: Georgius de Uo in Zimmern. Martinus Nuttel, Stuttgartianus, Erhardus Snepfius & Ambrosius Blaurerus, vid. Cruf. P. III. p. 685. Ab iisdem haud dubiè introducti sunt Georgius Schnizerus, Kircho-Teccia; Wen-ceslaus Strauß Uraci; Casparus Græterus, Cantstadii; Marcus Hailandus, Calvæ; Wernerus Kellerus, Marpaci; Leonhardus Werner, Waiblingæ. Jacobus Rath, Neostadii; Benedictus Burgoverus, Tuttlingæ; Andreas Cellarius, Wildbergæ; Ivo Heinzelmannus, Neopyrgi; Valentinus Vannius, Backnangæ; Johannes Gaylingius, Weinspergæ; Arfacius Seehoferus, Winnidæ; Balthasarus Himmelbergerus, Schorndorffæ; Paulus Constantinus Phrygio, Tubingæ; Georgius Binderus, Grezingæ; Casparus Thummus, Wolffschlugæ; Jodocus Neobolus, Entringæ; & sic porro. Ex istis Ivo Heinzelmannus & Valentinus Vannius Stuttgartiam Anno 1538. acciti sunt, ut Erh. Snepfium in Ministerio adjuvarent, quibus additi sunt

sunt

sunt duo Diaconi, Vitus Angelus, postmodum Superintendens Wilensis in Sylvâ, & Johannes Fabricius de quo P. I. p. 42.

Isti quinque verbum Domini annunciârunt in metropoli, & quidem in templis tantum suburbanis, Xenodochiali præsertim & eo, quod est ad D. Leonhardum. Illud ædificari cœptum erat Anno 1473. à Monachis Ordinis Prædicatorum, qui Noribergâ venerunt, & aream istam ab Ulrico Benè-amato, Wirtembergiæ Comite, obtinuerunt. Ibi in pariete cœnaculi æstivalis hi leguntur versiculi:

Bis septingentis decies septem tribus annis:

Sol in virgineos postquam se contulit artus

Lapsus: Et Ulricus pater hîc Comitumque Ducumque

Hoc dedit esse sacrum Mariæ venerabile septum: Ordinis & nostri prædictum contulit esse.

In aditu Chori, in quo utrinque supersunt subsellia Priorum totius Ordinis per Germaniam, à sinistris effigies S. Pauli affabre in ligno cælata extat cum epigraphe: Per hunc itur ad Christum. Ex opposito à dextris verò Imago S. Dominici, Prædicatorum Patriarchæ, rosarium & librum tenentis & ex vite subtus sculptâ, quasi enascentis; In quem S. Paulus digitum intendit cum tēmate: Sed magis per istum. Ita nimirum D. Paulò, miserum rosarii inventorem præferre non dubicârunt Monachi. Ejus monasterii incolæ jam ante reformationem sese reddiderant exosos per bellum plus, quàm Grammaticale, quod univèrsus Ordo Johanni Capnioai, Germaniæ Præceptorì,

ceptori, moverat. Unde Reuchlinus, qui eis usque aded fuerat addictus, ut sepulcrum in circuitu dicti Coenobii Stuttgardiani sibi deligeret jamque cippum literis Hebraicis, Græcis atque Latinis inscriptum, qui etiamnum cernitur, fieri curâisset, corpus suum in ædibus Leonhardinis humari deinceps voluit, ubi Epitaphion ejus à Joanne Alexandro Brassicano compositum legitur. vid. Crus. P. III. p. m. 577. Extructum est Templum Leonhardinum An. 1475. in quo Evangelium prædicari cepit, eodem tempore, quo in Xenodochiali.

Primum verò Urbis Templum Pontifici adhucdum tenebant, quod vulgò Ecclesia Cathedralis (die Stifts-Kirche) vocatur, tametsi (uti probè observavit Oswaldus Gabelcoverus, rerum illarum peritissimus,) non fuerit propriè Cathedralis, sed Collegiata S. Crucis, quod ipsum ostendit diploma An. 1464. datum à Pontifice Pio II. (Ænea Sylvio,) & à Crusio exhibitum l. c. p. 413. Translata erat Beutelspaco Stuttgardiam An. 1321. ab Eberhardo illustri; cumque lignea prius fuisset, Anno 1460. quadrato lapide condi cæpta est; cui Anno 1490. turris major accessit uno tantum coronide ornata, cui successu temporis adjecti reliqui duo. Eum in finem diplomata obtinuerant à Pontifice, ut pecuniam passim colligerent. Observatum verò est, quod ab eo anno, quo B. Lutherus theses contra indulgentias Witebergæ affixit, elemosynæ, quæ singulis hebdomatibus 80. vel 90. florenorum summam confecerant, vix ad sex aut novem florenos deinceps redierint. Collegium illud Stuttgardianum Beutelspaci constiterat uno Præposito,

posito, sex Canonicis & totidem Vicariis, quibus Eberhardus illustris adjecit 6. Canonicos & sex Vicarios cum duobus Præpositi Diaconis, qui sacramenta administrarent, præter alios Diaconos, vel Capellanos, & matutinos missifices, qui & ipsi salaria in Collegio habebant, & (ut in Manuscripto legitur) non nunquam viginti erant numero. conf. Crus. Part. cit. p. 210. 213. Quod si addamus Prædicatorum Ordinis Monachos, minimum sexaginta Viri Ecclesiastici Stuttgardiæ sub Papatu fuerunt eo tempore, quo vix ac ne vix quidem dimidiam partem civium urbs capiebat atque in hunc diem. Ex adverso Evangelii Orientis ætate, quini Verbum & Sacramenta administrabant supra memorati, quibus Anno 1548. accessit, Matthæus Aulberus, Antistes Ecclesiæ Collegiatæ factus, & post mortem Præpositi è Pontificiis ultimi, Johannes Brentius Anno 1551. Præposituræ admotus. Itaque in universum septem Ministri Dei, pro sexaginta otio & luxui deditis Papæ servis, Ecclesiam Christi Stuttgardiæ plantârunt & propagârunt usque ad Anno 1618. quo crescente civium numero Diaconus in Xenodochio primùm constitutus fuit, & Anno 1656. alius ad D. Leonhardum; Adjectus tandem est circa Annum 1690. Præco Gallicus, qui ab initio in templo Xenodochiali concionari solebat, hodiè verò peculiari gaudet capellâ.

De cætero Pastores sub initia reformationis in præcipuis oppidiscirca Annum 1544. reliquorum in rure docentium Inspectores, (qui recepto inter nos vocabulo Speciales vocantur,) creati sunt. Eorum magna olim erat existimatio; Etenim, si quid gra-

graviu
scripto
factum
diffidi
stituem
Duce
genio
fession
pias ac
dentes
sit. C
& sing
conspe
rati Su
simul
miâ T
p. m. 9
manda
Nobili
lum ce
confe
nonnu
pluries
clesiis i
C
nos hic
verba A
habet;
oppida
visitent
sibi tra
capita

gravius circa religionem in deliberationem veniret scripto mentem suam declarare jubebantur, quod factum Anno 1541. in materiâ de componendis diffidiis religionis, & Anno 1544. in materiâ de instituendo Concilio. Viguit mos ille adhuc dum sub Duce Christophoro, qui cum à Bartholomæo Hagenio Cinglianum dogma de S. Cœna amplexo, confessionem scriptam exegisset, Anno 1559. ejus copias ad omnes Generales & Speciales Superattendentes eorum censuram scriptam requirens transmissit. Quas simul omnes cum accepisset, & omnium & singulorum pium consensum in veritatis doctrinâ conspexisset Synodum indicit, adquam commemorati Superintendentes Stuttgardiam vocantur. Et simul omnes etiam Professores Theologi ex Academiâ Tubingensi accersiti sunt. vid. Fam. Andrean. p. m. 95. Sed & bis in anno Ecclesias suæ curæ demandatas atque illarum Pastores visitârunt; Id quod Nobilium nonnullorum interventu jam per seculum cessavit, relictâ semel Ecclesias obeundi annuâ consuetudine, haud equidem absque ratione, cum nonnulli amplius admodum diœcesibus præsent, quas pluries obire uti molestissimum, ita oppidanis Ecclesiis ipsorum vix foret proficuum.

Generalium porrò Superintendentium quater nos hic Ducatus sapientissimè & laudatissimè (sunt verba A. Osiandri,) in Ecclesiâ & Politiâ constitutus habet; Quorum hæc est provincia, ut non quidem oppidatim aut vicatim circumeant & Ecclesias certas visitent. Sed visitationum relationes à Specialibus sibi traditas legant & examinent, necessaria ex illis capita extrahant, Synodo in Consistorialium & Gene-

Generalium semestrali (nam bis olim coibat) conventu proponant & cum aliis quid factu opus sit, decernant. Sectarios item ac dissolutioris vitæ homines in quibus inferiores deficiunt, in viam & ad frugem perducere laborent. vid. A. Osiandri Orat. de Vita & obitu Joh. Mag. p. m. 17. conf. Dn. Heermanni Orat. Bindero hab. p. m. 21. De hac autem dignitate notandum, quod olim nulli certo loco fuerit affixa. Sic Generales Nürtingæ fuerunt Theodoricus Snepsius & Binderus, Senior. Johannes Magirus Vaihingæ; Idem Snepsius Tubingæ & ante illum Johannes Ilenmannus; Derendingæ Hainlinus. &c. Postea tamen Abbatibus fuit connexa, sed ita, ut pro ratione temporis, & quidem præcipue post occupationem Claustrorum à Monachis An. 1634. factam in Pastores præcipuorum oppidorum fuerit revoluta, quemadmodum ex P. II. Memor. patet. Hodienum eò res devenit, ut qui summis jamdum in Ducatu officiis præsunt, Generales quoque Inspectores simul agere ament, quo ipso etiam evadunt certorum Monasteriorum Abbates, nimirum, Adelbergenfis, Bebenhusani Denckendorffensis & Maulbronnensis. Eorum major olim erat dignitas, quàm Generalium. Literis quippe suis more in Papatu consueto etiamnum præfigere solebant hæc verba: Von Gottes Verhängnuß; Von Gottes Gnaden; Cum tamen ex adverso Generalium in quibusdam major videretur autoritas, prudenti consilio utrumque officium fuit combinatum. Adeoque primas constanter ferè tenet Abbas Bebenhusanus; Duceceus Tubinganz Inspector. Secundas plerumque

que.
Vifin
fent
ption
ille S

pra;
Proc
ciales
tum
berat
(in d
nent
olim
regn
nus l
utpo
etior
schu
stoph
Eph
in A
duoi
les il
neral

cale
Ann
Prap
Con
fici;
drii

que Abbas Maulbronnensis Ecclesiæ Stuttgardianæ Visitator. Tertium & quartum locum Denckendorfensis & Adelbergensis tuentur, pro ratione receptionis aut aliarum circumstantiarum jam hic, jam ille Superior.

Abbatum quatuordecim superesse diximus supra; Illi omnes sunt Principis Consilarii Jurati & Procerum Ducatus Adseffores, quos Status Provinciales appellitant. Hi veteri instituto non sacra tantum tractant, sed & ad consilia (Politica) & deliberationes publicas adhibentur, & in conventibus (in den Land-Tagen) honoratiorem locum obtinent. Ad eum planè modum, ut & Prophetæ olim in Dei populo à piis regibus in arduis suorum regnorum negociis consulti fuere. vid. D. Heermannus l. c. p. 27. Ex iis quaterni reliquos antecellunt, utpote allekti in Senatum Provinciæ Delectus Arctioris & Majoris (Engern und größern Aufschuß) quem utrumque Anno 1554. Dux Christophorus introduxit, vid. Crus. Annal. p. 692. & Ephemerides Wirtemberg. p. m. 77. Bini quidem in Arctiori, qui maximæ est authoritatis. Ceteri duo in Majori. Neque interest: Utrum Generales illi sint, nec ne? Communiter tamen unus Generalium est in primo, & alter in secundo.

Summa tandem rei Ecclesiasticæ est penes Ducale Consistorium à Duce Christophoro formatum, Anno 1551. constans regulariter septem personis, Prapósito; Directore; Antistite Cathedrali, binis Concionatoribus Aulicis; Advocato Filci Ecclesiastici; & Secretario. Directores sacri hujus Syne-

(E)

rum

rum Ordine sequentes : Sebastianus Hornmoldus ; N. Schlezius. Hippolytus Roëschius ; Johannes Enslinus ; Johannes Reinhardus ; Balthasarus Eifengreinius ; Joh. Georgius Hünigerlinus ; Ulricus Broilius ; Samuel Hornmoldus ; Nicolaus Myler ab Ehrenbach ; Wolfgangus Adamus Lauterbachius ; Andreas Bardili ; Joh. Georgius Culpisius. Joh. Georgius à Rühle. Hodie munus istud in personam Ecclesiasticam transiit, Dominum Johannem Osiandrum, Abbatem Hirsoviaum. Præpositi Stuttgardiani, ab Anno 1551. Evangelicorum haud plures fuere, quàm septem. Illorum officium est Sacro Consilio præesse, Academiam Tubingensem, Stipendium Ducale, Abbates cum Scholis Monasticis visitare, & causis matrimonialibus decidendis interesse ; Habent quoque Sessionem & votum in Consilio Principis Intimo. Idque munus inter Evangelicos primus gessit Johannes Brentius, de quo jam plura.

De Johanne Brentio.

§. 10.

Memoriam ejus præter veteres Jac. Heerbrandum, Melchiorum Adami, qui Heerbrandi Orationem exhibet, & recentiores, P. Freherum, (quem ab initio nos secuti sumus, inferitamen hincinde nonnullis & ubi desinit ille, plurimis adjectis, ut inspicienti patebit) atque D. Jo. Fechtium, Dominus Joh. Balthasar Beysslag Halensis

lenf
Eus
Pet
Typ
præ
titu
poly
bel-
men
Uln
à civ
prov
ricu
siis p
ab i
suo
hau
loco
span
gen

D
quã
pe
Eri
adv
doc
O
D.

lensis, Philosophiæ in Acad. Witebergenſi Adjunctus, hodie Paſtor Hallenſis renovavit & Johanne Petro Groß. Halis Suevo. Witenbergæ 1693. Typis Chriſtiani Schrödteri. Ille præter ea, quæ in prædictis Authoribus inveniuntur, adducit ingratitudinem Hallenſibus erga Brentium (à Joh. Hippolyto Brentio Nèpote in der Brenziſchen Zabel-Predigt. & Samuele Edelio, Concionatore Ulmenſi, im Edlen Evangelien-Schatz An. 1659. Ulmæ edito Homil. VI. p. 27.) imputatam, quam à civibus ſuis ſtudioſè amolitur. Cæterum divinæ providentiæ adſcribendum, quod Brentius tanto periculo Halenſibus ereptus & Wittenbergicis Eccleſiis præſectus eſt. Aliâ quippe viâ tantum cimelion ab illis obtineri potuiſſe, vix eſt credibile. Unde ſuo quippiam tribuiſſe dolori nepotem, vero haud videtur abſimile, quod J. Beyschlagius cit. loco intimat. lit. D. 3. Idem ſub Præſidio, D. Caſparis Lœſcheri, Theologi in Academiâ Witebergenſi admodum celebris,

"P. III.

De Orthodoxiâ Brentii.

Diſſertationem defendit Anno 1694. in 4. tametiſi, quod miramur, præcipuam materiam, in quâ conſenſum Viri jactitârunt olim Calviniani, nempe de S. Cœnâ præterierit. Triâ autem ſunt doctrinæ capita, quibus tum ex noſtris aliqui, tum adverſarii, labem Nomini Brentiano quantum ad doctrinam adſpergere tentârunt. Primum erat de Oſiandriſmo, quem à Brentio foveri putârunt, D. Mörlinus, Superintendens Coburgeniſis, &

(E) 2

Stoſſe-

Stösselinus, à Carolo Marchione Badensi An. 1556; cum aliis Pforzhemium ad deliberandum de instaurandis ejus tractus Ecclesiis accersiti. Illi jamdum Anathematismos concinnaverant, quibus non modò Pontificios, Zwinglianos & Anabaptisticos errores damnaverunt, sed alios quoque viros de Ecclesiâ optimè meritos plurimorum errorum reos agebant; Inter quos Brentius quoque non postremus erat, quem de Justificatione, de Baptismo, de Cœnâ Domini & descensu Christi ad Inferos non rectè sentire contendebant. Idque jam magnâ ex parte Dominis Politicis Consiliariis, quos Marchio deliberationi adhibuerat, persuaserant. Enimverò D. Jacobus Andreæ & ipse ad illum conventum vocatus omnem heterodoxias suspicionem à Brentio tam solide removit, ut auditis illis Brentio æquiores facti anathematismos litorâ inducerent. vid. Fam. Andrean. refior. p. m. 61. conf. Fechtii Supplem. Sec. XVI. Appar. Cap. 7. p. m. 247. ubi tamen observat J. Brentium partim *λογομαχίας* Osiandristarum, sub quibus sese magno semper artificio occultaverant, fuisse deceptum; partim amore Osiandri sibi à juventute familiaris, disputationes ejus aliquâ sui parte approbasse. Unde D. Mörlinus ignavo Suevici judicii tepori fuerit iratus. Sed candidè fassus est Brentius in Epistolâ ad Phil. Melancthonem le Osiandri dogma nondum rectè intellexisse, ideoque mitius ex hac & aliis causis sensisse. vid. D. Val. Lösschers/Altres und Neues/ p. m. 87. seq. Alterum caput est de Prædestinatione, quam Samuel Huberus, Bernâs, universalem

fale
VII
Æg
nol
W
ver
mo
pos
son
tatis
p. 2
no
net
cun
non
huj
se f
usq
ipse
bi.
verb
qui
fuis
Chr
mut
ut e
trac
decr
dict
post
rimu
nam

salem statuens, Brentii testimonio ex Homil. ejus VIII. in 1. Joh. p. 65. munire contendebat; Cui Ægid. Hunnius satisfecit. Et recoctam ab Arnoldo cramben B. Carolus egregiè diluit. vid. *Württembergis. Unschuld.* p. 125. seqq. Ex adverso Calviniani Brentium ad partes in particularismo & absoluto decreto pertrahere annisi sunt, quod post Augustinum Marloratum & personatum Mafsonium summo studio egit Marcus Wendelinus, citatis eo sine Brentii verbis in Exeg. Joh. C. XV. p. 260. edit. Hagenov. ubi hæc habet: Si pro divino capto & quantum ad Dei immutabilitatem attinet, loquendum fuerit, firma stat sententia, quemcunque Deus ante conditum Mundum elegerit, eum non posse perire. Nemo enim rapit oves de manu hujus pastoris. Quem verò rejecerit eum non posse salvari, etiamsi omnia sanctorum opera fecerit, usque adeò inevitabilis est sententia Dei. At verò ipse Brentius sese explicavit tum loco citato, tum alibi. Quod ad locum citatum attinet, paulò ante ista verba disertè docet: Posse aliquem fieri electum, qui antea non fuerit talis. Gentiles iacircumcisos non fuisse electas, factas tamen esse postea per fidem in Christum electas. Ad objectionem deinde de immutabilitate decretorum Dei respondet: Dominus ut est immutabilis, sententiam suam nunquam retractat, nisi nobis mutatis & resipiscentibus: Semel decrevit: Omnis qui non permanserit in lege, maledictus est. Hoc decretum Deus non mutat, nisi postquam nos per Christum mutati & renovati fuerimus. Vult enim Deus, ut peccator maledicatur, nam sic sententia legis, quæ est divina pronunciatur.

(E) 3

Non

Non tamen vult mortem peccatoris, si resipiscat & convertatur. Itaque juxta hujus loci sententiam, Pater tantisper eligit, dum tu in vite manseris & fructum feras: Rursus tantisper abjicit, dum tu fueris extra vitam & nullum fructum feras. Atque hæc quidem pro nostro captu & quantum ad homines attinet; disseruntur. Nam ut Paulus Rom. XI. scribit, donum fidei, quod huic aut illi modò est collatum, rursus auferri potest & alteri dari: Quoniam tu, inquit, excideris & illi rursus, si non permanserint in incredulitate, inferentur. Potest enim Deus denuò illos inferere, nam vide quid illud sit quod in Psal. canitur: Cum electo electus es & cum perverso perversus. Cæterum si pro divino captu, &c. Ex hisce planum est Brentium equidem immutabilitatem decretorum Dei in se concessisse, sed illorum executionem à conditione prævisâ fidei, vel incredulitatis suspensam cum nostris luculenter docuisse. Hinc ad Marbachium scripsit, se idem cum B. Luthero & ipso sentire de prædestinatione, à posteriori videlicet, non à priori de eâ cogitandum esse, ut ex eâ fidem nostram confirmemus, non infirmemus, aut extinguamus vid. *ſecht Epist. Theol. Part. III. pag. 114. conf. Beyßhlaggs Brentius orthodoxus. S. 16. seqq.* Tertium, quod Brentio impingere nonnulli sategerunt, erat dogma Cinglianum de S Cœnâ. Etenim Bartholomæus Hagenius, Pastor in districtu Nürtingensi, Principi Sabinæ, Christophori Ducis matri, aliàs gratus, ita, ut aliquoties eum ad se vocaret & loco Concionatoris Aulici uteretur, cum Anno 1579. Sturtgardiam in Synodum, ut fidei suæ rationem redderet, esset vocatus, publice

lice
bris
scrip
fidei
relp
derit
quer
per
verit
tæ ca
dux
lian
verit
corp
præ
mira
tem
ideò
argu
xim
os fi
bell
hac
à qu
Anc
diffe
con
ipsi
Pal
in l
cum
pro

licè professus est, se doctrinam suam ex Brentii libris, exegesi imprimis in Johannem didicisse, ubi scriptum legatur: Os corporis accipere panem, os fidei accipere corpus Christi. Cui Brentius irascens respondit: Quod impudentiorem hominem vix viderit, qui audeat viventi Brentio errorem tribuere, quem jam inde ab exordio hujus controversiæ semper execratus sit & plurimis publicis scriptis refutaverit. Maximè verò in Exegesi suæ commemoratæ capite sexto, unde hæc ejus mutilata verba produxerat, ubi ex professo contra hunc errorem Zwinglianorum pugnaverit & argumentum objectum solverit. Sic enim Cinglianos argumentatos esse: Si corpus Christi per miraculum in Coenâ Domini præsens esset, utique etiam sentiretur, sicut omnia miracula in oculos hominum incurrunt. Quia autem corpus Christi in pane nullo sensu percipiatur, ideòque etiam non adesse credendum sit. Ad hoc argumentum se respondisse dicebat Brentius, ut maximè os corporis non sentiat corpus Christi, tamen os fidei sentire. Quæ cum ita se habeant, sicut libellus testetur, hortabatur Hagenium: Ne posthâc ad tuendum errorem suum verbis Brentii utatur, à quo toto pectore abhorruerit semper. vid. Fam. Andrean p. m. 97. 98. Tametsi verò J. Brentius dissensum suum à Calvinianis & Cinglianis sæpissime contestatus fuerit; nihilominus illi non destitère ad ipsius consensum provocare. Unde etiam Elector Palatinus ante Colloquium Maulbronnæ habitum in literis ad Christophorum Ducem Wirtembergicum datis, verba Brentii modò ab Hagenio citata pro suorum sententiâ tanta quidem cum fiducia adduxit,

duxit, ut penè Brentium in suspensionem collusionis cum Calvinianis apud Principem coniecisset; Quà causâ gravissimo mandato iussus est mentem suam & conscientiam exponere, ad quod sequentibus respondit: &c. &c.

Uer Fürstl. Gnaden hat mir gnädig-
lich befehlen und auferlegen lassen/
nachdeme ich in Exegesi super Johannem,
in Capite Sexto, so vor 35. Jahren in
Truck außgegangen / von dem Sacra-
ment des Abendmahls geschrieben / für-
nehmlich diese Wort: Corporis os acci-
pit panem & vinum, os fidei accipit
corpus & sanguinem. Und sich etliche
daran stossen / auch mich in Verdacht ha-
ben / als ob Ich der Zwinglischen Men-
nung nachhalte / der wahrhaftig und we-
sentliche Leib und Blut Christi seyen nicht
im Abendmahl gegenwärtig / werden auch
darinnen nicht gegenwärtiglich außgetheilt/
daß ich darauf E. F. G. mein unterthänig-
sten Bericht und Declaration thun sol-
le. 2c. Hierauf will E. F. G. ich in Unter-
thänigkeit nicht verhalten / daß ich auß
Gottes Gnad vor 40. Jahren von An-
fang dieses Streits / allwegen dieser Men-
nung / vermög Göttl. Worts gewesen/
daß

daß der wahrhaftige Leib und Blut Christi im Abendmahl gegenwärtig seye und außgetheilt werde / bin auch für und für in Colloquiis, in Schrifften / in Concionibus auch in Verfassung der Augspurgischen Confession An. 30. darben ich auch als ein Untwürdiger gewesen / auf deren Seiten / so die Zwinglianer von wegen des Abendmahls Christi verworffen / gestanden / und hab sonderlich die bemeldte Schrift in sexto Capite Exegesis in Johanneo wider die Sacramentirer und Zwinglianer gestellt / darum ist es mir frembd / wie Ich doch hierzu komme / daß Ich eben auß dieser Schrift / da Ich die Zwinglische Meinung als einen Irrthum verworffen / solle für einen Zwinglianer gehalten werden. His præmissis affert eandem explicationem verborum suorum, quam Hagenio dedit, supra laudatam. Addit deinceps sequentia: Neben dem hab Ich in derselben Schrift außdrucklich von dem Articul unsers Glaubens: Er ist gen Himmel gefahren / gehandelt und angezeigt / daß die Himmelfahrt Christi der wahren Gegenwartigkeit des Leibes und Bluts Christi

(E) 5

im

im Abendmahl nichts benemme. Hab mich auch darinnen referirt / auf D. Luthers seel. Sermon so Er dazumahl in Truch hat außgehen lassen. Hic recitat ejus formalia verba, & subjungit: Hæc Lutherus. Diese Sermon hat D. Lutherus seel. gethan und geschrieben / mehr dan vor 30. Jahren. Ja auch vor der Augspurgis. Confession, und ist bey den Theologen Augspurgis. Confession sweder zu Wittenberg / noch anderstwo niemand erfunden worden / der solche Sermon angefochten / oder verworffen hätte / biß nach seinem Tod die Philosophia hat woltenmeister werden / und viel von der Eigenschafft des Menschlichen Leibes predigen. So haben auch Zvvinglius, Bucerus, Schvvenckfeldius, zur selbigen Zeit wider mich als ihren in dieser Sache Widerwärtigen öffentlich geschrieben. Nun kan es je nicht billich seyn / daß man auß meiner ganzen Handlung und Schrifften allein etliche Worte klaben / und dieselbige wider mein öffentlich / und so oft bezeugte Meynung deuten und außlegen wolte.

Nachdem aber solches nicht allein der Augspurgischen Confession, so bey etlichen

chen
der
auf
wer
kein
ten
Gn
mich
mein
Ch
Han
chen
ein

thod
laren
nion
Wirt
bare
Don
hac
lioru
evita
tami
se tu
doch
fove
mul
orna

ehen NB. auch muß Zwinglisch seyn / sondern auch den hellen Worten Christi / so auf den Zwinglischen Schlag gezogen werden / aufgetroffen wird. So ist es kein Wunder / daß es mir gleicher Gestalten widerfähret. Hier auf bitte E. Fürstl. Gnaden Ich gehorsamlich / sie wollen mich gnädig entschuldiget halten / und meine Meinung von dem Abendmahl Christi vielmehr auß dem ganzen Haupt-Handel / dann auß etlichen ohngefährlichen Worten mit Gnaden bedencken / und einnehmen. 2c. 2c.

Hæc sunt præcipua capita , in quibus orthodoxia Brentii videbatur olim periclitari. Singularem tamen sententiam de abstemiorum communione sub unâ , cui in Apologiâ pro Confessione Wirtembergensi accessisse videtur , non audent probare Theologi. vid. D. Brochm. Syst. L. De Cœnâ Dom. Cal. Consc. IX. p.m. 1265. edit. in 4. Itaque hæc occasione quantum ad authoritatem Brentii & aliorum Theologorum notamus. 1. Polygraphos vix evitare contradictiones, saltim apparentes. 2. Certamine nondum moto securius plerunque locutos esse tum Patres , tum veteres Theologos. 3. Viros doctissimos , singulares & sibi proprias communiter fovere opiniones in iis, quæ de fide non sunt. 4. Formulam Concordiæ inter alias eâ de causâ fuisse adornatam, ne quis ulterius ad unius vel alterius Evangelici

gelici Doctoris privatam sententiam provocaret. Id quod Polycarpus Lyserus Junior, in Epistolâ ad Lucam Osiandrum Juniorem datâ (cujus αὐτοῦ γράφον possidemus,) ad auctoritatem J. Brentii objectam respondit. De cætero moderationem, quâ erga Cinglianos clandestinos & Osiandrum ab initio usus fuit, Brentio fraudi & detrimento fuisse, ipsiusq; orthodoxiam in discrimen adduxisse ex jam dictis non obscurum est. Solent nonnulli leniter agere cum hæreticis, vanâ spe ducti, fore, ut eos in viam veritatis reducere & Ecclesiæ lucrari queant. Ista autem lenitudo nunquam effectum habuit felicem, quin potius adversarii talium moderatione abusi consensum ipsorum identidem jactârunt, eosque in suspicionem collusionis cum hostibus Ecclesiæ apud sinceros Theologos coniecere. Subjungimus hîc Brentii de gradibus & honoribus scholasticis judicium. Cum enim ipsi ab Illustrissimo Principe Wirtembergico, Ulrico, piâ recordationis, post recuperationem Ducatus, Academiæ Tubingensis reformatio & repurgatio ab erroribus Pontificiis esset demandata; occurrebant tûm, qui non admodum honorificè de gradibus & promotionibus Academicis, suâ cum solennitate conjunctis sentirent, ideòque abrogandas existimarent, ut quæ papismum saperent. Ibi Dominus Brentius gravissimè & constantissimè nasutulis illis se opposuit; rationabilem & perantiquam Ecclesiæ consuetudinem, Historiarum atque Canonum monumentis confirmatam ostendens, ne quis sine publico piorum & probatorum Doctorum testimonio ad docendum admittatur. Addebat insuper, hoc modo ordine disci linguas & artes huma-

no gen
cessari
ventu
Quibu
pud P
duum
pietati
monia
dreæ C
Magin
rum su
fensio
staticæ
Cum
omni
physic
corpor
ducere
cabulo
ipsum
Patren
Imò in
annes
guinar
rens T
milit
string
illam
videre
Cent.
dax &
tariâ

no generi (quoad Ecclesiam & Rempublicam) necessarias: excitari etiam ad majorem diligentiam juventutis ingenia: propositis honorum præmiis, Quibus & aliis rationibus *Ἀντιλέγοντας* vicit & apud Principem obtinuit, ut in hac Academiâ Graduum Renunciationes (quæ aliud nihil sunt quam pietatis, eruditionis, probèque exantlati laboris testimonia) in usu legitimo conservari voluerit. vid. Andreæ Osiandri Orat. Funebr. De Vitâ & Obitu Joh. Magiri. p. m. 14. Denique Brentius Calvinianorum summum odium sibi contraxit assertionem ac defensione solidâ Majestatis divinæ, vi unionis hypostaticæ, humanæ Christi naturæ communicatæ. Cum enim animadverterent, per hanc doctrinam omnium illorum argumentorum, (quæ ex ratione physicâ naturæ Christi humanæ contra præsentiam corporis & sanguinis ejus in Evcharistiâ solent producere) nervos uno ictu incidi; eam non solum vocabulo ubiquitatis sarcasticè traduxerunt, sed & ipsum Brentium variis scommatibus lancinaverunt, Patrem Ubiquitatis & hanc ejus filiam vocantes; Imò in tantum excrevit nonnullorum furor, ut Johannes Franciscus Aspastes Salassus virulentus & sanguinarius Cinglianus Testamentum ejus, Amburens Testamentum vocaverit, & eum truculentum militem appellaverit, qui gladium in Cinglianos stringendum esse sualerit. (Hinc Brentius pateram illam deauratam Cardinali Lotharingo remisit, ne videretur cum Pontificiis colludere. vid. Osiand. Cent. XVI p. m. 736. Danæus homo apertè mendax & manifestè blasphemus Brentii de re Sacramentariâ scripta delirium & furorem: Authorem verò delirium

delirum, furiosum, ambitiosum, inconstantem, avārum seminatore dissidiorum vocavit, qui magnā animi levitate & inconstantia Syngrama à se, sub initium hujus controversiæ conscriptum damnaverit & post mortem Philippi Melancthonis, primatum in Germaniæ Ecclesiis affectaverit, ac dissidia non solum vivis scriptis suis, verum etiam mortuus funesto Testamento seminauerit. vid. Brentii Junioris Apolog. pro Patre p. m. 6. 7. Hæc & alia ἐγκλήματα mirum est, quod Arnoldus non repetierit, qui Brentio non Huberianismum tantum affricare, verum etiam controversiæ Ubiquitisticæ resuscitationem adscribere, imò intrusionem in officium Politicum obijcere sustinuit, fusè & ex merito castigatus à Domino Caroli. I. cit. quæ sanè sufficere poterant cuivis Lectori cardato. Enimverò, cum Defensor Arnoldi, vel ipse fortean Arnoldus sub ejus larvā eā omnia recoxerit, etiam hic loci prolixius agendum est

De J. Brentii officio.

UBi tria nobis consideranda veniunt. 1. Quis fuerit? 2. Quā conscientia tanto muneri potuerit præesse? 3. Quā ratione in eo fuerit versatus? Ad primam quæstionem quis fuerit? Respondet Lucas Osiander Libr. III. Cent. XVI. Hist. Eccl. p. 819. Cap. 66. (non 65. uti falsò citat Arnoldus, in der Historischen Betrachtung p. m. 445. Unde colligo eum ne quidem inspexisse Osiandrum, cui tamen suam superstruxit relationem.) Hic inter Viros celebres, qui Anno 1570. obierunt, refert Brentium

tium se
Theol
dential
gicoru
& scrip
que à I
Proxim
Dei sen
luberr
Pontif
Cingli
tuus ef
septua
quinq
mā cur
siander
laudem
dro in
officiu
nocent
p. 580
cere c
Libr.
sich d
eingel
bey S
befan
Prob
hog v
plum
ccii, c

tium sequentibus verbis: Joannes Brentius, Senior, Theologus eximius, & propter singularem prudentiam & dexteritatem etiam Ducum Wirtembergorum intimus Consiliarius. Hic voce & scriptis fideliter Ecclesiam Christi erudit: ideoque à D. D. Luthero in magno honore habitus est. Proximus certè à Luthero inter fidos & praestantes Dei servos numerandus. Edidit multa didactica saluberrima scripta: Multa etiam Polemica adversus Pontificios errores: Et contra Sacramentariorum, Cinglianorum & Calvinistarum deliramenta. Mortuus est senio confectus & laboribus exhaustus, cum septuagesimum primum ætatis annum attigisset & quinquaginta annos Ministerio Ecclesiastico maximâ cum laude & utilitate præfuisset. Haftenus Osiander l. cit. Ex quibus manifestum est, omnia in laudem Brentii dicta, neque per somnium Osiandro in mentem venisse, ut Brentium intrusionis in officium Politicum incusaret, cujus verba pari innocentia & intentione repetiit Kromajerus Hist. Eccl. p. 580. Nihilominus ex hâc nive atrum virus elicere conatus est, G. Arnoldus Hist. Hæret. P. II. Libr. XVI. cap. XV. §. 10. ubi hæc habet: Wie sich die Theologi so gar oft in politische Aemter eingelassen / ja in die höchsten Ehren - Stellen bey Hofe und sonst / ist auß vielen Exempeln bekannt. Der alte Joh. Brentius war zugleich Probst / und auch geheimer Rath beym Herzog von Würtemberg. Subjungit deinde Exemplum Jac. Andreae, quem itidem iugillat & Joh. Funccii, qui πολυπραγμοσύνην suam publicè est confessus

fessus ante supplicium, adeòque Brentium in eodem
 censu habet, quo Funccium. Judicet nunc Christianus
 Lector: Num hanc suam maledicam observa-
 tionem ex Osiandro & Kromajero bonâ fide justifi-
 care possit? Et num boni Viri sit ea, quæ Authores
 in laudem celebrium Virorum annotârunt, in vitu-
 perium convertere? Equidem à Consiliis intimis
 fuisse Brentium suis Ducibus ex Osiandro & Kro-
 majero probatur. Id verò ex intentione prædicti,
 utriusque Authoris, maximè Osiandri, inter elo-
 gia Brentii esse relatum, è toto contextu sole clarius
 apparet. Imò reverâ ad summum Viri encomium
 pertinere, homines à partium studio liberi judica-
 bunt omnes. Ita namque doctissimus Anglus Joh.
 du Boy, etiamsi reformatæ professionis Theologus,
 inde colligit in Libro: *Stern und Kern. Part. I.*
*p. 642. Wann wir viel solche Bischöffe hätten/
 wie Ambrosius, so würden wir viel Kayser ha-*
ben / die wie Theodosius wären. Wenn Bren-
tius der Rath ist / bey dem Herzog zu Wür-
temberg / so würd die Religion desto besser
beKräftiget. 2c. apud Serpil. Epit. Theol. Suev.
p. m. 129. Quando igitur G. Arnoldus ea, quæ
à cordatis Viris non honori tantum Brentio, sed &
enolumento Ecclesiæ fuisse ducuntur, culpat, vitu-
perat & in crimen convertit; annon in charitatem
Christianam, quam tantopere jactitat in scriptis
suis, enormiter peccat & strenuè Sycphantam agit?
Sycphanta enim est, qui benè dicta & facta in ma-
lum sensum detorquet, quemadmodum Diabolus
ipsum Deum ejusque verbum in paradiso εὐνοφύ-
της. conf. Suidas. Buddæus, &c. Atat regerit
 Arnol-

Arnol
 ut pol
 sceant
 Gerha
 tii & C
 sensun
 set.)
 nam l
 Intim
 Sack
 lum,
 fuisse
 di per
 tius in
 nec n
 se ais
 ipsius
 nera f
 luit.
 vation
 lumn
 est,
 Minis
 bergi
 tum p
 redac
 Prop
 mum
 38. 4
 ideò f
 busd
 dedit

Arnoldi hyperaspistes : Theologis non competere, ut politicis rebus (in Staats: Sachen) sese immisceant ? Quo fine adducit testimonia Dannhaueri, Gerhardi, Lutheri, Cypriani, Bebelii, Quenstedtii & Grosgebaueri. (Poterat & Brentii ipsius consensum citare, nisi criminis reum facere constitueret.) Sed quæso, Arnoldiane, fideri tuam ? Ubi nam locorum de Brentio legitur, quod Consiliarius Intimus fuerit, in rebus publicis ? (in Staats: Sachen ?) Ipsemet inficias ivisti, adversus Carolum, quod Arnoldus Brentium Statûs Ministrum fuisse scripserit, & B. Carolum sexies verba Arnoldi pervertisse nugaris. Dicigitur fodes : Num Brentius in rebus politicis intimum egerit Consiliarium, nec ne ? Si affirmas ? Utiq; Ministrum Statûs fuisse ais, & protestatio tua pro Arnoldo est contraria ipsius facti, quippe qui Theologos in Politica munera se immisisse, Brentii exemplo comprobare voluit. Si negas ? deferis tuum Arnoldum & observationem ejus de officio Brentii Politico meram calumniam esse confiteris. Sed & dicamus quod res est, sciant Brentii cavillatores : Illum omninò fuisse Ministrum in rebus gravissimis Ducatus Wirtembergici Statum Ecclesiasticum & Politicum, (qui tum primum in eam, quâ floruit hætenus, formam redactus est,) concernentibus. Idque ad Exemplum Prophetæ Nathanis, qui sanè Consiliarium Intimum Davidis & Salomonis egit. 1. Reg. I. v. 11. 38. 44. seqq. Quemadmodum verò Nathanes non idè fuit Consiliarius Politicus, quod in rebus quibusdam ad regimen politicum spectantibus salubria dedit consilia, ita nec Brentius ἀλλοτρίο επισημοπίας

(F)

cri-

crimine onerari potest, quod Principi Christophoro fuerat à consiliis intimis. Conscientiam quippe tangebant, quæ tum temporis agitabantur deliberationes, quales erant, 1. De repurgatione Ducatus à fermento Interimistico. 2. De conscribenda confessione & Concilio Tridenti exhibendâ. 3. De exterminio Judæorum, Cingarorum & sectariorum. 4. De reformatione Claustrorum. 5. De Ordinationibus Ecclesiasticis. 6. De disciplina Ecclesiasticâ. 7. De usu bonorum Ecclesiasticorum & eorum peculiari administratione. 8. De correctione Ministrorum Ecclesiæ. 9. De concordia ineundâ cum Calvinianis, &c. Quæ omnia sanè ad consilii sanctioris Collegium pertinebant. Is autem solos Politicos adhibere uti ineptum, ita iniquum fuisset; Ex quo facile jam concluditur, quod Brennius bonâ Conscientiâ intimis consiliis potuerit defungi, imò jure divino debuerit. Neque hæ sunt Cursæ seculares, quas Dannhauerus Christisteide, pag. 385. neque negotia secularia, quæ Gerhardus Loc. de Minist. Eccl. §. 299. neque molestiæ, & laquei seculares, aut actus terreni, quos Cyprianus; nec denique peregrinæ actiones, quas B. Lutherus occasione dicti Luc. XII. 13. taxavit in Ministris Evangelii. Longè enim aliud est de rebus merè politicis consilia proponere, aliud de jam propositis conscientiam Principis instruere. Quid sunt, vel saltem esse deberent, omnes Confessionarii & Concionatores Aulici, quàm intimi Principum Consiliarii, qui intimas conscientiæ fibras vellicare tenentur? Talem itaque Theologus quicumque agere potest etiam in politicis. Statûs vero Ministrum, qui nimirum moder-

modern
fluent
tamest
nit. I
coërcea
negotii
tur exin
teritate
& hanc
filium
pter de
filiariu
laribus
rentur
sens. J
filiarii,
in secul
dere &

P
ratione
versatus
lari, q
dum.
Etiam T
liticis s
felicia
nempe
sât, ve
centiâ n
politica
sine, ne

modernam statûs rationem è Machiavelli principiis fluentem observet, præstare ne Christiano quidem, tamen *πολιτικός*, nedum Theologo convenit. Illud verò laurum meretur, cujus esu risum coërceas, quando Arnoldianus armiger Brentium in negotiis secularibus consultum fuisse probare conatur exinde, quod B. Oslander & Kromajerus dexteritatem & prudentiam ejus singularem collaudent, & hanc pro causâ præcipuâ adducant, quod in Consilium secretius fuerit allectus. Scilicet, qui propter dexteritatem & prudentiam singularem in consiliarium intimum adsciscitur, ille necessario in secularibus negotiis est consulendus; quasi verò non darentur in orbe (*Geheime Kirchen- und Gewissens-Räthe*) intimi conscientiæ vel Ecclesiæ consilarii, & dexteritas cum prudentiâ singulari saltem in secularibus requirerentur? Quid est fumos vendere & rabulam agere si hoc non est?

Patet interim vel ex adversarii testimonio: Quâ ratione Brentius in officio intimi Consilarii fuerit versatus, nempe cum dexteritate & prudentiâ singulari, quod probè notandum adversus ipsum Arnoldum. Etenim hoc pacto fatetur ejus defensor: Etiam Theologos benedicta divinitus consilia in politicis subministrare posse, cum tamen ea successu infelicia suprà citato loco vocaverit Arnoldus. Ita nempe defensor dum excusare nititur, illum accusat, vel deserit. Deinde Brentium non ex complacentiâ negotiorum secularium, sed bonâ intentione politica quædam tractasse intimat. At qui bono fine, non rerum secularium prolubio (& quidem le-

gitimè ad munus suum vocatus, uti Brentius,) politica tractat, ille immisionis in summum honoris in Aulâ fastigium, adeoque *πωλυπραγμοσύνης*, non sine calumniâ & mendacio arguitur, quod ipsum tamen Arnoldus fecit, dum Theologos politicis se immiscuisse officiis comprobare nititur. Sie haben sich (ait) in die höchsten Ehren- & Stellen bey Hofe eingelassen / & illicò adducit exemplum Brentii. De cætero probè observaverat B. Carolus: Brentio non tantum temporis fuisse ut secularibus negotiis vacare potuerit, cum tot scripta ut Præpositus ediderit. Ad quam objectionem fatiscens advocatus Arnoldi, ne nihil diceret, respondet: Facile cogitandum in exilio commentarios fuisse exaraturum ut eò plus temporis ad alia negotia haberet, cum Stuttgartiam veniret. Enimverò & hoc *ἔυρημα* falsum esse partim historia Brentii, partim Catalogus scriptorum P.I. à nobis exhibitus evincit. Nam in exilio nonnisi Esaiam illustravit; & è Psalmis nonnullos cum Catechismo. Stuttgartiæ verò confecit Confessionem Wirtebergicam An. 1551. Commentarium in Genesin. Anno 1553. in Exodum. 1557. in Marcum 1559. in Numeros. An. 1560. in Epistolam ad Romanos 1564. In Matthæum. 1566. in Devteronomion & Psalmos sub finem vitæ cum Postilla Evangelicâ, nequid dicamus de Scriptis contra Petrum à Soto & Calvinianos editis, integrum Tomum in folio absolvantibus, deque duobus aliis *ἀνευδότοις* manentibus. Præterea singulis septimanis ter vel quater concionatum esse accepimus, adeò, ut quibusdam diebus admodum paucos

cos
Piam
gasse
istis a
inten
fons
riat.

versa
rum
Deu
bus i
Mini
nold
num
Eade
junct
μήμη
Eteni
scribi
pho i
Polit
serva
Func
nexc
gare
non t
sinat
nes,
ctam
cori.
& ca

cos haberet auditores. Animadvertisse id quem-
piam & per aream Curiaē fortē incedentem interro-
gasse : Ut quid laborem sibi crearet, quem diebus
istis audiret ferē nemo. Eum verò nihil commotum
intento in vicinum fontem digito dixisse : Atqui &
fons iste aquam suam fundit, tametsi nemo hau-
riat.

Omnem igitur frontē perfricat B. Caroli ad-
versarius, dum de perversione ac deterfione verbo-
rum Arnoldi toties conqueritur. Quid enim per
Deum immortalem, homo qui se summis honori-
bus in Aulā immitit, aliud est quàm Status Politici
Minister ? Atqui sic vitam Brentii circumscripsit Ar-
noldus. Non itaque dicta ejus pervertit, aut in alie-
num sensum detorsit B. Carolus, sed saltim explicavit.
Eâdem fronte negat Brentium decollato Funcchio ad-
junctum esse ab Arnolde & per iniquissimam
μῆμιν Caroli verbis ad judicium Orbis provocat.
Etenim quæ de Brentio, J. Andreae & Funcchio licet
scribit Arnoldus, non tantum eodem sunt paragra-
pho inclusa, sed & manifestè sub eodem marginali :
Politische Memter der Theologen; sub eâdem ob-
servatione & quidem primo loco, cum exemplum
Funcchii postremum occupet, adeòque in eâdem con-
nexionē Logicâ leguntur. Certè tam aperta perne-
gare & cordatis lectoribus oculos quasi eruere velle,
non tam temeritas est, quam insania aut stupor. De-
sinat G. Arnoldus tam putidas admittere excusatio-
nes, cui lapsus in hoc passu & injuriam Brentio fa-
ctam agnoscere, nec detrimento fuisset, nec dede-
cori. Nunc vero pertinacia in falsi crimen verā fidem
& candorem ejus prostituit. conf. L. Zeibichii Sche-
diasma

diasma de Theologis ad tempus commodatis. pag. m. 41. Superest, ut nonnulla annotemus

De J. Brentii Colloquiis & Scriptis.

Varia fuere colloquia, quibus interfuit Brentius nec postremas partes egit. Mittimus tamen publica supra jam memorata P. I. De privatis nonnulla restant. Augustæ Viandelicorum non tantum cum Cochläo, sed & Augustino Mario, Episcopo Suffraganeo Herbipolensi confabulatus est, qui non minus ac ille sæpius ingeminavit: Se mansurum apud matrem. Cui tandem modestè Brentius respondit: Non tamen Patris esse obliviscendum. *Ey lieber Herr / ihr müßet darnach deß Vatters / deß lieben Gottes darneben nicht vergessen.* vid. Conrad. Dietrici Conc. Seculare p. m. 84. An. 1552. cum Tridento Brentius rediret, Cardinalis Tridentinus, celeribus equis Tridentum contendens, & Wirtembergicos Legatos obvios habens, Brentium humanissimè salutavit, prolixè illi sua deferens officia quæ & si domi fuisset præstiturum se fuisse affirmabat. vid. Jac. Heebr. Orat. Brentio dicta p. m. 39. & Melch. Adami p. m. 215. a. An. 1556. Illustrissimus Princeps Wirtembergensis permisit, rogatu nonnullorum Principum, ut Joannes à Lasco cum Brentio colloqueretur de Cœna Domini, si fortè hoc medio via sterni posset ad Concordiam. Sed irritus fuit conatus piorum Principum. Nullius enim Concordiæ mentionem fieri volebant Wirtembergenses, si non prius ab alterâ parte Augustana Confessio absolute & simpliciter approbaretur. *Hatenus*

Stenus Hospinianus ex vero refert Histor. Sacram.
p. m. 245. Nunc de suo addit, quæ sequuntur:
Brentius quoque in hoc colloquio primum se cum
sua Ubiquitate exeruit: Nam in eo conclusus undi-
que à Lasco & in angustias redactus extremas pro-
rupit in hæc verba: Christum non verè & natura
fuisse hominem, sed phantasiâ tantum: Nec verè
passum & mortuum fuisse; sed ita hominem natum,
ut humana natura in assumptione sit exæquata in
omnibus naturæ divinæ: Et ubique præsens esse cœ-
perit cum eadem, non in homine tantum, sed quo-
vis ligno, lapide, animante &c. Item Christum etiam,
cum sit in pane, sedere ad dextram Dei; aliaque
hujus generis multa. De hoc Colloquio scriptum
quoddam per manus multorum sparsum est postea
à Wirtembergensibus, de quo Joannes à Lasco con-
queritur, quod in eo multa non contineantur, quæ se
& dixisse atque etiam à Brentio audivisse cerò sciat.
Addere volumus hæc ex Hospiniano, ut Lectori
cordato specimen exhiberemus, quomodo Hospi-
nianus vera & falsa permiscere & rebus gestis men-
dacia noverit asnuere. Unde judicium porro capi
potest de Historiâ G. Arnoldi Hæreticâ, præsertim
in materiâ de Jac. Andrea & aliorum Theol. Evan-
gelicorum certamine cum Calvinianis, in quâ Ho-
spinianus utramque ipsi facit paginam. Brentium
igitur cum Joh. à Lasco collocutum & sessionem
humanæ Christi naturæ etiam tùm, cum in pane
corpus & sanguis ejus sacramentaliter præsto sunt,
docuisse pro veris agnoscimus. Illum ipsum verò
humanæ Christi naturæ veritatem negasse & phan-
tasticam solum, ipsique naturæ divinæ in omnibus

(F) 4

(ipsa-

(ipsaque adeò essentiâ &c.) exæquatam asseruisse tam putidum est mendacium, ut quivis palpare queat.

Scripta Brentii ab omnibus eruditis laudantur, quæ cum aliis operibus B. Lutheri & Philippi Melancthonis An. 1558. d. 6. Martii, Maximiliano, Romanorum Regi, à Duce Christophoro transmissa sunt. Miserate ei Princeps, (cujus frequens literarum cum Rege commercium erat, quarum *αὐτῷ* ipsiusque Regis manum vidimus & legimus,) libellum contra Staphylum & Hosium à Brentio exaratum. Eum Maximilianus ostendit Hosio Cardinali, qui multa de se dici quæ scripserat, cum in mentem ejus nunquam venerint, respondit. Ipse verò Rex gratias egit non tantum pro libello, verum etiam desideravit, cum à Duce Christophoro ei fuissent oblata, ut Mart. Lutheri, Melancthonis, Brentii sive aliorum Theologorum veræ religionis (ita sonant ipsius verba sermone vernaculo) transmittere velit, quod sibi singulari beneplacito esset futurum. Daran werden uns Euer Liebe ein sonderß Gefallen thun.

Misit autem simul Catalogum Scriptorum Lutheri, quæ jamjam possideat hisce verbis:

Tomus primus omnium operum Reverendi Patris D. M. Lutheri, quæ Vir Dei ab Anno XVII. usque ad anni vicesimi aliquam partem scripsit.

Tomus secundus omnium operum reverendi patris Viri Dei D. M. L. quæ edidit ab anni vicesimi parte quâdam usque ad annum vicesimum quartum.

Der

Der erste Theil aller Bücher und Schrifften des theuren seeligen Manns Doct. Mart. Luthers / vom siebenzehenden Jahr biß auf das zwey und zwanzigst.

Der andere Theil zc. vom XXII. Jahr biß auf den Christl. Abschied auß diesem Leben des Hochlöbl. Herrn Fridrich Herthogen und Churfürsten zu Sachsen. Im Mayen des XXV. Jahrs.

Der dritte Theil von An. 25. biß etwas über den Anfang des 28. Jahrs.

Der vierdte Theil aller Bücher und Schrifften / des theuren seel. Manns D. Luthers vom acht und zwanzigsten Jahr / biß auf das Dreissigste.

Der fünffte Theil vom 30. biß drey und dreyßig. Scriptæ sunt literæ d. 23. Febr. Anno 1558.

Accepit igitur Tomum 3. 4. 5. 6. 7. è Latinis. 6. 7. 8. 9. è Germanicis operibus Lutheri. Item Philippi Melancthonis Locos Communes cum Annotationibus in Epistolam ad Romanos. Denique ex operibus Brentii, quæ tum prostabant, Commentarios in Esaiam, Samuelem, Lucam, Acta Apostolorum, in Johannem, Exodum, Leviticum, Job. Amos. Judicum & Ruth. Josuæ. Epistolam ad Galatas, Philippenses. De Pœnitentia. Postillam. De administranda republicâ. Contra à Sotum. Catechismus. Cæterùm rariora esse J. Brentii opera in terris Saxonici docet, D. Georgius Casparus Kirchmayerus, Senior in Acad. Wittenbergensi, in Epistola Gratulatoriâ ad Disp. Val. Lœschneri R. Joh. Bey-

(F) 5

schla-

schlagio, cui titulus: Brentius orthodoxus, suffixa, cujus verbis hanc de Brentio diatriben obfignamus: Megalandri nostri olim *παράκλητος* fidelissimus, Joh. Brentius, elogio Thuani (quanti testis & historici ad Annum 1570 magni nominis Theologus) labore inexhausto VIII. voluminibus comprehensa in publicum emisit opera, tot Tomis Comētariis que in utrumque Testamentum & Confessionis orthodoxæ symbola nobilitatus, ut par nulla ei gratiarum actio rependi possit. Vidi ante aſos V. scripta senis venerandi in Francofurtanâ ad Oderam celebrioris Academix & non ita pridem in Guelpherbytana Augustissimâ Bibliothecâ. Cur in nostrorum Saxonum Museis rarius occurrant universa Viri scripta, possis equidem mirari. Nisi causâ illud fortè sit, quod in suas rapiant quandoque partes dicta liberalius pro Seculi istius genio, qui *ψευδολογία* vitio notari possunt. Hactenus ille. Non possumus, quin & aliqua subnectamus

De Reformatione Hal- lenſi,

§. II.

Quam singulari moderatione & prudentiâ cepit feliciterque peregit Brentius: cum initio haberet adversarios vehementissimos; inter quos præcipui erant Guardianus Theologiæ Licentiatus & Lector monasterii Ordinis Minorum, qui conspirantes sæviebant importunis clamoribus & Sophistica

câ

câ e
ter
Do
mag
ban
usu
ne d
sim
do
tun
dur
con
des
dog
oste
ma
ti
bat
An
que
Me
voc
fact
nor
cun
nias
flav
brâ
Co
nem
qu
den

cā errores suos defendentes. Quæ cum indefinenter facerent fulminando & virus suum evomendo Dominicis & festis diebus matutinis concionibus in magnâ populi frequentiâ; à prandio multo confluebant frequentius, sperantes Ecclesiasten suum eâdem usurum vehementiâ in suorum dogmatum defensione & par pari relaturum. Verum ille prudenter dissimulabat ad tempus & suo more docere pergebat, doctrinæ Christianæ fundamenta jaciendo, meritumque Christi unici redemptoris fide apprehendendum, sedulo & fideliter inculcando. Deinde ubi commoda se offerebat occasio, brevissimè & modestè perspicuis Sacræ S. testimoniis adversariorum dogmata & clamores refutans hæc pugnare cum illis ostendit. Itaque tandem plerique Papisticam idolomaniam dogmata & superstitiones fuerunt detestati. Interea ipse quoque missam interdum celebrabat, sed non pro defunctis offerebat, sed tantum Anglicam, quam sic vocant, legebat missam. Sequenti anno 1523. Joannes Isenmannus, quem P. I. Memor. p. laudavimus à senatu in patriam quoque vocatur, ut defuncto Pastori succedat. Is autem sacros ordines nondum susceperat, sed tantum minores Subdiaconus factus. Hic non solum eadem cum Brentio docuit: Sed impias Papatus ceremonias abrogare cepit. Quare odium multorum conflavit præsertim cum Brentius quoque missam celebrasset. Hic Brentius publicè se excusavit pro Concione auditoribus, rationem sui consilii exponens in hanc sententiam: Optimi auditores, audio quosdam vestrum nostris actionibus offendi, & quidem verum est, ego quoque aliquoties missam hic apud

apud vos celebravi : sed non per omnia sacrificulorum more , impietate horrendâ , sacrificii scilicet oblatione pro vivis & defunctis , omisâ , idque propter vos à me factum est. Nam cum primum huc à vobis essem vocatus , in profundum idololatriæ vos immerfos reperi , ideò aliquid erat faciendum & ad vos in lacum descendi , ut vos educerem & libertatem paulatim erudiendo & non nihil etiam exemplo Apostoli ad tempus cedendo & simulando. Jam verò rectius ex verbo Dei à me estis instituti & horrendam missæ abominationem & Cœnæ Dominicæ profanationem intelligitis. Ideò ea & fugienda est & legitimè abroganda. vid. Heerbrandi Orat. de Brentio. l. cit. & Melch. Adami Vit. Theol. p. m. 210. conf. Seckendorff. Hist. Lutheran. Part. I. pag. 242.

Ad pag. 50.

De Matthæo Aulbero & Reformatione Reutlingensi.

§. 12.

Non mirari satis possumus , tam pauca de hoc Viro & Reformatione Reutlingæ , Civitatis Imperialis , reperiri in monumentis publicis , quæ religionis causâ prodire , cum tamen prima inter omnes Germaniæ superioris civitates Evangelii doctrinam susceperit , & luculentum specimen tum virtutis divinæ , quantopere in infirmioribus perficiatur , tum veritatis cœlestis , quid ea in hominum

minu
striff
dunu
burg
majo
quia
novè
bus
lud
Luc

Sed
quer
culu
majo
nam
tant
sum
sum
Mel
vit :
mun
star
mis
Aul
vit,
ritat

minum animis valeat, ediderit. Deprædicat Illustrissimus Seckendorffius quatuor Civitates Campodunum, Winshemium, Hailbrunnam & Weissenburgium, mediocrium omnes virium, quod tanto majori laude accefferint Noribergæ & Reutlingæ, quia generosius est, iis, qui in periculo versantur, novè accedere, quàm à veteribus amicis periclitantibus se non subtrahere ideoque (pergit ille) prius illud inauditum esse, existimavit aulicus ille apud Lucanum, qui dicebat:

Nulla fides unquam miseros elegit amicos.

Sed vis agnitæ veritatis & fidei Christianæ talia frequenter effecit miracula. (a) Jam verò si hoc miraculum est in periculo constitutis accedere, quantò majus erit, quod Reutlingenses Evangelii doctrinam, cum soli etiamnum essent & non Pontificis tantum, sed & ipsius Imperatoris indignationem summam in se concitassent, professi sunt. Quare summâ captus admiratione B. Lutherus, Philippum Melanchthonem regionis illius gnarum, interrogavit: Quæ, qualis, quanta esset ea civitas? Et quam munita, quod adeò firmiter in Evangelicâ fide perstaret, cum tamen tot tantisque hostibus potentissimis esset circumdata? Ideoque literis ad Matthæum Aulberum ipsamque Civitatem datis eos collaudavit, solatus est, & ad ulteriorem constantiam in veritate animos addidit. Fuit autem

MAT.

(a) *Seckend, Luther, Libr. II, p. m, 175.*

MATTHÆUS AULBERUS, suâ ætate præ-
 pter animi robur, eruditionem & meritum
 in propagandâ fide præstantiam nulli post B. Luth-
 erum secundus, cujus vita superius à nobis descripta
 ex Chronico Reutlingensium Manuscripto, rythmis
 vernaculis pro more superiorum Seculorum concin-
 nato & ab Excellentissimo Domino D. Pfaffio, Tu-
 bingenſis Academiæ Theologo & ornamento per-
 humaniter nobis communicato, pluribus venit sup-
 plenda. Blabyrensem ortu fuisse testatur Brunnius
 suo loco à nobis citatus, idem disertè tradit Crusius
 Annal. P. III. p. 503. Reutlingæ tamen vindicatur in
 Manuscripto modò memorato. Natus ibi perhibe-
 tur d. 4. Decembr. in Vigiliis S. Barbaræ An. 1495.
 eâdemque postmodum sepultus. Pater nomina-
 tur Jodocus, Aurifaber; Mater Anna Schellingeriâ;
 qui sejus parentes incendio Anno 1502. Reutlingæ
 oborto, quo 140. ædificia absumta fuere, omnem
 rei suæ jacturam fecere; ipseque adeò Matthæus,
 septem annorum puer, igne periisse credebatur;
 sed incolumis tandem repertus liberalium artium
 studio à parentibus adhibebatur, altero ex iis, patrè
 nimirum, paulò post orbatus. Halam Suevorum
 deinceps adiit; porrò Rotenburgum ad Tubarim &
 Argentoratum, ubi canendo & partem colligendo
 victum quæsit. Exactis 16. annis patriam repe-
 tit à Georgio Kellero in Collaboratorem Scholæ
 (Providores vulgò vocant) adscitus. Mox verò
 Tubingam reversus à Brassicano Seniore consimile
 officium in scholâ, & brevi post utramque lauream
 cum Professione Musices publicâ obtinuit. Ibi Phi-
 lippum Melancthonem, Grammaticam Græcam
 & Rhe-

& R
 Aul
 datio
 in Br
 giam
 mini
 mox
 publ
 egre
 inter
 redu
 num
 te ce
 Aca
 avid
 mun
 Mat
 tran
 Episc
 ferre
 nem
 thas
 gen
 Ann
 bem
 opp
 rum
 lustr
 Alii
 non
 Episc
 ther

& Rhetoricam cum Terentio docentem audivit, qui Aulbero stipendium à Senatu Reutlingensi commendatione suâ procuravit. Eo instructus Friburgum in Brisgoviâ se contulit, ubi Brockingerus Theologiam & Ulricus Zasius Jurisprudentiam, magnâ nominis sui famâ, tûm profitebatur. Creatus ibi mox Baccalaureus Biblicus Librum sententiarum publicè explanare jubetur; Quod cum aliquandiu egregiè præstitisset, formati Baccalaurei magno inter Pontificios charactere ornatur. Tubingam redux Anno 1517. ut Jacobum Lempum & Martinum Plantschium, Theologos non minus eâ ætate celebres, audiret, primos Lutheri libros, qui in Academiâ Tubingensi eo tempore divendi ceperant, avidè legit. Accidit autem ut Ecclesiastis ordinarii munus Reutlingæ sub id tempus vacaret. Itaque Matthæum Tubingâ evocat Senatus, qui ad impetrandam sacerdotii confirmationem Constantiam ad Episcopum, cujus Diœcesi suberat Civitas, se conferre necessum habuit, & simul trinam consecrationem accepit. Domum reversus, comitante Balthasare Käuffelino, Theologiæ Professore Tubingensi, contra Papismum intrepidè concionari cepit, Anno 1519. quo Ulricus Dux Wirtembergicus urbem armatâ manu occupaverat. Fuerunt tûm in oppido plusquam quadraginta Monachi discalceatorum Ordinis, quorum aliqui veritatis luminè collustrati abjecto cucullo aliud vitæ genus elegerunt; Alii Aulbero, tanquam Stephano, contra ire non non valentes discesserunt. Delata tamen est res ad Episcopum, qui Aulberum Constantiam sub anathematis pœnâ evocat. Sed admonitus ille clanculum

lum ab amicis : fore , ut captivus abduceretur , unde non posset redire ; non compareret. Fulmen igitur excommunicationis vibratur non in Matthæum solum , sed & in ipsam civitatem ab Episcopo & Pontifice , imò proscripio etiam à Cæsare Rothwilâ supervenit , adeò , ut trini banni formulæ uno eodemque die foribus Templi majoris publicè affigerentur. Perstat nihiloscius Reutlinga & Aulbero , qui quotidie sub ictu versabatur , perennem assistentiam pollicetur , qui Papæ falsas doctrinas indies cordatus detegit , tantâ quidem cum fiduciâ in Deum , ut Anno 1521. quo Lutherus Wormatiæ fidei suæ ratione egregiè redditâ proscripius fuit , conjugium inire non dubitaret. Duxit enim Claram Bajeriam , quâ cum 46. annos placidè vixit , septuaginta descendendum Pater , Avus Proavusque superstes. Exorto dein Anno 1525. rusticorum tumultu , mille rebellium civitatem quoque Reutlingensem , utpote jam antea proscriptam , in partes suas pertractari mœnibus appropinquabant. Sed masculè respondit eorum Legatis Aulberus : Evangelii libertatem armis non asserendam , quippe quæ in gaudio , pace & patientiâ Spiritus consistat , & Magistratui omninò deberi obsequium & honorem. Quo pacto non suos tantum cives , sed & reliquos in officio continuit , tametsi bellum rusticorum paulò post vehementius exarserit. Invaserat illâ tempestate Spiram contagio , quæ Cameram Imperialem Eßlingam secedere compulit. Vocatus eò in iudicium M. Aulberus , ut doctrinæ rationem redderet , quinquaginta civibus à Senatu ei adjunctis usque ad telonium Eßlingense comitatus compareret. Jubetur respon-

respon-
ejus e
integr
fiterur
S. Scri
culatu
tremq
cenari
negav
ut Por
strem
quien
fendi
rius r
fuert
Quor
omnia
perii i
sti &
supra
Chris
gentia
sus :
dimiss
stò er
Curiâ
interro
dus ac
dit ca
cum s
lumis
sus.

respondere ad 68. articulos, quos è concionibus ejus exceperant adversarii. Sustinet examen tribus integris diebus, & omnes è vestigio rotundè confitetur imperterritus. Cumque nullus eorum ex S. Scripturâ posset refutari à Monachis, tandem incusatur: Probrosè locutum esse de B. Virgine, matremque Dei per contemptum appellâsse lotricem mercenariam. Sanctis præterea illussisse. Verum hoc negavit & pernegavit Aulberus tantâ cum parrhesiâ, ut Pontificiæ Religionis homo in Confessu non possemus eum excusaverit ipse: Confessus est, inquiens coram nobis & intrepidè omnes articulos defendit è verbo Dei. Unde existimo eum hoc posterius non commississe. Quid si de cæteris articulis fuerit absolutus, etiam hic non condemnabit eum. Quomodo in hoc uno tergiversabitur, qui cætera omnia profitetur? Tandem à Principe quodam Imperii interrogatus: Num magnum esset inter Christi & Papæ indulgentias discrimen? respondit, uti supra P. I. memoravimus: Serenissime Princeps, Christi remissio purgat Conscientias, Papæ indulgentiæ verò crumenas. Subrisit universus confessus: Benè te gessisti, inquiens, vade in pace. Ita dimissus rediit ad suos, qui adhuc extra urbem præstò erant, gratias Deo agentes de reditu ejus. Cum Curiâ descenderet populus supplicium ejus expectans interrogabat euntem: Nunquid mox esset deducendus ad rogum? Cui incognitus ille: Imò, ait, cecidit causâ sententia jam lata est. Mox adierit ad locum supplicii. Atque sic per medios transivit incolumis & Reutlingam gratulantibus cunctis est reversus. Paulò post Anabaptistæ ibi clanculum irrepserunt

(G)

runt

runt conventus privatos noctu agentes. His occulte Aulberus interfuit, & deprehensis eorum fraudibus collegas de omnibus reddit certiores, graviterque adeo contra sectarios istos è suggestu detonat, ut convicti atque confusi solum verterent. Sed & Zwinglius literis non unis Viro insidias struxit, quas prudenter declinavit, optimè quippe versatus in Lutheri scriptis. Tandem usque adeo crevit numerus Evangelicorum in urbe, ut non solum An. 1529. inter Protestantes nomen fuerint professi Reutlingenses, verum etiam hostibus undiquaque circumvallati Anno 1530. Augustanæ subscripserint Confessioni, æstimo quidem atque ordine ultimi, sed revera amore veritatis inter primos. Innexa dein Anno 1531. foederi Smalcaldico civitas, An. 1536. Concordiæ causâ Matthæum Aulberum cum Johanne Schradino (qui in Manuscripto semper appellatur Salomon duplici forsitan nomine) Witebergam in Saxoniam ablegavit, qui non postremos egerunt. Unde sæpè gloriatus est Matthæus: Nunquam se cogitasse fore, ut in Saxoniam coram Luthero concionaretur, uti tunc erat factum. Anno 1537. ad reformationem Ducatus Wirtembergici adhibitus colloquium cum cæteris Uraci habuit de Imaginibus, quas circa idem tempus ejecerunt cives permittente Senatu Reutlingensi; Nimio tamen & inconsulto fervore rem egisse, Manuscriptum non dissimulat. Confregerunt inter alias Imaginem crucifixi, immani proceritate, quæ vulgò dicebatur Igens ille Deus Reutlingæ *Der grosse Herr Gott zu Reutlingen.* Templum verò ad D. Leonhardum solo æquarunt. Reliquas ædes ad D. Petrum & Paulum & ad

& ad S
is leva
Temp
runt &
Anno
est inf
Reutli
Anno
mam
aus pe
proba
bus ul
cus, it
filiari
cio qu
phoro
byren
Collo
bratur
in Su
Spiritu
cando
Juven
comm
cerus
plici e
tientia
letha
cemb
natali
sius h
appel

& ad S. Nicolaum campanis evacuârunt, cippos ex
iis levatos ad canales aquarum applicarunt An. 1538.
Templum egregium in Cœmeterio funditus everte-
runt & elapso biennio Claustrum Discalceatorum,
Anno 1539. titulo Doctoris Theologiæ Matthæus
est insignitus in Academiâ Tubingensi, An. 1547.
Reutlinga delectos misit ad exercitum foederatorum.
Anno 1548. d. 25. Junii, Religionis Cæsareæ for-
mam recipere coacta Matthæum Aulberum hacte-
nus per 29. annos fidum Pastorem atque Interim ap-
probare detrectantem amisit, quem vicissim amba-
bus ulnis amplexus est Dux Wirtembergiæ Udalri-
cus, ita, ut Cathedralis Ecclesiæ Antistitem & Con-
siliarium Ecclesiasticum eum constitueret, cui officio
quindecim annis præfuit, etiam à Duce Christo-
phoro magni æstimatus & ad ultimum Insulâ Bla-
byrensi donatus Anno 1563. postquam An. 1557.
Colloquio Wormatiensi interfuisset cum aliis. Cele-
bratur in Manuscripto ut primus Theologorum, qui
in Sueviâ Evangelium prædicârunt, Vir Heroici
Spiritus, indefessæ industriæ, subacti judicii, &
candoris eximii, qui cor in fronte & ore gesserit;
Juventuti per jucundissimam *συγκατάβασις* se ac-
commodans. In sermone festivus, honestus & sin-
cerus. Doloris, quem complures annos ex multi-
plici calamitate & certo morbi genere senserat, pa-
tientissimus. Mortem cum vitâ commutavit Ath-
letha Jesu Christi optimus Anno 1570. d. 2. De-
cembris ætatis 75. Ministerii 52. Conjugii 46. ipso
natali Barbaræ sacro humatus, Blabyræ, uti Cru-
sius habet, qui Virum reverendum & doctissimum
appellat & ejus Epitaphium in hospitalario Stuttgar-
diæ

diæ fano extare testatur P. III. Annal. p. m. 740. Quâ ratione hæc sint combinanda viderint alii. Certum est Cippum ejus Stuttgartiæ conspici, quam ligno sit obtectus, sed & Blabyræ illius Epitaphium reperitur, quod ad manus meas hæctenus non pervenit. Credidissem eum Stuttgartiæ habitasse ultimis annis, quod diversis Abbatibus olim fuit permisum, ibique sepultum. Cum verò & Abbas in prædicto Cœnobio fuerit, in memoriam ejus Epitaphium ibi fuisse erectum, quod ad manus nostras hæctenus non pervenit. Vel, si alteri conjecturæ locus, ad exemplum J. Capnionis Stuttgartiæ quidem in adyto Xenodochiali, cum ætate ingravescente mortem meditaretur jugiter, sepulcrum sibi designasse, sed Deo aliter disponente Blabyræ invenisse. Nihilominus verò post obitum pauca verba cippo ejus quondam electo fuisse incisa,

De Confessione Wirtembergicâ Ducis Christophori.

Anno 1550. **V**ivis exempto Anno 1550. d. 6. Novembris, Duce Ulrico, Christophorus Princeps habenas regiminis felicibus auspiciis capeffivit, summâque curâ in id incubuit, ut ante omnia veritatem Evangelicam stabiliret & regionem à fermento Interimistico repurgaret. Itaque statim ab initio gubernationis Brentium, ut communicatis cum ipso sententiis rectè omnia fierent, ad se vocavit. Nec verò clam id habuit Princeps, sed in arce suâ Stuttgartiæ palam eum fovit, & ecclesiis passim idoneos ministros præfecit, qui dispersos inter-

mistico
institui
eum
piam
creare
animi
fidia
dis &
cant,
scriptu
quod
concil
Brenti
pitibu
Brenti
cum o
lebat
convo
rum se
ferren
illam
que A
appro

hæc:
Filio
stifica
Evang
matio
Conf

(a)

mistico

mistico tempore greges colligerent. Ab hoc pio instituto etiam multi Principum atque Episcoporum eum dehortarentur, ne sibi suisque periculi quidpiam, repudiato Interim, ejectisque sacrificiis, crearet, tamen fortiter in proposito perstitit magni animi Heros, nil curans minas, nil diras, nil praesidia tum Augustae, tum in Wirtembergicis oppidis & arcibus imposita, sed cum in Recessu, ut vocant, Imperii Comitiorum praecedentis anni perscriptum esset, ut, si quid Imperii ordines haberent, quod ad pacem & concordiam facere judicaretur, concilio proponerent, conscribi Confessionem à Brentio voluit de praecipuis doctrinae Christianae capitibus controversis Concilio offerendam. Fecit id Brentius ineunte Anno 1551. quo idem Princeps, cum omnium esset Ministrorum Confessio & uti solebat dicere, viderent oculi, quod non videt oculus, convocavit praecipuos ditionis suae Theologos, quorum selecti fuere decem: ut consilia inter se conferrent. Isti igitur per aliquot dies Confessionem illam ad analogiam fidei & ad scripta Prophetica atque Apostolica examinârunt suâque subscriptione approbârunt. (a)

Capita hujus libri secundum ordinem sunt hæc: De Deo & tribus personis in unâ essentiâ; De Filio Dei; De Spiritu Sancto; De peccato; De Justificatione; De Lege; De bonis Operibus; De Evangelio Christi; De Sacramentis; De Confirmatione; De Pœnitentiâ; De Contritione; De Confessione; De Satisfactione operis; De precibus;

(G) 3

(a) Ex Orat. Heerbrandi Brentii, bab. Melchior Adami
p. 214, 215,

bus ; De jejunio ; De Eleemolynis ; De Cœnâ Domini ; De Consecratione Sacerdotali ; De conjugio ; De extremâ unctione ; De invocatione Sanctorum ; De officiis defunctorum ; De purgatorio ; De Votis Monasticis ; De septem temporibus, sive horis Canonicis ; De jejunio ulterius ; De Aqua, sale, vino & aliis consecratis ; De Scripturâ Sacra ; De Pontifice ; De Ecclesiâ ; De Conciliis ; De Scrip- toribus Ecclesiasticis & eorum autoritate ; De Cerimonis Ecclesiasticis. In Epilogo tandem subne- citur : præcipuas, quæ indigeant reformatione, esse doctrinas de Poenitentia ; de Justificatione ; De usu Sacramentorum & de Cœlibatu Sacerdotum. Me- thodus ea est, ut ubique dictis Scripturæ S. capita doctrinæ roborentur, quibus dicta Patrum subjiciun- tur. In Præfatione Confessionis editæ provocatur ad Augustanam Confessionem Anno 1530. Cæsa- ri exhibitam, cui hæc Wirtembergica in omnibus Articulis & in ipsâ Substantiâ sit conformis, non- nisi pro Repetitione illius habenda.

Fecit autem idipsum sapientissimus Princeps communicatis cum Electore Mauricio consiliis, qui Philippo Melanchthoni mandârat, ut doctrinæ ca- pita conscriberet, quæ post exhiberentur publicè ; Eo confecto libro, cum ad octavum Julii diem Lipsiæ convenissent omnes Theologi & Ecclesiæ Ministri jussu Principis, recitatur scriptum & omnium as- sensu comprobatur. Licet verò hujus Saxonici & Wirtembergici scripti eadem esset Sententia, sepa- ratim tamen suum volebat exhiberi Mauricius, ne si plures idem communi nomine simul proposuissent, Cæsar factæ cujusdam societatis conciperet suspicio- nem.

nem.
xonis
xone
cum
suo
prop

Leg
feren
nor.
Nov
quoc
& in
apud
Con
tam
tem
sian
sius
lum
horu
ptis
Tric
dori
logi
lus
bus
Feb
Peti
tion

nem. Veruntamen missis utrobique libellis & Saxonicum Wirtembergenses & Wirtembergicum Saxones & utrumque pariter Argentinenſes Theologi cum legiſſent, approbârunt: atque ita convenit, ut ſuo tempore mitterentur in Concilium, qui hæc proponerent atque defenderent. (b)

Itaque circa initium Octobris Anno 1551. duo Legati Ducis Wirtembergici Tridentum veniunt, adferentes ſecum Confessionem fidei (ſcriptam ut opinor.) Nam paulò poſt legatis miſſam fuiſſe menſe Novembri ex Sleidano Lucas Oſiander refert, id quod de typis impreſſâ intelligendum cenſeo. Sed & in aliis circumſtantiis nonnulla occurrit varietas, apud Sleidanum & Cruſium. Sleidanus quippe Confessionem exhibitam ait & ſcribæ Concilii traditam, die 23. Novembris Anno 1551. Cruſius autem Anno 1552. d. 24. Januarii. Sleidanus & Oſiander quatuor tantum Theologos numerant, Cruſius verò quinque addit quippe Jodocum Neobolum, Paſtorem Æntringenſem. Mancam tamen horum omnium relationem eſſe ex Actis Manuſcriptis Ducalis Conſiſt. didicimus. Primò namque Tridentum miſſi ſunt, è Politicis Johannes Theodoricus à Plieningen & Johannes Heclinus; è Theologis verò Jacobus Beuerlinus & Jodocus Neobolus. Qui cum forma ſalvi conductus proteſtantiſbus Politicis & Theologis non ſatis cautum eſſet d. 1. Febr. ſumto expatiandi prætextu reverti juſſi ſunt. Petierant autem Legati Proteſtantium aliam cautionis formulam, quam proximè ad eam, quæ

(G) 4 in

(b) Ex Sleidano Lucas Oſiander, Cent. XVI, Libr. III, Cap. 3, p. 560.

in Basiliensi Concilio data erat, accedentem, quod Toletanus Cæsaris Legatus ægrè tulit. Undecimâ Martii Novi Legati Wirtembergici, Wernerus à Munchingen, nobilis, & Hieronymus Gerhardus Jure-Consultus & Pro-Cancellarius Tridentum veniunt, & à Cæsareanis Legatis (quos semper adierant, nunquam verò Pontificis Legatum) petunt responderi sibi ad postulata sui Principis exhibita Patribus dudum d. 14. Januarii, Theologos quoque paucis diebus adfuturos dicunt, qui doctrinæ confessionem nuper oblatam, confessui copiosus exponant. Deinde 19. Martii, Tridentum venire Wirtembergici Theologi, J. Brentius, Jac. Beuerlinus, Jac. Heerbrandus, Valentinus Vannius & Jodocus Neobolus, & Argentinenfes duo, quorum alter erat Marpachius. Montfortum ergo Cæsaris Legatum mox adeunt Legati Wirtembergici, & Theologos jam adesse nunciant, & orant, ut cum Collegis det operam, quo Patres ad Postulata respondeant & ut inchoetur actio. Wirtembergicus Princeps Confessionem fidei suæ Concilio jam exhibitam etiam typis imprimi curaverat, cujus aliquot exemplaria Wirtembergici Legati & Theologi (pauca tamen) aliquibus bonis Viris Tridenti communicaverant: Id Pontificius Legatus, Crescentius, ægerrimè tulit: etenim publicè antea exhibitum ad se receperat, oppressum cupiens: Quidam enim Episcopi, Italici & Hispani Confessionis illius exemplaria studiosè requirebant. Sed & Montfortus Legatus Wirtembergicis Legatis eam ob causam succensebat, innuens quasi spargendo Confessionem illam contra publicæ fidei leges commissum esset & quibus publicè de periculo

ricul
fugie
facile
nus p

fari d
tende
rum
tim F
itaqu
gici a
domi
obtul
fas di
solic
lam s
vider
cilio
legiti
magi
re ut
torib
mum
l. c. p
apost
de ab
Vann
à Patr
unqu
arma
rupti
Bren

riculo cautum sit, eis etiam omnem offensionem fugiendam esse dicebat. Unde intelligi potest, quam facile Patres prætextum invenire potuerint, quò minus protestantibus fidem servarent.

Interea Mauricius Elector Saxonie bellum Cæsari denunciarat & Augustam ceperat, jamque contendebat ad Alpes, ut aditus omnes & claustra viarum occuparet. Eo Tridentum allato nuncio statim Episcopi Italici è Concilio profugerunt. Rebus itaque ad eum modum stantibus Legati Wirtembergici ab Oratoribus Cæsareis petunt veniam redeundi domum: rogati sunt autem, ut diutius manerent, obtulerunt Oratoribus scriptum, in quo præter causas discessionis etiam querebantur se hæcenus frustra sollicitasse de responso ad postulata sui Principis: nullam spem apparere actionis futuræ: Nec consultum videri, ut sine Germanorum Episcoporum in Concilio præsentia procedatur. Quod si alio tempore legitima fuerit controversiarum instituta cognitio magistratus ipsorum negotio non defuturos: Orare ut suam abitionem boni consulant. Sic ab Oratoribus dimissi ipsa meridiè Tridento discedunt, domumque redeunt. vid. Sleidanus. Lucas Osiander. l. c. p. 587. 590. Crusius p. 682. Sparsa deinde ab apostata quodam calumnia fuit in libello Germanico de absurdis Lutheranorum, se ex ore Brentii & Val. Vannii audivisse: Wirtembergicos nunquam etiam à Patribus vocatos comparere voluisse, nec Brentium unquam voluisse congregari, donec Elector Saxonie vi armata Oenipontem pervenisset faucibus Alpium perruptis. Præterea Cardinalem Tridentum multa ibi in Brentium contulisse beneficia. Certum enim est,

arce Erenberga decimo octavo Maji capta à Mauricio, postea illum demùm venisse Oenipontem. Legati vero jam mense Aprili discesserant. Cardinalis autem Tridentinus toto illo tempore, quo Tridenti erant Wirtembergici, abfuit & tantum in itinere Brentium humaniter salutavit. conf. Melchior Adam p. m. 215. ex Heerbrandi Orat. Brent. hab. Orta est hæc calumnia haud dubiè ex eo, quod Brentius ad privata Colloquia solus subinde invitatus comparere dubitaret, cum res periculo non carere & personam ipsius clanculum peti à Legatis judicaretur. Confer quæ diximus Part. I. Memor. in Vita Brentii. Sub id tempus F. Petrus à Soto Hispanus, Dillingæ oppido vicino Confessionem nomine suæ Ecclesiæ Catholicæ edidit, Scholiisque additis Christophori Ducis Confessionem Synodo exhibitam deformare conatus est. Fuit ille *à* Soto Cæsari Carolo V. à Confessionibus, suumque scriptum ipsi Duci Christophoro dedicare non fuit subveritus, cui Brentius Apologiam à Petro Paulo Vergerio Italicè quoque conversam opposuit, qua Protestantium doctrinam ita adseruit contra Pontificiorum dogmata, & Concilii illius decreta ita destruxit, ut vel cæcus Pontificiam idololatriam erroresque verbo Dei damnatos palpare possit, & quod tum, si admissi & auditi fuissent Wirtembergici, coram in faciem dixissent id scriptis illis editis toti Ecclesiæ & Imperio est propositum. vid. Rumesch Applaus. Charitin. p. m. 60. & Melchior Adam p. m. 215. Quomodo autem Jac. Beuerlinus, Johann. Isenmannus & Theodoricus Snepius operas refutationis cum Brentio conjunxerint quadripartitas & Anno 1561. ediderint

deri
de G

De

C

detr

Jud

mag

dæc

exa

flag

offi

in e

in

tur.

Ch

dæi

ipsi

die

geb

thu

der

lich

hau

c. 1

derint, supra Part. I. Memor. docuimus. Tantum
de Confessione Wirtembergica.

De Exterminio Judæorum & Cingaro- rum è Ducatu Wirtembergico.

Confirmatâ religione obstacula ceperunt remove-
ri, quibus veritas & pietas plurimum accipit
detrimenti. Non minimum inter illa cohabitatio
Judæorum deprehendebatur ipsâ experientiâ rerum
magistrâ. Quamplurimi quippe ex Christianis Ju-
dæorum contagio assuescebant blasphemis, perjuriis,
exactionibus horrendis, comestationibus, aliisque
flagitiis, ita, ut non pauci penitus tandem obarati
officia, honores, conjuges, liberosque desererent,
in exilium migrarent & fame perirent; quæ omnia
in Ordinatione Wirtembergicâ disertè recensentur. (a) Altius tamen Princeps Sapientissimus,
Christophorus, penetraverat in quæstionem de Ju-
dæis; Etenim ad eos, qui Judæorum receptionem
ipsi persuadere volebant, dixisse fertur: Wann
diese verfluchte Leute mir wolten Belt vollauf
geben / wolte ich sie doch in meinem Fürsten-
thum nicht leiden / dieweil sie an meinem Bru-
der und Erlöser Freuloß worden / und offens-
liche Zäuberer sind. prout allegat ex Arb. Jud. Gil-
haus. p. 1. c. 1. §. 1. Otto in dissert. de jure publ.
c. 19. (b) Vera esse, quæ de Magia Judæorum
pro-

(a) Würtemb Land-Ordnung / Tit. 27. §. 1. & 2. p. m.
56. edit. in 12.

(b) Vid. Lendenbüchli, sive Besoldi Comment. über die
Württembergis. Land-Ordnung. p. m. 105.

Pronunciavit Princeps omni laude superior nemo, qui res eorum penitus introspectit, dubitare queat. Omnes enim, si vel 12. aut 14. annos tantum habeant, uti nôrunt, *דוד*, scuto Davidis, quo incendia extinguere conantur, descriptum à Celebrissimo W. Schickhardo. (e) Plurimi inter eos sciunt evocare, *שבת מלכה*, Reginam, quam vocant. Est autem illa ipsissimus Diabolus, sub specie Reginæ apparens cum choragis & choraulis, de quo proverbium habent: Facile est Reginam accersere, sed difficile illam abigere. Alia specimina Magiæ Judæorum, quam ope Cabbalæ exercere solent, legat, qui volet apud Hottingerum in Clave Scripturæ S. Thesaur. Philolog. p. m. 444. seqq. & J. F. Buddeum Introd. ad Histor. Philos. Hebræorum, p. m. 353. & 355. ubi non diffitetur Judæos hanc Kabbalam practicam probare & pro naturali habere.

Ob has itaque gravissimas rationes Wirtembergia ejecti sunt Judæi. Anno 1551. Unde iniquus est G. Arnoldus, ejusque hyperaspistes, quod Saxonix & Wirtembergiæ ordinationes contra Judæos suggillat. Vexata quidem est quæstio: Num Judæi à Magistratu Christiano sint tolerandi in Republicâ? Multi enim & olim & nunc in hac quæstione excutiendâ fuerunt Scholastici, Canonistæ & Juris-Consulti; cum modernis Theologis. Alii affirmant, alii vicissim negant. Hottingerus inter Christianos tolerari Judæos certarum legum frænâs constrictos posse, non autem à qualibet republicâ excipi debere, modestè asserit. lib. cit. p. 9. Christoph. Helvicus rationes

(e) *Tarich Persic*, p. m. 56.

tionem
tenet
B. C
schu
recep
lem
nold
cont
pron
Maj
tam
rece
selb
scha
ben
tion
gatu
Reg
tunt
si ex
cont
aufu
res S
berg
cent
(no
tur
tem
dest
rece
gion

tiones in utramque partem adducit & mediam viam tenet. (d) Sed sub iisdem conditionibus, quas etiam B. Carolus Junior in der *Württembergis. Unschuld.* p. 36. approbavit. Absque iis Judæorum receptionem communionem scandalosam & crudelem misericordiam futuram pronuncians. Cui Arnoldi Asslela, in der *Historischen Betrachtung/* contra Carol. Innoc. Wirt. pag. m. 404. infirmam prorsus exceptionem obvertit ab Exemplo Regiæ Majestatis in Borussia & aliorum Principum desumptam, à quibus Judæi citra istiusmodi conditiones sint recepti, ubi captiosè quærit: Will dann denenselben S. Carolus eine ärgerliche Gemein-schaft und grausames Erbarmen Schuld geben? Enimverò non exemplis, sed legibus & rationibus judicandum est. Non quæritur: quid agatur ab uno vel altero Imperii statu? aut ab aliis Regibus. Sed num illi, qui Judæos non admittunt, aliorum exemplum teneantur imitari? Sanè, si exemplis res geratur, mox decisæ fuerint omnes controversiæ, neque in contrarium hincere quisquam ausit. Quod si G. Arnoldo permillum fuit Electores Saxoniz, ipsorumque cum Principibus Wirtembergiz propter libertatem Judæis denegatam sub censuram vocare? quidn̄ B. Carolo eos defendere (non attentis exemplis) fuisset integrum? Attendantur momenta quæstionis & facile patebit veritas. Fatemur omnino, posse in iis terris, ubi absolutum prædestinationis decretum publicâ religionis professione receptum est, non solum Judæos, sed & omnis religionis homines in rempublicam admitti? Per illam

(d) *Dissert. Giesi, Tom. IV. disp. XI. p. m. 255.*

lam quippe hypothesin expirat potissima receptio-
nem Judæorum dissuadentium ratio, nempe pericu-
lum seductionis. Nam qui absolute ad vitam æter-
nam est electus neque Spiritum S. excutere potest, is
à Judæi blasphemii & infidelitate sibi metuere ne-
quit, sed prævalet potius spes, fore, ut unus vel
alter Christo lucre fiat, tametsi Cl. Hottingerus, Re-
formatæ religionis Theologus Judæos nihilomi-
nus non à quavis republica excipi posse docuerit. Ex
adverso, ubi seductionis possibilitas & electionis al-
terabilitas asseritur, quam cum Brentio nonnulli no-
stratium docuerunt, ibi certè nequaquam recipi pos-
sunt Judæi. Facilius enim seduci queunt Christiani,
quàm Judæi ipso judicio divino excæcati atque indu-
rati ad fidem Christianam converti. Pone, decem
Judæos iri conversum si recipiantur, & unicum tan-
tum Christianum cæterorum Recutitorum malitiâ &
infidelitate corrumpi atque æternum perire. Non-
ne pro unicâ illa animâ Christiani deperditâ respon-
dere tenebitur Magistratus Politicus Judæis (præser-
tim ob temporale lucrum) receptis? Neque enim
compensata foret illa unica anima decem animabus
Judæorum. In judicio quippe divino malefacta non
compensantur benefactis. Neque facienda sunt ma-
la, ut inde bona eveniant. Magistratus autem Ju-
dæos admittens per se (scienter & volenter) in ditio-
nes suas inveheret blasphemias contra Christum,
quas usque adeò omnes precationum Judaicarum
libelli, ipsismet fatentibus & αὐτοψία teste, com-
plectuntur. Adeoque per se causâ fieret Magistra-
tus perditionis unius, & alterius animæ Christianæ.
Conversionis verò Judæorum, si fortè aliquorum
fieret,

fieri
pro
ex
jus p
ti,
circu
liticu
bi di
verti
noru
tum
conc
perti
hypo
rum
Juda
Arne
mag
ritat
rem
cum
tim
Con
dici
cont
tion
dro
obti
lioth
omn
qui a
tame

fieret, non nisi per accidens erit causa; cum incerta prorsus sit illa conversio tempore receptionis; neque ex intentione Magistratus per se fluat, utpote in cuius potestate sita non est; sed tantum sit ex accidenti, positus juxta specialem Dei providentiam certis circumstantiis. At, inquit aliquis Magistratus Politicus recipiendo Judæos per se copiam eis facit verbi divini, quo ad fidem Christianam possunt converti. Respondemus: Judæos conciones Christianorum sponte non audire, sed potius execrari, notum est. Neque etiam à Magistratu ad audiendum conciones queunt cogi; quod si cogantur, evadent pertinaciores, aut conversio ipsorum erit tantum hypocritica. Itaque ne quidem applicatio medicorum saluta est in potestate Magistratus quantum ad Judæos. Cæterum omnino verum est, quod G. Arnoldus observavit; Judæos à nonnullis tolerari magis ex rationibus politicis, quam ex verâ charitate, piâve intentione. Ideoque satius est eos in rempublicam non admittere, quam peccata peccatis cumulare. Reliquæ rationes in contrarium, præsertim illa de usuris, tanti non essent, nisi hæc in foro Conscientiæ maxima obstarent. Sed hæc pro vindictis ordinationis Wirtembergicæ sufficiant. Si quis contrarium statuere velit, & majoris ponderis rationes allegare queat, per nos licet. Quid L. Osiandro Seniori propter Concionem circa hanc materiam obtigerit, doctissimus Tenzelius commemorat Bibliothec. Curios. Reposit. I. pag. 760. Conferatur omnino G. Lud. Lindenspihrius, Stuttgardianus, qui admodum eruditè de totâ controversiâ disserit, tamen salvâ eos conscientiam tolerari posse, ubi specialis

cialis sanctio non extet, ferè sit, quod dicat. p. m. 106. Adducit tamen inter alias historias ex Felice Fabri, quod Anno 1348. magna Judæorum persecutio facta sit, quasi ubique: adeò, ut gens Hebræorum crederet, finem venisse; undique enim comburebantur sine differentiâ, senes & juvenes. Causa autem tantæ severitatis erat, immanissima pestis, quæ per totum ferè orbem grassabatur, etiam in transmarinis partibus, & ubique Judæi inculpabantur, quod in fontes & aquas venena sparsissent fatentibus id multis in tormentis. Cæterum sub pœnâ sanguinis & proscriptionis bonorum Judæis prohibitum esse, ne cui Christianorum sectam suam persuadeant; quomodo tamen Salomon Molchu ipsum Carolum V. seducere attentaverit, atque ob eam causam in Hispaniâ in frustra fuerit dissectus, ex Schickhardi Jure Regio cap. 5. pag. 156. ibidem refert. Et frustraneam esse istiusmodi prohibitionem, recentibus exemplis comprobari posset.

Cingaros, quod concernit, ordinatio Wirtembergica p. 67. Ducatu eosdem exesse jubet, eaque desumpta est ad verbum ex Recessibus Imperii Anno 1500. 1549. Quod autem imprimis in hac provinciâ ejusmodi colluvies hominum non admittitur, fit id ex eo, quia olim optimum maximum Principem Eberhardum I. Wirtembergiæ Ducem Sultano Ægypti prodere conati fuerunt. vid. Crus. Annal. Suev. P. III. p. 426.

De

Circ

PE

inter
mus
Verg
priva
mè a
Boeck
p. 70
ipsun
do co
tum
riam
fuere
natu
Græ
ruit
Triti
Vir
rispr
Ger
men
bus
mipi
seam

De Petro Paulo Vergerio & ejus
Actis.

*Circa Annum 1555. in VVirtembergiam
venit*

PETRUS PAULUS VERGERIUS, *An. 1555.*
Episcopus Justinopolitanus, quem
inter Theologos Wirtembergiæ recensere dubitavi-
mus rationibus ducti haud nullis. Primò namque
Vergerius nunquam apud nos docuit publicè, sed
privatam vitam egit. Deinde à quibusdam (maxi-
mè ab Authoribus Historiæ Gothanæ, qui Illust.
Bœclerus & B. à Seckendorff fuisse perhibentur,
p. 764.) nulli se Confessione addixisse scribitur, quod
ipsum D. Jacobus Andræ subinnuisse videtur, quan-
do controversiarum religionis non usque adèd peri-
tum fuisse testatus est. De industriâ igitur histo-
riam ejus in Supplementa distulimus. Duo autem
fuere Vergerii cognomines, prior Justinopoli in Istriâ
natus, Chrysoloræ Byzantini Philosophi Venetiis
Græcas literas docentis quondam auditor, qui cla-
ruit in Concilio Constantiensi, Anno 1420. teste
Trithemio in libr. de script. Eccl. Junior autem hic
Vir fuit non solum in Theologiâ Pontificiâ sed & ju-
risprudentiâ eruditissimus. Anno 1530. Legatus in
Germaniam ad Comitia Augustana à Pontifice Cle-
mente VII. cum plenâ potestate missus est, in qui-
bus, quâ ratione potuit, Lutheranis obstitit, pri-
mipilares verò Pontificios, Fabrum, Eccium, Nau-
seam, ut strenuè rem agerent, muneribus ornavit.

(H)

An.

De

Anno 1533. Ferdinando Regi Romano filiam Catharinam unâ cum Georgio Marchione Brandeburgico è S. Baptismo suscepit. Anno 1535. iterum iussu Pontificis Pauli III. in Germaniam reversus & ad omnes Principes Protestantes profectus Concilium illis Mantuæ futurum indixit: Eâdem in legatione Lutherum convenit Witebergæ, eumque ab instituto suo dimovere frustra tentavit. Anno 1536. cum Principes & Ordines Protestantium per literas ipsi respondissent, liberum postulantes concilium intra Imperii fines loco opportuno, quod Cæsar ipsis sit pollicitus, magnâ celeritate Romam reversus est Vergerius, legationem Pontifici renunciâs, qui celeriter eum Neapolin, ut eam Cæsari commemoraret, misit. Reversus inde Episcopus Madrusiensis & non multò post Justinopolitanus factus est. Anno 1537. Cardinalem Aquensem, legatum in Germaniam missum, iussu Pontificis cum & ipse seriò res Pontificis ageret, statum Germanicæ edocuit, quomodo scil. quisque prensandus & appellandus esset. Anno 1541. ad Comitia Wormatiensia, tanquam Galliæ regis causâ, sed revera, ut Pontificis rebus eò rectius inservire posset, à Pontificè missus, composuit ibi typisque edidit orationem de Unitate & pace Ecclesiæ, & ut re infectâ, ducendo enim tempus & nectendo moram, diverticula Pontificii quærebant, concilium id finiretur, effecit. Sicque longo tempore utilis ejus opera fuit Romano Pontifici. Verum ab hoc tandem defecit hâc occasione mirabili: A Concilio Wormatiensi Romam venientem Vergerium Pontifex inter alios Cardinales creandos assignavit: Sed cum essent, qui insusurrarent, multa Verge-

Verge
Luthe
ubi V
purga
dit:
confu
perlut
Bapti
profes
suam
gratul
doctri
toribu
nius)
violen
lem C
tit.
causâ
Vener
ubi c
speran
confi
jam f
esset
quos
Wirt
recep
litera

Ch

C

Vergerium consuetudine Germanorum factum esse Lutheranum, consilium Pontifex mutavit. Hoc ubi Vergerius ex Cardinale Ginutio audiisset, ut se purgaret, librum conscribere cepit, cui titulum dedit: *Adversus Apostatas Germaniæ*. Dum autem confutandi causâ libros adversariorum diligenter perlustrâisset, victum ipse se sensit, & ad fratrem Joh. Baptistam Vergerium, Polæ Civitatis Episcopum, profectus, rem ipsi totam commemoravit inque suam sententiam pertraxit, mutuoque ita sibi congratulantes populum per Istriam in verâ Evangelii doctrinâ erudierunt. Ortâ verò deinde ab Inquisitoribus (inter quos primas tenit Annibal Grisonius) gravi contra Lutheranos persecutione, horum violentiâ coactus, Mantuam ad Cardinalem Herculem Gonzagam, cui familiariter notus erat, divergit. Inde Tridentum ad Concilium purgandi sui causâ profectus à Legatis Pontificiis discedere iussus, Venetias & inde Patavium se contulit Anno 1548. ubi cum aliis spectator fuit miserabilis Exempli desperantis Francisci Spieræ, quo magis magisque confirmatus & Spontaneum exilium eligens, cum jam frater Episcopus Polæ non sine veneni suspicione esset mortuus, ad vicinos Rhætos pervenit, apud quos cum annis aliquot docuisset Evangelium, in Wirtembergiam pervenit (a) à Duce Christophoro receptus, qui Anno 1555. sequentes ad eum dedit literas:

Christophorus, Dei gratiâ Dux Wirtembergensis.

(H) 2

Salu-

(a) *Melchior Adami p. 59. seqq. Paulus Freberus Theatr. p. m. 206.*

Salutem Reverende, fidelis & dilecte Amice. Red-
ditæ sunt nobis vestræ literæ, ex quibus inter cætera
cognovimus quædam in causâ religionis vestrâ manu
Latine scripta, à Pastore Campidonensi, cui ante ea
tradideratis, amissa ac intempestivo quodam casu ad
Sacramentum. Regiam delata esse. Quamvis vero
non dubitamus, vos vero & pio studio in Evangelio
Christi propagando ferri. Tamen ægrè nec liben-
ter accepimus, vos adhuc hisce in rebus tantâ libertate
passim uti, præsertim cum hâc nihil proficere, eam-
que ad rem ipsam parum facere, vel ipse animadver-
tere potestis. Cuperemus itaque vos in scriptis &
sermonibus vestris (quoad ejus fieri potest) *modera-
torem nonnihil & cautiorem esse*, maximè hisce
adhuc temporibus & in hoc rerum & Ecclesiarum
nostrarum difficili statu. Cæterum cum nunc Göp-
pingæ degere vos intelligamus, ubi tanquam in loco
celebriore propter multorum ibidem varia & fre-
quentissima itinera, vos (qui haud dubiè à plurimis
accuratius ac infensius observamini,) non prorsus si-
ne periculo versari judicamus. Hortamur inde se-
cedentes in locum aliquem tutiorem hujus Ducatus
nostri commigretis. Datæ Stuttgartian. XVI.
Februarii, Anno 1555.

Reverendo, fidei ac nobis dilecto amico

Petro Paulo Vergerio.
Episcopo.

Paruit hisce Vergerius & Tubingam concessit, ubi
in Stipendio Ducali victum accepit, (eique Vineam
pro-

Proxi
app
quen
rarur
Vien
stoph
ut in
ne pe
retur
rebus
sum
rii su
no 1
gular
peter
teret
sibi i
gata
tatus
nem
tur.
perm
set,
D. Ja
curat
Card
aspici
Vide
cem a
Dom
le qui
homo

Proximè adjacentem, | hodiernum Vergerii nomine appellari solitam, suis sumtibus etiam legavit. Frequens dein cum Maximiliano Romanorum Rege literarum habuit commercium, à quo Anno 1557. Viennam clanculum evocatus, veniam à Duce Christophoro cum rogasset, admonitus est ab eo literis, ut in itinere majorem aliquantò cautionem adhiberet, ne persona ejus agnosceretur & aliquid periculi strueretur. Abiit igitur Viennam mutato habitu & de rebus gravissimis cum Rege collocutus est, quarum summam Duci Christophoro aperuit, qui Consiliarii sui titulo eum jam ante abitionem ornaverat. Anno 1561. in gravem sese Vergerius suspicionem singulari facto conjecit. Cum enim à Legato Gallico peteretur, ut Dux Christophorus Legationem mitteret ad Colloquium Possiacenum, Vergerius eam sibi imponi optabat & urgebat. Quæ tamen illi negata fuit, quod in Theologicis controversiis exercitatus minimè esset, & ad obeundam hanc Legationem in negotio tam gravi minus idoneus judicaretur. Igitur vel indignatione & cupiditate vindictæ permotus, quod in petitione suâ repulsam passus esset, vel imprudentia peccans, fasciculum literarum D. Jacobo per Nepotem Aurelium Göppingæ tradidit, quem D. Jacobus secum in Galliam perferat Cardinali Borbonio inscriptas. Fasciculum hunc aspiciens D. Jacobus Aurelio Nepoti Vergerii dicit: Vide ne fortè sint literæ Uriæ. Aurelius hanc vocem ægrè ferens, ait D. Jacobo: Quo loco habes Dominum meum? judicas ne eum eo ingenio, ut tale quid faceret? Cui D. Jacobus: Tuus Dominus homo est. Aurelius contra Meus Dominus habet

(H) 3

in

in Galliis bonos viros magni nominis, qui in religione sinceri, & ipsius summi amici sunt. Ad eos scripsit. Id eo non est, quod tibi hoc nomine metuas. Difficulus autem acquiescens tandem Jacobus literas accepit Cardinali in Galliis reddendas. Cum verò pluvia Legatorum Wirtembergicorum literas ad Regem & Principes deferendas madefecisset, fasciculus Vergerianus idem expertus est. Unde Legati re deliberata Operculum fasciculi, illæsis Vergerianis literis, quas fasciculo contineri arbitrabantur, prorsus tollendum judicarunt, quod in quatuor angulorum partibus planè corruptum erat. Eo sublato nullas prorsus literas Vergerii inclusas invenerunt. Sed duntaxat libellus Cardinalis Veneti de laudibus Sodomix & historia de Papâ Johanna 8, depicta continebatur. Unde autem & à quo mitteretur, ne syllaba quidem operculo inscriptum erat. Quod cum vidißent Legati, Deo immortales gratias agunt, quod tam mirabiliter eos per istam pluviam summo periculo liberavit. Si enim fasciculus ille Cardinali redditus fuisset, in summum vitæ periculum non modò D. Jacobum, sed ceteros quoque ejusdem Legationis socios conjectum iri dicebant, quibus ingenia Gallorum nota sunt. Apud quos vix major injuria cuiquam accidere potest, quam si quis suppresso nomine sine literis, vel nudam, vel maculatam papyrum alteri transmittat. Ad vitandum igitur & effugiendum periculum simul operculum & abominandum scriptum de laudibus Sodomix impressum in ignem conjiciunt & comburunt. Postquam ergò D. Jacobus ex Galliâ reversus hanc de re Vergerium compellâßet, isque D. Jacobum recon-

conco
repre
fasci
xerit
rim
bet
latin
Tub
ejus
D. Ja
rat,
Con
dens
dein
quâ
colla
idqu
hoc

Re
Pet
ff

H

(
(

conciliatum optaret, intercessores graviter ipsum reprehenderunt, quod eum cum cæteris Legatis fasciculo exhibito in summum vitæ discrimen adduxerit, respondit tandem: Pono casum, quod voluerim D. Jacobum interficere, si est Christianus, debet mihi ignoscere. Tandem post multos libellos latinè & Italice editos mortalitatis legem explevit Tubingæ d. 4. Octobris, Anno Chr. 1565. & 7. ejusdem mensis in Sangeorgiano sepultus est, cui D. Jacobus Andreæ, qui ægrotantem sæpius accesserat, eique omnia officia humanitatis exhibuerat, Concionem funebrem habuit, ex 1. Tim. I. ostendens, quomodo Paulus fuerit Ecclesiæ persecutor deinde ad Christum conversus & Apostolus factus; quâ occasione constantiam Vergerii in verâ religione collaudavit. (c) Monumentum ejus honori positum idque renovatum in eodem templo non procul altari hoc est:

Epitaphium.

Reverendis. in Christo Patris ac Dn.
Petri Pauli Vergerii, olim Episcopi Justinopolitani Evangelicæ Veritatis amore in-
exilio mortui, Tubing. IV. Octobr.
An. M. D. LXV.

* * *

*H*Ac ego sum Petrus Paulus cognomine gaudens
Vergerii sanctâ contumelatus humo.

(H) 4

Qui

(b) Fam. Andrean. p. m 130. seqq.

(c) Crus. Annal. P. III. p. 725.

Qui Justinopoli dicebar Episcopus olim

Legatus fueram regna per ampla Papæ.

Attamen abjecto mundus quem querit honore,

Cum verâ amplexus sum pietate fidem.

Sic volui potius pius exul in orbe vagari,

Quàm Præsul patriis impius esse locis.

Petrus eram primò, quia Te bone Christe negabam,

Petrus eram pascens post tibi, Christe, gregem.

Paulus eram, quia te contra, bone Christe, fremebam

Paulus eram pro Te, Christe, ferendo crucem.

Vergerius merito vergens dicebar ad orcum;

Vergerius vergens dicar ad astra poli.

Quisquis es in meritum Christi qui fidis, ad urnam

Accedens nostram talia vota feras :

Vergerius fletat quili Clarus Episcopus olim

ex Justinopoli vivat in arce poli.

Hoc Epitaphium cum sustulissent Interim Pa-
pistæ Anno 1615. reparavit Theol. ibid. Sti-
pendium sumtibus Ducal. Anno M. DC.
LXXII. (d)

Manifestum est ex his Vergerium in Augustanâ
Confessione piè mortuum esse, cui etiam in suis Dia-
logis per honorificum testimonium exhibuit, pro-
ut idoneis argumentis comprobatum dedit B. Caro-
lus. (e) Attamen in primis Conversionis suæ annis
nulli parti strictè addictum fuisse vero haud est ab-
simile. Itaque conciliari possunt hæc temporum di-
stinctione

(d) Vid. Rumesch Charitum & Charitum Applausus,
p. m. 60.

(e) Würtemb. Unschuld. p. m. 279, seqq.

stincti
G. An
gerio
damu
terun
satile
quod
retur
cken
qui L
refer
po L
156
zaga
sulpi
Exer
nostr
Don
lent,
prop
insup
dem
omn
ne f
mat
post
fide
Ver
gan
gru

functione observatâ, quæ ex Domino Seckendorffio G. Arnoldus, & adversus istum B. Carolus de Vergerio annotavit. Nec enim, si probè rem expendamus, omninò sunt *absurda*, quæ hic & ille referunt. Neque de iis controversi opus est. Versatile ingenium Viro tribui, nec suspicione caruisse, quod conciliationem religionis quovis modo moliretur & ad vetera sacra redire cogitaret Illustris Seckendorffius (f) habet. Ubi laudat Pallavicinum, qui Libr. XV. cap. X. §. 13. & seqq. colloquia ejus referat, cum Zacharia Delphino, Veneto, Episcopo Lesinenfi, Pontificio in Germaniâ Nuncio Anno 1561. habita, itemque literas ad Herculem Gonzagam Cardinalem Mantuanum datas, ex quibus suspicio illa confirmari posse videtur. Et sanè, si Exempla nonnullorum, qui è castris Pontificis ad nostra sacra transierunt, præsertim Marci Antonii de Dominis, & continuas, quibus blandè revocari solent, pollicitationes cum perpetuis Satanæ, Mundi, propriæque carnis tentationibus, quas sustinere ferè insuperabiles certum est, consideremus, facile quidem concludi possit, suspensionem de Vergerio non omninò vanam fuisse. Cum vero Pontificis solenne sit istiusmodi Viris, maximè qui in summa existimatione apud ipsos fuere, animum rediturientem post fata demum affingere & Pallavicinus sublestæ fidei Scriptor ab ipsius religionis sociis habeatur; Vergerius autem à tempore, quo literas ad Gonzagam reditus futuri indices exârassè perhibetur, integrum quadriennium adhuc Tubingæ perseveraverit,

(H) §

meti-

(f) Hist. Luther. P. III. p. 661.

merito constantiæ in verâ fide laudem à D. Jacobo tulit , quæ omnem desultoriæ levitatis suspicionem, saltem ex lege charitatis, diluere debet. Addimus hîc

Summam earum rerum, quæ Vergerius ex Austriâ rediens (de habito cum Maximiliano , Rege Romanorum , Colloquio) Christophoro Duci renuntiavit, in Manuscripto benevole nobis communicato,

OMnia, quæ de rebus Austriacis narravi, eò potissimum tendunt, ut V. Illustrissima Cels. intelligat Papam nullum tempus intermittere , quo per suos Jesuitas, aliaque instrumenta, & practicas non anxie quærat subvertere bene cæptas reformationes Ecclesiarum, præsertim vero Serenissimi Maximilianii pium animum, hunc tamen manere constantem, Deo gratiæ.

Dixi inprimis Nuncium Apostolicum Maximiliano dixisse Papam (ut ulcisceretur Philippum Angliæ Regem) se velle Illustrissimis Germaniæ Principibus liberam relinquere religionem, dum modo unâ cum ipso Papa caperent arma contra Carolum Quintum, atque ipsum Philippum. Ipsumque Papæ Nuncium se jactasse quòd Papa jam traxisset Albertum Brandeburgensem in suas partes.

Deindè dixi Papam, facta pace cum Philippo, misisse Secretarium ad Ferdinandum, sub persona seu larva Jesuitæ, qui primum conquereretur ipsum Ferdinandum nimis fuisse colloquio Vormaciensi,

ciensi, ita ut ipsum colloquium procedere potuisset, nisi collocutores catholici fuissent diligentes, & Secretarius ille disertè dixit, quod Papæ valdè carum fuerit, quod dicti collocutores colloquium interturbaverint.

Dixi etiam de hoc secretario Jesuita, quòd dixerit Ferdinando, Papam conqueri, quod Philippus pauciores jam comburit propter Confessionem nostræ fidei, quam Rex Gallorum.

Dixi Maximilianum noluisse ad se admittere Secretarium illum, qui tertio tentavit suam Regiam Cels. accedere, adjutus etiam à Martino de Guzman, sed fuisse spretum & contemptum.

Addidi Eundem Maximilianum solere graviter objurgare & vexare Jonam Vice-Cancellarium, quando eum audit laudare Papam & Roman. Ecclesiam.

Dixi de gravissimis contentionibus, quæ fuerunt inter Ferdinandum & Phaulerum prædicatorem Maximiliani, & de literis invicem scriptis, ac de gravissimis atque ignominiosissimis verbis, quibus Ferdinandus ipsum Phaulerum oneravit, suam indignationem ac mortem etiam minando, nisi desisteret à nostra doctrina prædicanda. Imo multa gravia verba pronuntiando contra omnes, qui sequuntur nostram piam doctrinam, & præcipuè contra vos Illustrissimos Germaniæ Principes.

Ita in summa ut affirmari possit, Ferdinandum nunquam fuisse tam acerbo animo, atque amaro Zelo contra nostram religionem, ut nunc est.

Præ-

Præcipua causa est, quod sua Majestas videat Maximilianum (quem Pater excepta religionis causa) plus quam dici possit, amat planè accessisse ad partes nostras, atque unà cum eo maximam partem hominum, qui sunt in ditionibus suæ Majestatis: Est itaque inflammato animo, quod videt se non potuisse tanta diligentia qua usus est per multos annos retinere cursum nostræ Doctrinæ.

Dixi quomodo sua Majestas tentaverit collocare filios Maximiliani sub institutione & disciplina alicujus Jesuitæ, Maximilianum verò viriliter restituisse.

Dixi Ferdinandum cum Francfordiam venturus esset eo animo fuisse ut (si pro consequenda dignitate imperii necesse esse videret) libenter juraturus fuisset se non molestum futurum nostræ religioni. Nam Papa absolutionem ei fuisset daturus à jramento. Si illud non servasset.

Dixi deinde Maximilianum & solere conqueri, quod sit tamquam puer qui visitet Scholas, ideo necesse habere ut informetur adhuc de his quæ ad nostram religionem pertinent, revera enim neque sua Regia Celsa, neque qui illi assistunt sunt benè in hac causa exercitati, putant enim se posse dissimulare, & missis interresse, se posse accipere coenam sub utraque specie ex manibus sacrificuli papistici, atque alia hujusmodi. Dixi ergo tum Regem, tum reliquos, qui illic videntur amare Evangelium esse juvandos, Regemque ipsum & reliquos hoc petere ut juventur.

Præcipuè vero Nobiles qui sunt in ipsa Austria, Stiria, Carinthia, & Carniola. Qui gratissimam habue-

habu
Slav
ris T
quib

bere
lianu
Vest
Dein
Nan
an p
obtin
norm
milia

bapt
ed c
non
perin
pter

Con
enin
vero
mal
quo
rem
si su
Reg
pro

habuere Versionem Novi Testamenti in linguam Slavicam, petuntque sibi adornari Versionem veteris Testamenti, & alios selectos aliquot libros mitti, quibus possint proficere.

In primis petunt ut V. Cels. velit eos habere commendatos, primum apud Maximilianum, apud quem omnes jam norunt Cels. Vestram plurimum valere gratia & autoritate. Deinde in Comitibus quæ proximè celebrabuntur. Nam in animo habent mittere Legatos & experiri an possent à suo Domino per Vestram intercessionem obtinere libertatem reformandarum Ecclesiarum ad normam Evangelii.

Hæc sunt præcipua Capita quæ de statu Maximiliani & statu rerum Austriacarum dixi.

Addidi de Moravia, quod ea abundet Anabaptistis magis quam unquam antea, & quod nuper eò confluerint circiter XXX. profugi & Italia, nec non, quod illi Anabaptistæ nuper susceperint, & ceperint defendere articulum illum de Trinitate propter quem Gribaldus fuit condemnatus.

De Boëmia dixi, quod Valdenses cum eorum Confessione valde illic proficiunt, confirmantur enim & augetur numerus cotidie. Maximilianum vero pessimè sensisse de illis, atque existimasse esse malos Viros cum mala doctrina; me autem sperare, quod suæ Regiæ Cels. talem opinionem, atque errorem ademerim, quod magni momenti existit, nam si sua Regia dignitas pervenisset ad administrationem Regni antequam illo errore exutus fuisset, aliquid profectò durius in bonos Valdenses statuisset.

De

De rebus Polonicis dixi, Laschum sperasse quod potuerit trahere in suam de Eucharistia sententiam, imo se jactasse quod jam traxisset Magnificum D. Jacobum ab Ostrogum, quod si verum fuisset Laschus totam Poloniam sibi lucrificisset. At ostendi literas V. Cell. quas ad me scripsit unus ex Concionatoribus ejusdem Magnifici D. Jacobi, qui affirmat Dominum suum nihil voluisse immutari in Confessione Valdensium, sed in ea Constantem velle manere.

Addidi & lectis eisdem literis ostendi quod Theologi Helvetii scripserunt & miserunt in Poloniam censuras, & reprehensionem in Confessionem Valdensium suadentes ut ista Confessio atque Augustana ejecta, suscipiatur illic Helvetica Confessio.

Quare cum Helvetii non desistant sollicitare Polonos, ut à Confessione nostra discedant, reverenter consului quod sit talibus practicis, aut missa (quando Comititia illic celebrabuntur,) legatione, aut alio modo occurrendum, qua de re tunc pluribus agam cum Palatini Vilnensis literæ ea de re advenierint.

Scripta P. P. Vergerii.

*A*ctiones tres ad Paulum IV. Pontificem Concilii Tridentini renovationem molientem, sub ficta Secretarii Pontificii personâ institutæ.

Consilium sub nomine Cardinalium Bononiæ, An. 1553. à Julio III. congregatorum de reformatione conscriptum.

Epistola

Episto
ve
tis
Dialo
pun
Bo
15
Anno
ma
lon
Dissen
do
tri
tra
Re
Schol
Jo
di
Hec
15
Palla
an
Re
dr
Pa
Q
ve
J
ge
be

Epistola ad Sigismundum Poloniae Regem, in qua de vexationibus Pontificis per multos annos a se toleratis queritur.

Dialogi quatuor contra Stanislaum Hosium, Episcopum Varmiensensem, postea Cardinalem, Alberto Borussiae & Nicolao Radziwilio Olivae Duci Anno 1559. dedicati.

Annotationes in Catalogum librorum haeticorum Romae editum ad Stanislaum Comitem ab Ostrog. Polonium eodem Anno 1559.

Dissertatio de Idolo Lauretano ex lingua Italica à Ludovico Vergorio, quem nepotem vocat, id est, fratris filium versa Anno 1556. cui adjuncta sunt Petrarchae testimonia, quod Papa sit Anti-Christus & Roma Babylon.

Scholia in binas Pauli IV. literas Anno 1563. edita ad Joh. Tarnovium Castellnaum Cracoviensem & Ordines regni Poloniae.

Hæc Primo Tomo continentur, Tubingæ excusæ Anno 1563. in 4.

Pallavicinum de iis conqueri, raròque hodiè inveniri annotat Seckendorff. l. cit.

Extat etiam ejus Revocatio Germanicè versa & Revocation. Jac. Reibingii annexa per Lucam Osiandrum, Juniores sub titulo: Wider, Ruff Petri Pauli Vergerii, welcher in Zeit Er zu Capodistria Bischoff gewesen / zweymal in Teutschland von dem Papst gesandt worden / ausser dem Italiänischen verteutsch / von Ludovico Vergerio, Anno 1558. gedruckt zu Tübingen / bey Dietrich Werlin / Anno 1622. in 4.

De

De Reformatione Monasteriorum sub Duce Christophoro.

§. 13.

An. 1557.

INter cætera ornamenta, quæ Wirtembergico agro singulari Dei benignitate contingere, non extremo loco habenda sunt Collegia Monastica, quæ hinc inde dispersa mediocri numero conspiciuntur, ab auctoribus in eum finem instituta, ut essent seminaria in quibus floreret Religio, vigeret disciplina, docerentur bonæ literæ & utriusque sexûs homines ad veram Dei cognitionem, pietatem & bonos mores educarentur, ne deessent homines idonei, qui & ad Ecclesiæ Ministerium & Reipublicæ gubernacula adhiberentur. Erat enim rudi illo seculo vix dum depulsa barbarie & recens plantato Christianismo in Germaniâ densa caligo, ignorantia bonarum rerum maxima, doctorum hominum penuria summa. Eo fine Monasteria fundata & Sacerdotum Collegia instituta atque à Magnatibus amplissimis redditibus locupletata fuere. (a) Testatur id Lex à Carolo I. ex Germanis Imperatoribus, qui ob rerum à se gestarum amplitudinem MAGNI cognomen sortitus est, promulgata, quâ præcipit ut Monachi & Sacerdotes literis sedulò operam darent, in omnibus contuberniis Monachorum & Episcoporum ædibus pueros

(a) *Christoph. Hermann. Orat. Bindero bab. pag. 26.*

puer
simo
gunti
cujus
Huju
gia an
olim
avect
hoc C
Hebr
quot
sincer
facul
in cor
rum
evr d
admi
tati e

stum
tate a
tanea
tur,
oster
tio ex
stabi
evæg
riori

pueros docerent. (a) In Collegio Fuldensi vetustissimo nutritus fuit Hildebertus, sedi praefectus Moguntinae, vir praeter vitae sanctitatem literis illustis, cujus Opera Otto I. ad Imperii fastigium evectus fuit. Hujus colonia est in nostro orbe (Ducatu) Hirsburgia antiquissima Schola & instructissima bibliotheca olim insignis, quae demum ad Concilium Basiliense avecta ex eo nunquam comparuit. (b) Monachi in hoc Coenobio sunt inventi quondam Latine, Graece, Hebraice & Arabice doctissimi. (c) Duravit ea res aliquot seculis, donec ad aucta superstitione & verbo Dei sincero obscurato crevit opinio meriti, ut plerique suas facultates eo conferrent in remedium animarum, quo in consortium bonorum operum, precum, jejuniorum, vigiliarum, abstinentiarum & hujusmodi ἐντάλμασι ἀνθρώπων, confraternitatem vocarent, admitterentur, quibus tecti & ad Tribunal Dei citati examen severae justitiae impunè evaderent.

Inde accidit, ut à primâ institutione in manifestum abusum prolaberentur, & opibus cum dignitate accrescentibus, neglectis studiis evaderent prytanea lustra potius, in quibus ociosi ventres alerentur, qui tecti larvâ & externâ quâdam religionis ostentatione, fucum verius dixeris, advenas hospitio exciperent, negotiationes exercerent, opes suas stabilirent & ad imitationem Principum secularium ἐνεργέται salutarerentur. Is hodierno die Monasteriorum sub regno Pontificio status est. (d)

(I)

Fœdam

(a) Aventinus Annal. Libr. IV. fol. 368.

(b) Naclerus Chronogr. libr. 2 generat. 32. fol. 664.

(c) Vid. Crus. Annal. P. II. Libr. VIII. p. 276.

(d) Hermannus l. cit.

Fœdam hanc profanationem optimus Princeps religioni & justitiæ instaurandæ natus Dux Christophorus sublatam eaque pristino nitore restituta esse voluit. Ejecerat quidem jam Dux Ulricus Monachus à latibulis suis, prouti supra indicavimus, neque id citra meritum eorum, cum uti disertè Trithemius fatetur, illius tempestatis Monachi cellas inhabitarent pulcras & lucidas, mentes autem sine lumine sanctitatis negligerent vitiis & ignorantia tenebrosas. Ita similiter cum calices olim essent cuprei, fuerunt aurei & in cuprum sacerdotes videntur esse mutati. (e) Monasteria tamen in Scholas nondum à Duce Ulrico fuere conversa. Princeps igitur Christophorus, consilio Brentii & aliorum in omnibus & singulis ditionis suæ masculini sexus monasteriis ludos literarios aperiri mandavit, in quibus unà cum sacris eruditæ linguæ ἑλληνικῆς dictæ & bonæ artes traderentur. Pueris ex omni provincia selectu habito, qui & ingeniis excellerent & bonam præ se ferrent indolem magno numero hinc inde distributis. His præfecit extinctis prioribus illis Monasticæ Professionis hominibus viros ætate graves, eruditione & morum integritate præstantes, non fœdis amplexibus pollutos, sed honestos maritos, qui cum dignitate præessent. Idem Heermannus ex parte.

Hirsaugiæ Monasterium fundatum erat Anno Dominicæ Nativitatis DCCCXXXVII. Indictione XV. ab Erlafrido Comite Calvensi, qui infrequente anno Monachos à Rabano Mauro, Abbate Ful-

(e) Trithem. Chron. Hirsaug. P. I. p. 42

Fulde
banti
nach
Europ
nerab
ximur
teste,
ctiore
dictin
1534
rema
cupat
Anno
disper
Sed A
rus,
obtul
omni
riis u
nam
qui l
exce
batur

bann
Bieti
pictu
est m
jus a
d

Fuldensi precibus obtentos lætus introduxit. Viverant illi secundum regulas communis Monachorum Patris, Benedicti, cujus ordo per totam Europam ubique quondam potens, gloriosus & venerabilis erat, in quo per multos annos studium maximum vigeat Scripturarum. Atat, Trithemio teste, circa Annum 1515. & sequentibus nullibi indoctiores cæteris reperiuntur, quam Ordinis Benedictini Claustrales. (f) Dimissis igitur illis Anno 1534. Johannes Abbas, de Bietigheim oriundus, remansit, 400. florenos in annum percipiens. Occupatâ verò à Carolo V. Imperatore Wirtembergiâ Anno 1548. potestatem receperat, Monachosque dispersos colligens novitios adolescentes suscipiebat. Sed Anno 1552. Dux Wirtembergiæ Christophorus, cum Confessionem suam Tridentino Concilio obtulisset, cum Abbatibus egit, ut secundum eam omnia facerent, præsertim Scholas olim Monasteriis usitatas restituerent, in eisque celestem doctrinam traderent. (g) Paruit in nonnullis Johannes, qui Insulam tenuit usque ad Annum 1586. quo vivis excessit. Epitaphium ejus olim in Templo cernebatur erectum hæc epigraphæ:

A. D. LVI, obiit pius in Christo Pater, Johannes Sculteti, Abbas hujus Monasterii, natus de Bietigheim, qui regnavit triginta annis. Et sub illo pictura hujus templi incepta & finita est. Tandem est mortuus & sepultus hæc in medio Ecclesiæ. Cujus anima requiescat in sanctâ pace, Amen.

d. 13. Decembr.

(I) 2

Succes.

(f) Chron. Hirsau.

(g) Crus. P. III. 671.

Successit in locum ejus 44. Abbas, LUDOVICUS, Stuttgardianus. Relicto in Monasterio Anno 1534. in patriam se ad vitam privatam receperat. Cum autem plurimos annos Conventualis atque Prior fuisset, supplex est factus Principi Abbatiam petens. Optato igitur responso potitus Abbatem usque ad Annum 1560. egit, & d. 18. Aug. obdormivit. Epitaphium ei sculptum erat in medio templi è regione suggestus:

Reverendus hujus Monasterii Abbas, Dominus Ludovicus Velderer, Stuttgardianus, parentibus honestissimis Georgio Velderer & Margareta Seckachin, in Christo moritur, An. 1560. die 18. Aug. ætatis suæ 84. (h)

Velderero jam An. 1557. (Besoldus habet, Anno 1558.) coadjutor datus est, Henricus Weickersreuterus, cujus aspectum non ferebat alter; Er hat ihn weder wissen noch sehen wollen / si Besoldo fides. (i) Weickersreuterus, cujus memoriam habes Part. I. p. 46. Tubingæ literas didicerat, ubi & Diaconum An. 1548. egit, elapsis aliquot annis Theologiæ Doctor creatus, candidum pectus, Theologus sincerus, qui sacrarum literarum peritiam non in subtilium quæstionum & argutarum disputationum cavillationibus vanâ quâdam ingenii ostentatione collocabat, sed vitæ sanctimonia & honesta morum disciplinâ exprimere studebat; juxta encomium Dn. Heermannii l. cit. p. 27. Monumentum in tabulâ ad columnam pendebat olim Hirsaugiæ his verbis:

Clarissimo

(h) Crusius p. 697.

(i) Documenta Monast. VVirtemb. Red. & p. m. 623.

Cl
cke
na

VV

Cum

Re

Mox

Pe

Doct

A

Prim

Sp

Hic

Ch

Post

P

Hoc

Se

Vi

usqu

Nör

Anto

nes F

hofu

And

reddi

Clarissimo Viro, D. Heinricho Weickersreutero, Doctori Theologo & Monasterii hujus Abbati dignissimo A.M.D.LXIX.
d. 8. April. piè mortuo F. F. F.

*W*eickersreuterus jacet hic, venerabilis Abbas,
Quis fuerit? lecto carmine, doctus eris.

Cum vitæ & studii clareret nomine natus
Regenspurgiæ est sceptræ suprema Scholæ.
Mox claræ docuit verbum cœlestæ Tubingæ:

Post Calvense annis pavit ovile novem.
Doctorem hinc fecit laudatâ Tubingæ sacrarum,
Abbas Hirschaviæ factus & inde fuit.

Primus Evangelicus pia dogmata tradidit Abbas:
Spectandus vitâ, religione, fide.

Hic duo lustra vicens, numerosâ prole beatur,
Christo animam placidè reddidit inde suam.

Post Kœminga uxor natorum funere tristis
Peste Tubingensi strata necante fuit

Hoc jacet ipse quidem templo, jacet ipsa Tubingæ
Sed videt aspectum mens utriusque Dei.

Vid. Crus. Part. III. p. 736.

Secuti sunt eum in ordine Abbates Evangelici
usque ad Annum 1634. quo Protestantium res clade
Nördlingensi succubuerunt: Joannes Parsimonius.
Antonius Varenbulerus; D. Joannes Brentius; Joannes
Huzelinus; Paulus Ruckerus; Albertus Bauhofius.
Successere deinceps Pontificii, imprimis
Andreas Gerstius usque ad Annum 1648. Pace autem
redditâ restituti sunt Evangelici: Elias Springerus;

(1) 3

Bern-

Bernhardus Wildersinius; Christophorus Lindenmajerus; Johannes Schübelius; Matthæus Esenweinicus; Jacobus Rothweilerus; Paulus Achatius Daferus. Matthæus Aulberus & Joh. Ludovicus Dreherus, qui obfcs pro patriâ cum aliis factus, Metis in Lotharingâ pulcherrimam mortem oppetiit, Anno 1695. Hodie Infulam illam gerit Maximè Rev. Dominus, Johannes Osiander, Consistorii Director. Inter eos nonnulli fuere Generales Superattendentes, quorum vitas paucis tantum exceptis, suis locis exhibuimus. Monasterium cum insigni palatio Ducali & pulcerrimi operis templo in cineres à Gallis Anno 1692. redactum, desolationi etiamnum subjacet. Foverat olim ultra 100. Monachos, postmodum 20. 30. usque ad 40. Scholares.

Inter S. Benedicti propagines, non postremæ dignationis apud Pontificios sunt Cistercienses, auspiciis Roberti Abbatis Molismenæ, exorti. Is quippe inordinatæ vitæ Benedictinorum pertæsus Stephani Hardingi, Angli, consilio, relicta istorum societate cum 12. Monachis, Cistercium, Burgundiæ vicum, se contulit atque Anno 1098. conventum peculiarem formavit. Confirmatus est hic ordo à Pontifice Urbano II. Anno 1100. penetravitque in Angliam Anno 1132. Habitus eorum erat grisei coloris. Unde primùm grisei vocati sunt. (k) Hujus ordinis erat S. Bernhardus, qui in Wirtembergico Ducatu præcipua possederunt Claustra post Hirsloviam. Tale est Monasterium Bebenhusanum à Rudolpho, Comite Palatino Tubingensi & Mechtilde

(k) *Alexander Rossius de Religione.*

tilde illius conjuge Anno 1218. extractum: Ibi frater *Sebastianus Lucius* (al. Hebenstreit,) Tubingensis, cum Abbacia restituto Wirtembergico Duce Ulrico Religionis 1535. immutatore 13. annos vacavisset, & ipse cum conventu exularet: in exilio à monachis electus est, præsente eis Schœnaugienſi Abbate Sebastiano, visitatore ipsorum & Maulbronnenſi Abbate Henrico, ac Bernardo Majero, majore Cellario in Salem, loco ſui Abbatis. Poſtea Anno 1549. 20. Martii, rediit eum fratribus ſuis Bebenhufam à Carolo V. reſtitutus. Cruſ. P. III.

Permiſit Dux Chriſtophorus, ut Abbatiâ adminiſtraret uſque ad Annum 1560. quo propter ſenium Tubingum conceſſit liberali victu Principis ſuſtentatus; vixit uſque ad Anno 1577. juxta inſcriptionem ſepulcri, quod in Eccleſiâ Collegiatâ Tubingæ extat.

Anno Domini M. D. LXXVII. Cal. Decembr. Obiit Reverendus Dominus *Sebastianus Luz*, Abbas in Bebenhufen Vir magnæ prudentiæ & maturitatis, cujus anima requieſcat in pace.

Subrogatus illi fuit Eberhardus Bidembachius d. 3. Dec. Anno 1560. ſapientiâ eloquentia rerum cognitione & uſu præſtantiffimus, Heermanno teſte. (1) Nicodemus Friſchlinus ejus quondam diſcipulus ita de illo canit:

Hanc Eberhardus habet ſedem Bidembachius Abbas
Erudit & mirâ ſedulitate ſchola.
Vir pius & juxta ſuperâmq; hominumque miniſter
Vir ſacer & doctâ religione gravis.

(1) 4

18-

(h) L. c. p. 27.

*Inclutus & divâ ter præstantissimus arte
 Pierii lumen præsidiumque chori
 Eloquii virtute potens atque ore disertus,
 Teutona sive velit sive latina loqui.
 Cujus & ornatum studiis atque arte sacris
 Laurea supremo cinxit honore caput.
 Non reliquas merito celebrabo carmine dotes,
 Non animi sanctas uberiores opes.
 Omnia Meoniam sibi poscunt omnia venam
 Nec possunt versu pauperiore cani.
 At quoties non est dignas tibi reddere grates
 Pro meritis, animo magne Eberbarde, tuis.
 Qui quondam informem solidâ probitate, rudem-
 que
 Artibus ornâsti salvificâque fide.
 Pro quibus officiis fore me memoremque piûmque
 Per caput hoc juro Pieridesque meas.*

Bidembachio successere ordine quisque suo Joh.
 Stecherus, Andreas Grammerus, Georgius
 Schroppius, Jacobi Abbatis Maulbronnensis
 Part. I. memorati filius, qui Præpositus Den-
 ckendorffensis antea fuit, antequam Beben-
 husam pervenisset, d. 21. Junii, 1612. extin-
 ctus. Lucas Osiander Junior, Jacobus Heil-
 bronnerus, Joannes Magirus Junior, Joh.
 Henricus Wielandus, Joh. Valentinus An-
 dreæ, Joh. Jac. Heinlinus, Joh. Conradus Zel-
 lerus, Josephus Cappelius, de quo vide Joh.
 Christ. Blumii Jubilæum Theologorum eme-
 ritorum §. 24. p. 64. Hodie præest Monaste-
 rio Dominus D. Andreas Hochstetterus, Theo-
 logus Veteranus & doctissimus. Ci-

na, M
 mium
 te sic
 Episc
 fund
 heim
 ibi c
 Qui
 mun
 capit
 refor
 Van
 antic
 cuju
 mē e
 Mag
 bus
 dem
 posi
 nior
 Vol
 Leip
 beco
 Nic
 per
 & ip
 min
 Tub

Cisterciensis quoque Ordinis erat Maulbronna, Monasterium præpotens medio inter Pforzheimum & Brettam itinere situm atque à proximo fonte sic nominatum, Anno 1148. fundatum à Spirensi Episcopo Gunthero Comite Leyningensi. Ad quam foundationem nobilis Vir, Waitherus de Lamersheim primo contulerat prædium Erkenwileram, ut ibi conderetur hoc coenobium. vid. Crusium. (m) Qui hæc hausit ex Bruschio. Hoc in Cœnobio primum 24. Alumni fuere sustentati, nunc ultra 40. capit. Primus hinc post Joh. Epplinum & institutam reformationem uxoratus Abbas fuit Valentinus Vannius, D. Heermanni encomio, (n) universæ antiquitatis peritissimus, methodi artifex singularis, cujus formam in concionibus popularibus venustissime exprimere noverat, eum insecti sunt, Johannes Magirus, postea Præpositus Stuttgardianus; Jacobus Schroppius; Wilhelmus Holderus; Felix Bidembachius; Erasmus Grünningerus, itidem Præpositus Stuttgardiae factus. Lucas Osiander, Junior, tandem Cancellarius Tubingensis. Melchior Volzius, Joh. Henricus Wielandus, Ludovicus Leipzig, Henricus Dauberus, Josephus Schlotterbeccius; Joh. Ulricus Bauderus; Joh. Melchior Nicolai. Dominus D. Andreas Hochstetterus superstes, sub cujus pedit ac informatione solidissimam & ipse quondam adolevi. Johannes Zellerus, Dominus D. Joh. Wolffg. Jägerus, Magnif. Universitatis Tubingensis Cancellarius; Hæc ætate præsulem

(1) 5

agit,

(m) *Annal. P. II. p. m. 401.*(n) *Loc. cit. at. p. 28.*

agit, Dominus Georgius Burckhardus Knoebelius, Ecclesiæ Stuttgartianæ Visitator dignissimus.

Cisterciensium denique habitaculum fuit Alba Dominorum (Herren-Alb) in finibus agri Wirtembergici Anno 1148. à Berchtoldo Comite Ebersteinensi extructum, cujus in ingressu templi sub fornice extat tale monumentum:

*Si quæris lector, fuerit quo nomine dictus
Noster fundator, Bertholdus nomine fertur,
Ipsam si scieris, nunc detinet aula perennis.*

Erat magnificum quondam Monasterium, Maulbroniensi quoad structuram simile, ut ab eodem Architecto, quia eodem quoque tempore, conditum esse videatur. Belli tricennalis tempestate, incuriâ, an industriâ Pontificii Abbatis templum conflagravit. Unde in hunc usque diem unam ruinam trahit post alteram. Sub initia reformationis Lucas Gerstettensis propè Mynsingam Abbas erat, qui à Duce Ulrico fuit incarceratus, quod 30. millia aureorum in diversa loca abalienâset. Restitutio ejus nulla secuta. Sed obiit Cal. Sept. 1546. Sepultus Stuttgartiæ. Interea Vices Abbatis egit Philippus Deggen sæpè laudatus P. I. Memor. & in Supplem. p. 17. Cum vero Interimisticâ ætate restituerentur Monachi, Georgius Paissius, aliâs Tripelmann, Tubingensis ordinatus est Abbas per fratrem Theobaldum Novi castri diocesis Argentinenfis Cisterciensis ordinis Visitatorem d. 15. Nov. 1548. confirmatus deinde d. 5. Sept. Anno 1549. à Joanne Abbate Cistercii in Cabilonensi diocesi & Capituli Generali,

plena-

plena
binar
liquit
nium
loco
cepto
Anne
land,
major
Pont
sis p
feden
pauc
nus,
gard
Weis
thed

pua
pella
Tub
lic co
quon
cas in
opti
rent
pha
ut p
tur.

plenariâ fungens autoritate. Postea tamen concubinam suam duxit uxorem & Abbatiam Degenio reliquit humarus Mercklingæ. (o) Philippum Degenium in Abbatiâ excepit Conradus Weissius vir eo loco dignissimus Anno 1589. d. 25. Sept. ex Præceptore Claustrali ad illam dignitatem evectus, qui Anno 1595. obiit. (p) Secuti sunt Nicolaus Wieland, Elias Zeitterus, An. 1617. Conradus Haselmayer Anno 1627. Daniel Lederer 1634. post eum Pontificii obtinuerunt. Quibus Anno 1648. expulsis propter incendium templi nullus ex Evangelicis sedem ibi amplius fixit, sed titulum tantum cum paucis proventibus tulere diversi, J. Laur. Schmidlinus, Joh. Ulricus Meurerus, Superattendens Stuttgardianus; cui in officio successit Dominus Ericus Weismannus, impræsentiarum Antistes Ecclesiæ Cathedralis;

Ex his 4. scholis monasticis, quæ olim præcipuæ fuerunt, Provinciales (Land-Schulen) appellatæ quovis semestri Baccalauræi fiebant, qui postea Tubingam in Stipendium Ducale promoti studia illic continuârunt. Ut vero Princeps Christophorus quorundam egestati consuleret, scholas Grammaticas in cæteris novem monasteriis instituit, ut illic ex optimis authoribus latinum sermonem addiscerent. (q) Erant igitur tredecim istæ Scholæ tot orphanotropheia, discretè namque constitutum erat, ut pauperes vel tantum, vel ut plurimum reciperentur. Omnes istas Scholas cum suis ritibus descripsit

Nicodemus

(o) *Crus. Annal. P. II. p. 406.*

(p) *Brunnius p. 37.*

(q) *Frißhlin, Eleg. Lib. 4. lit. K. ad marginem.*

Nicodemus Frischlinus. Ordinationes leguntur, in der grossen Württembergischen Kirchen-Ordnung.

De Reformatione Leutkirchæ plura.

§. 14.

Anno 1558. **E** Civitatibus Imperii, quæ per Dei gratiam Evangelii prædicationem, Wirtembergicorum cum primis Ministerio, feliciter receperunt, etiam Leutkircha est, Sueviæ Superioris Urbs, quæ periculosissimo rerum statu religionem Evangelicam profiteri cepit publicè. Summam rei refert Illustis Baro à Seckendorff. Hist. Lutheran. Libr. III. p. m. 664. Obtinuit, nempe, ut supra innuimus post varias turbas Senatus continuis sollicitationibus & intercessione Christophori Ducis Wirtembergici, ut religionis exercitium templo S. Martini horis matutinis permitteretur; sed cum id quoque non sine variis molestiis fieret, ædè hospitali S. Jacobi ab anno 1551. usque ad annum 1558. usi sunt Evangelici, docente in eâ, quem iterum Memmingâ accersiverant, Schalheimero. Accusabat diffamabatque eos Abbas Gervicus inter alia spargens quod addicti non essent Augustanæ Confessioni sed aliis sectis adhærerent. His & aliis modis etiam post pacem religiosam Anno 1555. lege publicâ sancitam civitati negotium exhibitum fuit, quamvis Senatus adversus insultus & minas adversariorum

tiorus
gno
exerc
rus al
phori
LIN
missu
Wirt
Dav
tate &
fessio
acta
plum
ta tan
rum
tem d
Apri
Joha
Hori
in Su
sibus
Paro
bus
exerc
sed
ditus
tione
Eccl
est d
trov
Sen
latio

tiorum in Comitibus Imperialibus & circularibus magno studio pro Evangelicæ religionis libertate & exercitio laboraret. Anno 1558. cum Schalheimerus alterâ vice Memmingam revocatus esset, Christophori Ducis Wirtembergici favore Albertus ABELINUS, Vaihingensium Pastor, Leutkircham missus, cultum publicum ad formam ordinationis Wirtembergicæ instituit. Vocatus est in urbem **David Brey** Pastor in **Rotenacker**; Hujus pietate & diligentia urbs tota Evangelicæ religionis professionem suscepit & Senatus Servico Abbati, quæ acta erant, significavit, petens, ut parochiale templum S. Martini civium usui concederet; continuata tamen est oppositio, donec Anno 1561. Procerum Suevici Circuli autoritate transactio inter Abbatem & urbem sequeretur, cujus instrumentum d. 27. April. extat, subscriptum à delegatis circuli Suevici, Johanne Abbate Roggenburgensi, Sigismundo ab Hornstein, Ballivo, Provinciali Ordinis Teutonici in Sueviâ & Senatoribus Ulmensibus & Biberacensibus ad causam deputatis. Relictum est templum Parochiale Abbati, cum jure patronatus & redditibus; Abbas autem non solum ab omni turbatione exercitii religionis Evangelicæ in urbe sese abstinuit, sed & præbendarum, quas vocant, quarundam redditus & quicquid ex parochiæ proventu post erogationes solitas superesset, urbi ad alendum ministros Ecclesiæ & Scholæ concessit; transactum quoque est de fructibus, durante lite perceptis, & aliis controversiis ex causâ hâc ortis. Postea Anno 1613. Senatus novum Templum ex redditibus sacris & collationibus civium extrui fecit & SS. Trinitati dedicavit.

vit.

vit. Quamvis verò Abbates occasione temporum post Annum 1624. novas contradictiones moverint, secuta tamen Anno 1648. pace Westphalicâ & postea Anno 1672. transactione à Commissariis Casareis Bibraci procurata, urbis libertas circa sacra, cum exercitio publico conservata fuit, quâ etiam adhuc potitur, & inter civitates Germaniæ Evangelicas locum habet.

Ad Jac. Beuerlini Vitam. P. I. p. 82. 87.

Epitaphium Viro erexit Academia Tubingensis publico nomine, quod tale est :

Clarissimo Viro Jacobo Beuerlino,
Doctori Theologo Ecclesiæ hujus
Præposito & inclytæ Universitatis
Cancell. in Legat. Lutetiæ
Parisiiorum V. Calend. Novemb.
An. M. D. LXI. ætatis verò suæ
XLI. mortuo Senatus Academicus
optimè merito F. F.

*Quisquis in hanc oculos defigis & ora figuram
Sis memor hoc firmum quod sit in orbe nihil.
Sic cecidit quondam Martinus Frechtius arte;
Maximus : hic ejus molliter ossa cubant.*

Sic

*Sic ca
Be
E Pa
Cu
Ingen
An
Done
Pr
Quid
V
Non
W
Quo
U
Inde
C
Tand
A
Vir n
P
Ne t
S
Spiri
V
C*

N

Sic cadit heu! fatis æternum vivere dignus
Beverlinus nostræ nomen honorque Scholæ.
E Patriâ in primis huc qui se contulit annis
Cui polis & nomen spina dedere solo.
Ingenioque potens: linguas industrius omnes
Atque artes hausit cum pietate sacras.
Donec ad officium templique Scholæque vocatus
Præfectusque simul summo in honore fuit.
Quid grave iudicium & Sapientis fulmina linguæ
Virtutesque Viri donaque mille canam?
Non tantum populo fuit observatus ab omni
Wirtembergiaco sed quoque cura Duci.
Quo mandante adiit millena pericla Tridentum
Ut veram assereret, quo decet ore, fidem.
Inde Borussiacæ sese convertit in oras
Componens litem, quæ fuit orta, gravem.
Tandem etiam fatis (dolor heu!) volentibus atris
Adscitus Galli sub regione cadit.
Vir magnus, magnâ celebrique sepultus in urbe
Parisiâ celsæ stant ubi tecta Scholæ.
Ne tamen omne Viri nomen sine honore periret
Struxerunt Patres hæc monumenta Scholæ.
Spiritus in cælis carnis jam mole solutus
Virtutesque Dei iustitiamque canit.
Conf. P. Freheri Theatrum Erudit. Viror. pag.
m. 189.

Ad P. I. Memor. p.

De Jacobo Andrea.

S. 15.

Non est, opinor, inter omnes Patres, omnesque
Augu-

Augustanæ Confessionis Theologos, qui pluribus obrectationibus etiam post fata impetitus, quam Jacobus Andreæ, Athanasio in omnibus ferè, solo exilio excepto, comparandus, quem adversus tot mala verba G. Arnoldi, B. Carolus, solidissimus Andreæ Apologeta, uti Domino Zeibichio vocatur, fusissimè defendit. Nolumus igitur actum agere, quamvis Arnoldi Locumtenens omnem calumniarum apparatus denuò in aciem produxerit in der. Historischen Betrachtung wider H. Caroli Württembergische Unschuld. p. m. 453. seqq. Remittimus interim B. L. brevitatis studio ad Christophori Henrici Zeibichii, S. Theol. Licent. Past. ac Superintend. Baruthini Schediasma Historico-Theologicum de Theologis ad tempus commodatis. §. 24. p. 45. Lipsiæ edit. 1709. in 4. De cætero cogiret G. Arnoldus, num pro sincera & à partium studio liberâ relatione esset habiturus, si quis iis ex scriptis, quæ hætenus magno numero contra ipsum prodierunt, authorum judicia de ejus indole, actionibus, doctrinis & historiâ hæreticâ colligeret, cui alius adjiceret marginalia hisce Verbis: G. Arnolds Sinn und Verhalten; Heftigkeit/ Herrschsucht/ Hochmuth und Wollust/ Ehrgeiz/ Leichtsinigkeit/ Streit mit den Theologen/ tolle Narrheit/ &c. Nonne ea testimonia utpote adversariorum suorum pro infirmis esset declaraturus, neque admissurus excusationem collectoris, quod alius quispiam rubricas marginales adjecerit. Atqui hoc modo ipse cum J. Andreæ passim egit, & quicquid potuerat, ex Calvinorum, Hospiniani, Hornii, Leideckeri & nonnul-

lorum

lorum
orbi
aspitti
indice
adject
non p
potue
nullos
mâ H
profr
præst
storu
tes po
Dri
Quæ
congr
jactan
vos D
cobus
tium
in lite
Chri
verè
te &
tis vir
pelle
Maxi
dum
Cæsa

lorum æmulorum scriptis corrasit, ut J. Andream orbi prostitueret. Neque vel hilum valet hyperaspistis exceptio, Arnoldum ea, quæ in margine & indice extant, non scripsisse, sed ab aliâ manu esse adjecta. Nam si G. Arnoldus in ipso contextu talia non posuisset, utique nec in margine nec Indice potuerant adnotari. Sanè Arnoldus, qui apud nonnullos fidem hætenus possedit in aliquibus, postremâ hâc defensione ipsius auspiciis editâ omnem prorsus decoquit; Defensor verò scurram strenuè præstat, dum Jacobum vitiorum ab Arnolde objectorum convincere satagit, & tamen in Indice virtutes ponit v.g. Jac. Andreæ, Demuth Sanftmuth/ Dristigkeit/ Nüchternkeit/ Beständigkeit &c. Quæso, Christiane Lector, an hæc charitati Christianæ congruunt? Num Spiritus Christi est, quem toties jactant, qui tam veteratorie Lectori illudit & servos Domini tam amarulenter traducit? Utiq; Jacobus non à nostris tantum, sed & adversarum partium præcipuis Viris elogia tulit. Farellus & Beza in literis Anno 1557. datis eum appellârunt eximium Christi servum & Göppingensis Ecclesiæ Pastorem verè fidum. (a) Ipse Joh. Calvinus eximium pietate & doctrinâ virum. (b) Henricus Pantaleon, multis virtutibus insignem, qui verbo & exemplo homines pellexerit ad Christum. (c) Quomodo Imperator Maximilianus II. Jacobum animaverit ad perficiendum opus concordix supra docuimus P. I. Eundem Cæsarem Jacobo poculum deauratum dono dedisse

(K)

in

(a) Fam. Andrean, in Append.

(b) Ibid.

(c) De Viris Illustr. P. III. p. 530. seq.

in vitâ suâ Manuscriptâ refert nepos J. V. Andreæ. Enim verò quid opus est encomia Jacobi coacervare? Aut quid tandem nocebit Evangelicæ doctrinæ vel Ecclesiæ, si non Jacobum duntaxat, sed & Theologos alios vitiis & infirmitatibus obnoxios fuisse concedamus. Homines fuerunt, neque humani quicquam à se alienum putârunt. Falsâ quidem sunt omnia, quæ Arnoldus ejusque promachus in ipsum evomere. Ista verò deavò refutare non est operæ pretium. Unum est, quod præterire non possumus. Insimulatur nempe ab Arnolde Jacobus sublata in Saxonîâ disciplinæ Ecclesiasticæ Hist. Hæret. T. II, p. 140. quam inculpationem B. Carolus manifestissimis argumentis iniquam esse demonstravit in der Würtembergis. Unschuld. p. 264. seqq. Nihilominus eam repetit Arnoldianus defensor l. cit. p. 508. cum tamen ad diversa argumenta B. Caroli nihil omninò reponere possit. Exceperat B. Carolus ad testimonium Timothei Kirchneri, qui abrogationem disciplinæ Ecclesiasticæ à D. Andreæ in Saxonîâ factam literis tradidit, (1) Kirchnerum eo tempore Heidelbergæ docuisse & quæ scripserit de Jacobo, saltim ex famâ retulisse. (2) Jacobum contrâ disciplinam Ecclesiasticam graviter urfisse, in dem Hundertjährigen Bedencken an H. Christophen. (3) In terris Brunsvicensibus Anno 1568. eam instituisse; Imo (4) ipsam Electoris Augusti ordinationem Ecclesiasticam, (quæ Jacobo Andreæ tribuatur) istiusmodi disciplinam complecti. (5) Arcam Noæ, à nepote editam pro cynosurâ habuisse, in quâ de disciplinâ Ecclesiasticâ ejusque modo agatur. Unde concludendum sit: Andream non abrogâsse illam, sed for-

fortâ
ne.
verbis
sterior
Augu
tentia
p. 174
verò
ipse K
falsum
affirm
à J. An
Et qua
modi
discipl
Ecclesi
xit?
omnib
bergic
eò stre
dignat
Zeli u
abrog
que si
in terr
sed ali
in Epi
tur,
ger al
chen)
Fürst
nicht

fortasse nonnullos Consiliarios è politicorum ordi-
ne. Quid ad hæc Arnoldianus ? Inhæret mordicus
verbis Kirchneri, quæ tamen per hæc argumenta po-
steriora jamdum sunt enervata. Nam si Electoris
Augusti Ordinatio modum aliquem publicæ pœni-
tentia præscribit ; (quod ex Joh Olearii Manuali
p. 1742. comprobatum dedit Carolus,) Jacobus
verò Andreae ordinationis illius Author fuit, velut
ipse Kirchnerus loco ab Arnolde laudato testatur ?
falsum utique redditur, quod Kirchnerus ibidem
affirmabat, ex incerto rumore ; Abrogatam nempe
à J. Andreae disciplinam publicam in terris Saxonis.
Et quæso : Num æquum est, eum abrogationis ejus-
modi incusare, qui per omnem vitam institutionem
disciplinae apud ipsos Principes urfit & in omnibus
Ecclesiis, quas per Dei gratiam reformaverat, inve-
xit ? An credibile est Virum Theologum, qui in
omnibus aliis locis, præsertim in Ducatu Wirtem-
bergico & Guelphico pro instituenda disciplinâ, ad-
eò strenuè pugnavit, ut præcipuorum è politicis in-
dignationem incurreret, in solâ Saxonica pietatis &
Zeli usquè ad eò immemorem fuisse, ut ipse de illius
abrogatione Consilium dederit ? Nil minus. Ita-
que si abrogata tum temporis fuit disciplina publica
in terris Saxonis, certè Jacobus non erat in culpâ,
sed alii, quales in ipsâ patriâ est expertus, de quibus
in Epistolâ ad Ducem Christophorum ita conqueri-
tur, was ich in eigner Person / mein Schwä-
ger aber C.L. durch Schreiben die Kinder (Kir-
chen) Zucht und Censur betreffend / bey Euer
Fürstl. Gn.) Durchl. abgelegt / damit dieselbe
nicht vermayne / es wäre mehr auß leichtsinnig-

(K) 2

ger

ger Kühnheit / als Gottseeligkeit geschehen / das bin ich auf ein neues entschlossen (en constantiam) an Euer Fürstl. Durchl. in einem Send. Schreiben zu übergeben und dieselbe deswegen zubespochen. Dann was Euer Fürstl. Durchl. uns gnädigst und guter Meinung zugelassen und gestattet / das haben *Deo respectivo* Räch im Nahmen Euer Fürstl. Durchl. retractirt / und uns aufs allerschärfste verboten. Gleichwie wir uns aber nicht genugsam verwundern können ; Also haben wir uns auch herzlich darüber bekümmert / weil wir ja nichts wider Gottes Wort und Gebott dißfalls versucht ; und so viel nun auß diesem / was bereits gehandelt / abzunehmen / werden wir wenig von Widerbringung der gefallenen Zucht bey etlichen zu hoffen haben. p. 4. & p. 8. pergit : Ich weiß wohl / was *Zaß* ich mir zugezogen / daß ich nur der Censur gedacht / fürnemlich bey denen Evangelischen / qui Curiosi simulant & Bacchanalia vivunt , aber dar nach frag ich nicht / wann nur Gott mein Herkenkundiger ist / dem alle meine Geheimnussen deß Herzens bekannt / der ja alle Erbarkeit liebet / wird meinen Fleiß / der sich auf das Wort Gottes gründet / nicht für böß außrechnen / so vornehmlich dahin ziele / daß den Uergernüssen / nicht die man für Uergernüssen aufnimmt und außruft / sondern die schädlich gegeben werden / der Paß verleget werde. Ibidem innuit se propter solam censuræ Ecclesiasticæ mentionem fere arrogantia & ἀνορεσις επισκοπίας incu-

inculsa
veni
censur
memo
nexio
sioner
daß si
unde
nicht
dern i
erst s
ben.
tionis
mitent
Judice
levitat
enthe
stetiss
quæ e
præm
famâ,
Mem
Theo
H. E.
prude
hac ip
Kirch
rei ip
tum
rius de
cum r
augur

incu-

incusatum fuisse. Præterea ad manus nostras per-
venit Ordinationis Saxonica à Cameralibus facta
censura, in quâ nihil omnino de defectu disciplinæ
memorant, sed tantum terminos & phrasas cum con-
nexionibus passim emendatas cupiunt. Iis deten-
sionem opposuit, ubi inter alia Electori conqueritur,
daß sie etlichmal mit ihme auflössig worden/
under sie erinnert und gebetten habe / sie sollten
nicht also mit ihme zanken und haddern / son-
dern da sie einer andern Meynung seyen / daan
erst sollen sie ihre Meynung besonders schrei-
ben. Fatetur etiam se ad Wirtembergicæ ordina-
tionis formam eam concepisse. At in hac de po-
nitentiâ publicâ constitutio pulcherrima reperitur.
Judicet jam ex his æquanimus Lector : Num tantæ
levitatis fuerit Jacobus, ut quæ antea tam pio atque
entheo Zelo instituta volebat, ipse, si penes eum
stetisset, deinceps abrogaverit? Vana itaque sunt,
quæ ex Tim. Kirchnero Arnoldus adducit; nec enim
præmeditatò, sed raptim, scripserat Kirchnerus & ex
famâ, uti in literis illis ap. Fechtium p. 638. legitur;
Mèminisse debebat Arnoldus eorum, quæ laudatus
Theologus, Dominus D. Fechtius cap. 6. Appar.
H. E. p. 231. in pari casu de Jacobo & Bidembachio
prudentissimè observavit his verbis: Quanquam, ait
hâc ipsâ epistolâ non optimè Bidenbachius (addo
Kirchnerus,) de ætatis Jacobi sentiat, ex eo tamen
rei ipsius veritati & bonitati nihil decedit. Aberat
tum procul Jacobus & fama, ut fieri solet, *siniste-
rius de iis*, quæ in Saxoniâ egerat, referebat. Quam
cum redux diluisset ipsoque eventu feliciori, quam
augurabatur Bidembachius (Kirchnerus) vani ru-

(K) 3

musculi

musculi fuerunt dissipati, nemo Wirtembergicorum erat, qui institutum Jacobi amplius reprehenderet. Homines sumus; (qualis & Kirchnerus;) sæpè de aliorum conatibus (factis) iniquius, quam par est judicamus. Aliquando gloriam aliis invidemus. Nonnunquam rerum actarum ignari, obrectatorum calumniis pro tempore satisfacere aliter nescimus, nisi, ut culpam in eos refundamus, qui, ut vel verè, vel ex sinistro affectu persuasi sumus, negotium non usque quaque rectè administrarunt. Hactenus D. Fechtius. Sed hæc pro Jacobo Andrea contra nuperas exceptiones sufficiant. Scripta ejus supra P. I. recensuimus ex Famâ Andreanâ, ubi Catalogus parum equidem est accuratus, cumque manuscripta fuerint omissa hîc supplenda duximus.

De formulâ Concordiæ.

§. 16.

An. 1575.
1580.

Sudes est in adversariorum oculis formula Concordiæ, utpote sepimentum, quo membra Confessionis Augustanæ in externâ professionis fidei unitate conjuncta & à manifesto luporum incurfu præmunita fuere. Opus multorum annorum, in quo plus quam viginti annorum labor est insumtus, donec in lucem prodiret exoptata dudum Concordia. Urserat eam viribus omnibus Princeps Christophorus (a) à Maximiliano II. Imperatore sæpenumero commo-
nitus. Sed reservaverat divina providentia usque
ad

(a) Fam. Andrean. p. 108.

ad tem
castio,
natoris
consci
recens
tatis p
gustus
gentis
re Sax
hunc
gionis
igitur
sedan
næ C
medic
unâ p
retur
sua pi
genfe
quoso
mulan
speran
ter T
rores
bebat
logos
doctr
Elect
atque
Et si
aliqu
ciat,

ad tempora filii ejus Ludovici Pii, cujus hæc fuit occasio, quam Lucæ Osiandri, Senioris, & Concionatoris Aulici, qui totius rei omniumque actorum conscius fuit, verbis ex Cent. XVI. Libr. IV. c. 3. p. 865. recensere placet. Contigit nempe, divinæ bonitatis providentiâ admirabili, ut Elector Saxo, Augustus, & Georgius Ernestus, Comes Hennebergensis, provectæ ætatis Princeps unâ cum Electore Saxonico in curru veheretur. Augustus enim hunc Comitem ut virum prudentem & veræ religionis amantem amabat & suspiciebat. Cum igitur inter hos Principes familiaris collatio de sedandis & tollendis controversiis inter Augustanæ Confessionis Theologos incidisset, & de remedio salutari inter hos duos Christi discipulos unâ peregrinantes & amicè colloquentes disputaretur; Comes (qui & Princeps appellabatur) pro sua pia parrhesiâ, Electori placidè dixit: Witebergenses Theologos eorumque socios fovere errores quosdam, qui à sinceris Ecclesiæ Ministris dissimulari & approbari non possint. Itaque nullam sperari posse piam, veram & firmam pacem inter Theologos Augustanæ Confessionis, nisi errores admissi notarentur & damnarentur. Habebat enim ille Hennebergicus in suâ ditione Theologos & Ministros Ecclesiæ sinceros & omnibus doctrinæ corruptelis acerrimos adversarios. Ibi Elector: Ergò notentur, inquit, & rejiciantur atque damnentur, si quæ irreplerunt, corruptelæ. Et simul Comitem illum hortatur, ut initium aliquod ejus pii & apprimè necessarii operis faciat, promittens simul: se summis viribus id in-

(K) 4

ceptum

» ceptum promoturum : Facturum se id studiosè
 » Comes Electori pollicetur, atque ita lætus ab Ele-
 » ctore Augusto discedit, quod jam videret, Electro-
 » rem à repurgatione doctrinæ & studio veritatis
 » minimè esse alienum. Intra paucos menses d. 7.
 » Nov. Anno 1575. (Osiander habet Anno 1576.
 » sed fallebatur memoriâ quam ipse excusat senio
 » suo.) conf. Ephemerides Wirtemberg. p. 87. nu-
 » ptix celebratæ sunt Stuttgartiæ Ludovici, Ducis
 » Wirtembergici, qui Caroli Marchionis filiam
 » Dorotheam Ursulam in uxorem duxerat. Ad
 » has nuptias invitatus Comes Hennebergicus, prom-
 » tē comparuit, qui filiam Ducis Christophori, san-
 » ctæ memoriæ, Elisabetham in matrimonio habe-
 » bat. Intererat etiam his nuptiis Carolus, Mar-
 » chio Badensis, Ducis Wirtembergici Ludovici
 » focer. Ibi Comes Hennebergicus, cum ple-
 » rique Principes finitis nuptiis jam discessissent, in
 » præsentia Ducis Wirtembergici, Marchionis Ba-
 » densis, Caroli, & duorum Theologorum Wir-
 » tembergicorum & aulici Concionatoris Badensis
 » atque Concionatoris Aulici Comitis Hennebergii,
 » omnibus aliis Principum Ministris semotis reci-
 » tat, quid cum Augusto Electore de sedandis con-
 » troversis inter Aug. Conf. Theologos egerit,
 » quid Augusto placuerit & quid per Comitem fieri
 » petierit. Sententiis inter Principes & præsentem
 » Theologos collatis decernitur à Principibus, (quo-
 » rum nomine etiam Comes intelligitur,) ut nego-
 » cium Wirtembergensibus duobus Theologis M.
 » Balthasaro Bidembachio & D. Luca Osiandro
 » detur, ut scriptum de controversiis sæpè jam no-
 » » mi-

mi-
 ctri-
 nis
 cian-
 log
 cup
 affi
 test
 ite
 cal
 ctri
 om
 tra
 Th
 qu
 igit
 fuo
 tius
 Pri
 ma
 Th
 ger
 (R
 ger
 vid
 no

ren
 cob
 tun
 run
 Ma

minatis componant, in quo veritas coelestis doctrinae perspicue proponatur, & idoneis testimoniis confirmetur & errores notentur atque rejiciantur. Adornatur igitur tale scriptum per Theologos Wirtembergicos praedictos, in quo status cujusque controversiae perspicue ponebatur. Et affirmativa quidem propositio vera, sacris literis, testimoniis ex August. Conf. & apologia ejusdem item utroque B. Lutheri Catechismo atque ex Smalcaldicis articulis petitis confirmabatur, falsa vero doctrina rejiciebatur atque condemnabatur. Haec omnia tam secreto atque summo silentio acta atque tractata fuerunt, ut praeter dictos jam Principes & Theologos nullus praeterea ac ne secretissimus quisque Consiliarius rerum harum conscius esset. (Erant igitur tum memorati quatuor Theologi Principum suorum intimi Consilarii, quemadmodum Brennius Ducis Christophori.) Hoc scripto absoluto, Principum praedictorum jussu Maulbronnæ in reformato Monasterio Wirtembergico conveniunt: Theologi duo Wirtembergenses: duo Hennenbergenses: & unus à Marchione Badensi missus, fortè (Rupertus Dürrius;) Hi scriptum diligenter perlegerunt, expenderunt & quibus in locis necessarium videbatur, emendârunt. Factum est hoc Anno 1576.

Apparet ex his primum F. Concordiae motorem fuisse Principem Hennebergicum, non verò Jacobum Andreæ. Deinde nec Wirtembergicos tantum Theologos primum ejus lapidem posuisse, verum etiam Hennebergico-Saxonicos, & Badeno-Marchicos. Adeoque injuria est, quando Arnol-

(K) §

duſ.

dus(b) ait: Damit es aber nach der Württembergischen Wunsch gieng / mußte der Churfürst auf Einrathen ein Bedencken von D. Andreæ einholen lassen / welcher dann stracks die obige Maulbrunnische / neben einer andern Form. Concordiæ zwischen den Nider-Sächsischen und Schwäbischen Kirchen vorschlug. 2c. Quo ipso Arnoldus Wirtembergicus incusat, quasi tritici & machinationibus usi essent, ut voti sui de Crypto-Calvinianorum ejectione (uti quidem hyperaspistes Arnoldi id explicat, tamen plus insinuent verba ejus citata,) redderentur compotes. Consideret Lector Christianus quod non soli Wirtembergici, verum etiam Hennebergici Theologi, alique acerrimi corruptelarum à Crypto-Calvinianis datarum adversarii fuerint. Expendat, quod non soli Wirtembergici, sed & Hennebergici & Baden-Marchici Consilio Principum interfuerint & scriptum Maulbronnense reviderint. Cogitet, quod nequaquam Wirtembergici, sed Hennebergicus Princeps & augustissimus Elector Saxonie tali formulæ ansam dederint. Planum igitur est G. Arnoldum id egisse, quod etiamnum agere non cessat, ut invidiam Wirtembergicis crearet apud Saxones, quasi Wirtembergici Theologi prærogativam aliquam in opere Concordiæ sibi arrogarent. Multa fecisse nostrates eo in negotio, præsertim Jac. Andreæ & L. Osiandrum in propatulo est. Plura tamen & multò majora nos B. Luthero Saxoni debere grati agnoscimus. Neque Wirtembergicus Theologus J. Andreæ se Form. Conc. solum Authorem

(b) *Hist. Hæret. Tom. I, P. II, p. m. 214,*

thorem unquam professus est. Unde non tam ex Wirtembergensium, quam omnium sincerorum Theologorum votis gesta esse omnia, eventus docuit. Exurgat è mediâ Saxonîâ, qui innocentiam nostratum ex Archivis Electoralibus publicè demonstret. Quamvis enim à nostratibus omnia in lucem produci possent Acta multis Tomis constantia, sine dubio tamen *Φιλοδοξίας* ab adversariis insimularentur.

Interea scriptum Maulbronnense per Hennenbergicum Electori Augusto fuerat traditum, ut ipse de rebus istis iudicium ferret, qui jam d. 15. Febr. Anno 1576. conventum Lichtenburgi instituerat duodecim Theologis constantem, qui, ut declaratio à Theologis minimè suspectis Chytræo, Chemnitio, Marbachio & Jac. Andrea conciperetur subditis proponenda, consilium dederunt; quod ipsum Arnoldus ex Huttero testatur (b) Quomodo ergo secundum vota Wirtembergicorum succedere potuit res, de quâ jam deliberatum fuerat, antequam illi rescirent. Utrique Jac. Andrea demum mense Martio ab Electore Saxonîæ Augusto, literis ad Ludovicum Wirtembergiæ Ducem datis expetitus & d. 24. ejusdem mensis iter ingressus Torgam Aprilis 9. pervenit. Ibi à sex Theologis M. Chemnitio, Jac. Andrea, Andrea Musculo, Christophoro Cornero, Davide Chytræo & Nicolao Selneccero liber concordia est conscriptus & postea Bergæ recognitus. Unde liber Bergensis vocatur. Insequente anno 1577. subscripserunt passim Ecclesiæ, imprimis Suevicæ,

(b) *Loc. cit.* p. 213.

Suevicæ, quorum subscriptionem Jac. Andreæ Anno 1578. Electori (c) Lipsiæ tradidit.

Tandem anno 1580. prodiit liber multorum maximo desiderio expectatus, à tribus Electoribus Imperii, Principibus 21. Comitibus 22. Baronibus 4. Civitatibus Imperialibus 35. Ministris Ecclesiæ & Ludimagistris subscriptus & approbatus; impressus Dresdæ & Tübingæ. Quamprimum publicatio in Saxoniam facta erat, Elector literis id significavit Duci Wirtembergiæ, Ludovico, quod per Consiliarium Intimum Melchiorem Jægerum, Lucæ Osiandro, in acidulis Teinacensibus versanti, summâ cum lætitiâ perscriptum fuit, hisce inter alia verbis: Als mein gnädigster Fürst und Herr/ und ich Nachdenckens haben / was wir Euch in das Bad (darzu ich dann beede / Euch und dem Herrn Probst allen Segen und gutes Gedencken wünsche) verehren wolten. So schickt uns unser lieber Herr und Gott eben ein Present auß Sachsen / welches ohne Zweifel Euch und allen Gutherzigen zuvernehmen eine sonderere grosse Freude seyn wird. Demnach habet Ihr hierbey des Chur - Fürsten zu Sachsen 2c Schreiben zuempfangen / und darauß so viel zu verstehen / daß (Gott Lob in Ewigkeit!) das opus Concordiæ einmal richtig und publicirt ist. Der Allmächtige verleyhe / daß solches zu seines Nahmens Ehre / dahin es gemeynit/ Fortpflanzung der reinen Lehre und Ausbreitung der Christl. Kirchen / auch Erhaltung guter beständiger Einigkeit gereichen möge. Und

(c) *Fam. Andr. in App. peregrin.*

Und nachdem Seine Chur - Fürstl. Gnaden sich anerbieten hochgedachten M. gnädigsten Fürsten und Herrn etliche Exemplaria mitzutheilen; So ist Ihro Fürstl. Gnaden gnädige Meynung, daß ihr dem Herrn D. Jacoben alsbald geschrieben / daß Er bey dem Druck Ihro Fürstl. Gnaden allein ein Exemplar 30. oder 40. bekomme / und mit ehifler Gelegenheit heraus geschafft hätte / weil man derselben hernach genugsam hierauffen selber haben würde / und Ihro Fürstl. Gnaden diese Sächsishe / als die Originalia aufbehalten wollen. Exemplaria quippe Tubingensia, utut Tubingæ jamdum impressa essent, non tamen nisi cum consensu Electoris Augusti distracta fuere & divendita. Landgravio verò Hassiæ, qui omni nisu Ludovicum. (d) Duce[m] formulâ Concordiæ revocare laborabat, antequam à ederetur, responsum eodem tempore literis datum est, prout idem Melchior Jagerus eadem epistolâ testatur: Land-Grav Wilhelmus Schreiben ist auch schon gefertigt / und wie S. F. G. (wie zuversichtlich) darüber nicht süß sehen. Also werden Sie (wie zubesorgen,) noch übler zu frieden seyn / daß diß Buch / so S. F. G. ver meynt / daß es wiederum unter die Banck gesteckt / wie sie darüber zu Ende ihres Schreibens gleich triumphiren / 2c. mit aufgerichtetem Haupt herfür kommt / und sich sehen und lesen läßt. Frage die Fürsorg wann ich S. F. G. solche Zeitung zuschriebe / ich würde ein schlechtes Danck-Brifflein bekommen: Dispalescit hinc quod

(d) Conf. Ephemerid. VV irtemb. p. 88.

quod Wilhelmus Hassiæ Landgravius non ex aliâ causâ Jacobo Andræ, quam propter opus concordiæ, succensuerit, cuius iram etiam alii infantes, & quidem Politici, se incursumos esse sciebant, si publicationem huius operis illi notam fecissent. Sed nec Augustum Electorem instituti hætenus pœnitentiâ palam est. Quod verò postea demum pœnitentiâ rei ductus fuerit, sive Schneiderus, sive Arnoldus affirmet, eò minùs credendum, quo certius est tantæ levitatis & inconstantiæ notam in Heroëm Christianum, præsertim in rebus fidei, neutiquam cadere. Liberent ipsi Domini Saxones augustissimi Electoris fidem ab Arnoldi aliorumque *Φλαγίας*. Equidem Electorem malè informatum ab inimicis Andræ nonnihil infensorem aliquando redditum esse cum Huttero haud negamus. Ipsum verò nubeculas illas bonæ causæ fiduciâ dispulisse certum est. Etenim Jena à Reformatione illius Academiæ reversus, nulla ratione criminationem suorum adversariorum habitâ ad horam constitutam in conspectum Electoris Saxonie, præsentibus, quos secum Secretioris Consilii cum Secretario habebat, tribus Viris, accessit: Ejusq; Celsitudini nomine totius Ecclesiæ Christi pro Concordiæ negotio ipsius pietate, solitudine & sumtibus maximis confecto, sibi ac suis præstitis beneficiis debitas gratias egit. Qui vicissim clementissimam voluntatem suam non modò verbis per alterum ex Consiliariis astantibus, verum etiam munere honorifico, quod in scripto adversus Sturmium in honorem Electoris commendavit ipse, declaravit, eumque præter expectationem omnium hostium, quos maximos in urbe habebat & rumores

res

res p
mitur
men
indi
vert
tra
tiumAn
Arn
W
bill
S
E
wa
Do
che
Am
bur
ner
eun
Ecc
nov
200
liter
dov
ejus
W
wü
ma
Jaco

res per universum regnum sparlos clementissimè dimisit. vid. Fam. Andrean. p. 213. 214.

Rumoribus autem illis longè lateque divulgabatur: Electorem Saxoniae cum conjugè Jacobo vehementer indignari, eumque non modò cum summâ indignatione (Arnoldi hyperaspistes sycophanticè vertit mit höchster Schande. vid. Historische Betracht. p. m. 528.) dimissum iri, sed totum negotium quoque Concordiae in fumum abiturum. Fam. Andr. p. 211. Ideoque tam protervus est modò dictus Arnoldi patronus, ut non pudeat illum subungere: Wider solche Nachreden hätte ja D. Andreæ billich ein testimonium contrarium vom Churfürsten sollen mitnehmen / (zumal es auch die Sache der Formulæ Concordiæ mit betraff/) wann er in Gnaden von ihm kommen wäre. Daß es aber nicht geschehen / und keine dergleichen Documenta zu finden / ist sehr bedenklich. Amabo, B. L. ubi est frons hominis? Elector Jacobum non tantum clementissimè dimisit, sed & munere chartaceo Bibliorum Antwerpensium, in quo eum doctrinæ cœlestis instauratorem integerrima de Ecclesiâ Christi optimè meritum salutavit, verum novo curru tribus equis juncto & cratere deaurato 200. thaleris repleto donavit; & quod caput rei est, literis testimonialibus perquam honorificis ad Ludovicum Ducem comitatus est, in quibus disertè pro ejus commodatione gratias agit inter alia sic scribens: Wann es aber nunmehr Gott Lob! sein gewünscht Ende erreicht / und E. L. an uns mehrmalen freundlich begehrt / da wir gemeldten Jacobum Andreæ hierzu weiter nicht bedürffen würden/

würden/ daß wir ihne wiederum erlauben wol-
ten / so haben wir ihne mit E. L. Angelegen-
heit nicht länger aufhalten wollen/ sondern sich
widerum zu deroselben zubegeben / mit Gna-
den erlaubet/ 2c. vide integras literas d. 2. Decemb.
Dresdæ Anno 1581. scriptas apud Fechtium loc. cit.
pag. 98. seqq. it. Hutter. Concord. Conc. cap. 48.
pag. 1222. seq. Annon hæc sunt testimonia omni
exceptione majora & realia, quod non cum indigna-
tione, multò minus cum summâ, minimè verò cum
ignominia dimissus fuerit? Et tamen probationem
desiderare non veretur adversarius. De cætero,
quia ex revocatione Jacobi per literas unâ & alterâ
vice factas etiam sui Principis indignationem subiisse,
calumniantur, Benevolo Lectori literas ipsius Ducis
Ludovici ad Jacobum communicamus inferius, ut
exinde colligat: Utrum ejus revocatio cum indigna-
tione facta sit?

» Denique notandum de Formulâ Concor-
» diæ, quod cum liber ex scripto partim ab Inferio-
» ris Saxoniz, partim superioris Germaniz Theo-
» logis præeunte diligentissimâ & accuratissimâ ali-
» quot annorum deliberatione adornato conflatus
» esset, Electori Saxoniz oblatus, à Celsitudine
» ipsius sic monentibus & humiliter rogantibus
» congregatis Theologis ad omnes Principes, qui
» Aug. Conf. profitebantur, & primarias Ecclesias
» transmissus fuerit ac petitus, ut suis Theologis
» eundem severiter judicandum proponerent, & ju-
» dicium suum ad ipsius Celsitudinem perscriberent.
» Neque enim paucos numero Theologos aliis omni-
» bus præscribere, sed viam tantum monstrare vo-
» luisse,

luisse
dia i
drear
omni
fi Sy
Om
tus p
collo
staba
mor
tem
prim
conc
liber
cum
bus
aute
clési
ame
illo
sum
è Sa
re,
nem
ferr
gor
tran
The
pe M
ut c
der

luisse, quâ per Dei gratiam pia pax & Concordia in Ecclesiis nostris restitui possit. vid. Fam. Andreean. p. 177. Hæc certè ratio ineundæ concordia omnium erat expeditissima & multò melior, quam si Synodus aliqua Universalis fuisset convocata. Omnes enim Principum Theologorumque conventus propter religionem antea institutos, omniaque colloquia parum ad rem contulisse experienciâ constabat. Sæpenumero præsentia personarum animorum creat *σέππαξι*, variaque æmulationis, contentus, *Φιλονετίας*, contentionis & certaminis de primatu sese ostendunt impedimenta, per quæ ad concordiam nullatenus perveniri potest. Sed nec libera sunt in ejusmodi Conciliis ac Synodis vota, cum plerumque diversæ factiones sese exerant, à quibus dissentire absque periculo vix est integrum. Hoc autem modo cuivis Theologo, in eminentiori Ecclesiæ statione constituto librum Concordia sub ex amen pium & verbo Dei consentaneum vocare, de illo censuram liberrimè ferre, dissensum vel consensum suum in omnibus articulis aperire, rationibus è S. Scripturâ & foro conscientia petitis comprobare, adeoque vel ad emendationem vel confirmationem doctrina libro contentæ symbolum suum conferre licebat. Judicia ergò Principum & Theologorum cum magno numero ad Electorem Saxonie transmissæ essent, sapientissimus Princeps paucis Theologis, qui Bergæ in celebri Monasterio prope Magdeburgum convenerant, hoc negotii dedit, ut diligenter eam legerent, in timore Dei expenderent, & quæ utiliter ad illustrandam & confir-

(L)

man-

» mandam veritatem facerent, singulis suis locis
 » convenienter infererent, & scripta omni ex parte,
 » quantum fieri possit, verbo Domini sincero &
 » incorrupto contra calumnias probe & rectè mu-
 » nirent.

» Id cum accuratè & diligenter factum esset,
 » Elector Saxonix cum consensu & voluntate Ele-
 » ctoris Brandenburgensis Theologos extraneos
 » omnes secundo in supra commemoratum Mona-
 » sterium Bergenſe convenire procuravit, quotquot
 » ab initio deliberationi Torgæ institutæ interfue-
 » runt. Ubi denuò ex mandato & jussu utriusque
 » Electoris omnium Principum & Theologorum
 » judicia & sententiæ de Libro Concordiæ transmissa
 » leguntur & quibus in locis illorū notationes & ad-
 » monitiones utiles & necessariae sæpè commemorato
 » libro & quâ fide insertæ essent, demonstratur. Et
 » cum de nimia prolixitate libri non pauca Ecclesiæ
 » monerent, de quib⁹ nulla controversia erat, quoniã
 » ex aliis scriptis petere liceret, omiſſa & prorsus de-
 » leta sunt. (Admonitiones igitur aliorum & cen-
 » suræ cordatæ non sunt susque deque habitæ.) Li-
 » bro ad hunc modum ex sententiâ doctissimorum
 » Virorum, quorum judicia transmissa erant, con-
 » ſecto, non solum ad principes & Civitates præ-
 » cipuas, sed omnes quoque reliquos Imperii Or-
 » dines, qui Augustanam Confessionem profiten-
 » tur, nullo prætermiſſo, transmittitur, ut non mo-
 » do à primariis Theologis, ex quorum sententiâ
 » compositus erat, sed omnibus & singulis Ecclesia-
 » rum & Scholarum Ministris legatur, expendatur,
 » & pondere non numero, verbo & re judi-
 » cetur.

cetur
 aut p
 gulis
 la fin
 trans
 quan
 alia c

V
 Nec
 cord
 ſtat
 mun
 ptis
 Min
 nem
 quan
 cleſi
 plur
 tran
 conſ
 pub
 Elec
 The
 non
 ſed
 mul
 con
 Et ſ
 qua

cetur. Neminem enim ad subscriptionem cogi »
aut persuaderi, sed liberrimum omnibus & sin- »
gulis iudicium relinqui, cuius unica Norma & Regu- »
la sint scripta Prophetica & Apostolica, quibus liber »
transmissus subiciatur. lb. p. 173. 179. Paret ex his, »
quantum valeant versiculi Simonis Stenii, qui inter »
alia cecinit :

--- --- Gentes damnare tot audent
Vix sex aut septem Misnica mancipia. (a)

Nec enim à solis illis sex Theologis formula Con-
cordiæ erat confecta, sed à quamplurimis. Con-
stat insuper manifestam calumniam & impudentissi-
mum mendacium esse, quod è Calvinianorum scri-
ptis Arnoldus repetit: Ecclesiarum Scholarumque
Ministros cum comminatione exilii ad subscrip-
tionem coactos, nec iustum tempus deliberandi cui-
quam concessum. Nam in Saxoniâ Ministri Ec-
clesiarum & Scholarum in locum publicum, tem-
plum aut curiam, ad quem omnibus civibus & ex-
traneis aditus quoque patebat, convocati sunt ad
constitutum diem; ubi liber altâ voce & distinctè,
publicè est recitatus. Postea accesserunt, qui ab
Electore ad recipiendas subscriptiones missi erant
Theologi, qui linguâ vernaculâ coram omnibus
non modò Ecclesiarum & Scholarum Ministris,
sed etiam civibus & reliquis ex promiscuâ hominum
multitudine congregatis copiosè exponebant, quo
consilio hoc Concordiæ negotium susceptum esset.
Et severiter omnes & singulos hortati sunt, nec quis-
quam exemplo infelicis D. Joh. Stöffelii ejusque tri-

(L) 2 stissimo

(a) Arnolds R. Hist. T. II, Cap. 16, p. 222.

stissimo desperationis casu admonitus, dubiâ, hæsitante, multò minus contradicente conscientia subscriberet. Quapropter Electorem Saxonie in mandatis dedisse, *ne quisquam* ex Ministris Ecclesiarum & Scholarum privatim audiretur, sed publicè coram omnibus congregatis Ministris suam quisque per se sententiam exponat. Si quid in propositis articulis desideret, intrepidè indicet, paratos esse Electoris Legatos, ut ad singula respondeant, & errantes ex verbo Dei doceant. Nec opus esse *statim subscribere*, quin auditâ declaratione ad quæsitâ & confirmatione veritatis, si cuiquam satisfactum non esset, secum ipse unum vel alterum *ensem* diligenter de negotio cogitet. Verum hoc omnibus dictum sit, privatim neminem auditum, aut NB. *persuasionibus* cum quocumque actum iri, sed publicam à singulis, qui in Ecclesia & Schola publicè doceant, & ingenuam Confessionem requiri, quid de controversis articulis sentiant, quibus ipsorum auditores multis clamoribus aliquot nunc annis perturbati fuerint. Quâ ratione etiam firmus consensus in doctrinâ religionis constitui & animorum contentio pia & Deo grata, non per *syncretismum*, sed ingenuam & apertam veritatis explicationem instaurari & conservari possit. Imò usque adeò neminem sine præeunte deliberatione accurata & diligenti ad subscriptionem adigi ac ne quidem persuasionem allici voluit Elector, quin potius, cum animadverterent ablegati Theologi, qui nomine Electoris aderant, quosdam ex convocatis Ministris leviter tantum in aliquo articulo hærere, declaratione factâ perspicuâ & verâ, eosdem severiter & humaniter à subscriptione sunt dehortati, donec explicati-

plicati
Non
Etum
rumq
ad cer
ex illi
gitant
nante
quæ i
bueru
sterita
esse t
affirm
perlec
de, q
Conc
nò pr
& Ho
F. C.
quos
dreâ,
factat
mus,
tradu
lam F
partin
temp
Hist.
C
Conc
non p
thori

plicatione veritatis ipsorum mens tutò acquiesceret. Non minore cum pietate & moderatione, hoc sanctum negotium à reliquis Imperii Ordinibus ipsorumque Theologis tractatum est. Cum præsertim ad certum tempus nemo adstringeretur, sed quidam ex illis per integrum anni spatium & amplius de eo cogitantes & diligentissime omnes ejus partes examinant, salvâ & illâ tandem conscientiâ veritati, quæ in libro Conc. continetur, testimonium perhibuerunt, & corde, ore, manu ad perpetuam & posteritatis memoriam subscripserunt. Hæc ita gesta esse totius Misniæ & Thuringiæ incolæ testari posse affirmavit J. Andræ l. c. p. 187. Et latè rem totam persequitur Leonh. Huttefuss in Concordia Concorde, quam si quis cum Arnoldi relatis de Formulâ Concordiæ contulerit, deprehendet, hæc nihil omnino præter recocta Calvinianorum, Peuceri præsertim & Hospiniani, mendacia esse. Quod de fructibus F. C. disserit Arnoldus, quasi infelices fuerint, inter quos abrogationem disciplinæ Ecclesiasticæ ab Andræa, (ut ille ex Kirchnero malè quidem perhibet,) factam connumerat, (quam calumniam supra diluimus,) certum est, etiam illos ab adversariis pessimè traduci. Quamquam enim fuerint, qui nollent illam Formulam recipere, dissensus tamen ille postea partim est sublatus, tamen si partim ad nostra usque tempora sit conservatus. conf. Rechenberg, Summar. Hist. Eccles. p. m. 613.

Certè in Holsatiâ Dano-Regiâ Anno 1647. F. Conc. eam, quam per septuaginta annos impetrare non poterat, per divinam gratiam consecuta est auctoritatem, ut in posterum nemo Candidatorum

(L) 3

Mini-

Ministerii nisi F. C. in omnibus subscripserit ad publicum officium in regiis Ecclesiis admitti debeat; quâ in re præclarissimè meritus est Stephanus Klozius, Provinciæ Superattendens Generalis. vid. Caroli Memor. H. E. T. I. p. 1121. Millies majores itaque lites ex eâ enstas, quam antea in Ecclesiis fuerint, incassum probare conatur Arnoldus. (a) Ponamus enim, Chemnitio & Andreae intercessisse aliquam animorum distinctionem, non tamen id factum est, post publicationem Libri Conc. sed diu ante illam. Fateamur cum Dressero, nondum omnes sopitas fuisse controversias eâ in lucem editâ. Dicat Chytraus formulam Concordiæ, tametsi unanimi suffragio & subscriptione Theologorum comprabatam, seminarium discordiæ apud ipsos fuisse Rostochii. Attamen per accidens & ex contumaciâ Pastorum, M. Gelneri & Matthæi, qui subscribere declarationi controversiæ de peccato originali & pro concione tacere de illâ lite toties rogati recusabant, id factum, & discordiam illorum dimissione sedatam fuisse disertè testatur. (b) Scripserint alii quoque eam pacificationem turbas adauxisse; non tamen insigni fructu caruisse opus, manifesto Dei digito contra tot clandestinas machinationes & apertas contraventiones in lucem protractum, res ipsa clamat. Nam ante formulæ hujus editionem bellum intestinum tam aere, dubium, multivarium & tam diuturnum in Ecclesiis Aug. Conf. grassabatur, tantâque animorum acerbitate pugnatum est, ut de piâ pace & concordia restituendâ plerique etiam pii & sapientes despera-

(a) *Hist. Hæret. S.* 30.

(b) *Fechts. Ep.* p. 547.

sperarent. Quæ res animum Pontificiis addidit, ut ad ravim usque gloriarentur, non duos inter omnes Aug. Conf. Doctores reperiri, qui in omnibus partibus ejusdem doctrinæ consentirent. Ideoque multis vulneribus confectos iri spem minimè dubiam, sed eam vanissimam, fovebant. Fam. Andr. p. 167. Nunc enim non duos, sed octo millia Doctorum & Ministrorum in unitatem fidei & professionis externæ coaluisse cum rubore & indignatione cernebant. Et sanè in miraculi confinio est, quod inde à tempore publicatæ Conc. usque ad annum 1700. adeoque ultra Seculum non plures, quam ad summum decem Ministri in Ecclesiâ Wirtembergicâ fuerint, iique omnes minoris commatis, qui à doctrinâ in libris Symbolicis contentâ secessum fecerunt; neque minor concordia, in universâ Sueviâ, nedum Saxonîâ stabilita & conservata fuit.

Quod verò Reformati Doctores hunc librum ab initio multis scriptis impugnârunt, quorum Catalogum texuit Andreas Wengerscius Hist. Eccl. Slavonicâ libr. 3. p. 361. seqq. mirum non est, cum eo è latibulis suis passim protracti & ab oppressione doctrinæ Lutheri, quam omni studio egerant, depulsi fuerint, tamen paulò post nempe Anno 1583. Henricus Rex Navarra Jacobum Segurium ablegaverit, ut sancientiæ concordia causâ inter Evangelicos & Reformatos Synodus Protestantium generalis institueretur; quo Pontificiis exitium protestantibus minitantibus resisti posset. Editæ sunt Epistolæ Henrici R. Nav. ad Augustum Imp. Rom. ac Reges & Respubl. Europ. de pace Ecclesiasticâ & controversiis sopiendis Ultrajecti Anno 1679. vid. Rechenb.

(L) 4

Sum.

Sum. H. E. p. 618. Iis in literis præsertim, quas ad Ludovicum Wirtemb. Ducem scripsit, Ecclesiis nostris concordiam oppido est gratulatus, quod ipsum & Angliæ Regina, Elizabetha, fecit, desiderans, quia in uno tantum articulo de S. Coenâ dissensus adhuc esset, ne Princeps Wirtembergicus illam amplius ab irrequietis hominibus agitari sinat, ne per hanc in unâ re discrepantiam Ecclesiarum reformatarum tranquillitas & concordia dissipetur. Sed nec id mirum erat, aut multum damni F. Conc. afferebat, quod Flacciani eam refellere tentabant. Nam Electores qui Conscriptionem F. Conc. procurârunt, missis ad Conventum Theologis Apologiam conscribi iusserunt, quâ Liber Concordiæ defendebatur. Magis verò dolendum erat, quod Tilemanus Heshusius, & Daniel Hoffmannus ab eâ, quam subscripserant, defecerunt & Anno 1583. oppugnârunt, quod in illâ omnipræsentia carnis Christi (quam tamen ipse T. Heshusius antea defenderat) assereretur. Quare Quedlinburgi inter D. Kirchnerum, Selneccerum & Polycarpum Lyserum, ac inter dictos Helmstädienses de hac quæstione colloquium institutum fuit, sed absque fructu. vid. Recheab. l. c. pag. 617. L. Osiander. l. c. p. 949.

De cætero inter Theologos, qui F. Concordiæ non subscripserunt, etiam fuerunt Principis Anhaltini, Joachimi Ernesti, Theologi & inter hos præcipuus Amlingus, vir eruditionis falsa opinione inflatus, ætate juvenis & audax. Cum hoc homine jussu Electoris Augusti Colloquium habitum est An. 1585. à præcipuis Theologis Libri Conc. auctoribus in oppido Herzbergensi. Ubi disputatum de persona

persona Christi & communicatione Idiomatum & ab Amelingo inter alia assertum fuit ; Christum etiam secundum divinitatem esse Patre minorem ; ad quam assertionem Theologi reliqui exhorruerunt & Chemnitius dixit : Audio hîc Arium loquentem. Etsi autem Amelingus dicta sua non suscepit defendenda , in reliquis tamen non cesserunt Anhaltini ; unde colloquium sine fructu est solutum. vid. Rechenb. l. p. 619. & Osiander p. 965. Ita nimirum plerumque ὁπλόν τε suberat apud eos , qui subscriptionem detestabant. Ceperunt etiam hinc inde novi errores veteribus superaddi, vel dudum sepulti resuscitari. Unde jam ineunte Seculo XVII. de formulæ Concordiæ ampliatione consilia nonnulli fuere agitata , à quibus hodiernum quidam feruntur haud alieni ; quæ num proficua vel olim fuissent, vel nunc futura ? prudentioribus disquirendum relinquimus, tamen si argumenta , quæ ante Seculum præcisè in contrarium movebantur, etiamnum strenuè militare existimemus. Tantum de F. Concordiæ, quam hætenus nemo ullius erroris potuit convincere, imò nonnulli, qui per aliquot annos in omnia alia abituri videbantur, nunc demùm editis scriptis honorificum ei testimonium perhibere occipiunt.

De Viris heterodoxis & Apostatis in Ducatu Wirtembergico.

Quam immane crimen sit deficere à veritate & ad superstitionem, falsumque cultum prolabi, aut
(L) 5 redire

redire, Autor Epistolæ ad Hebræos graviter monet cap. 6. Est autem eò gravius flagitium, si committatur à Doctore vel Ministro Verbi, quippe qui non se tantum præcipitem agit, verum etiam alios in eundem Labyrinthum errorum conjicere omnibus ingenii nervis contendit. Vocari in iis assolet heterodoxia, quæ honesto pietatis pallio plerumque circumponitur, nostrâ præsertim ætate, quâ orthodoxias vocabulum quamplurimis ludibrio est. Utinam vero peccati ejus magnitudinem secum pensarent altius, quibus orthodoxia nauseat. Facilis, nempe, & hic est

Descensus Averni

*Sed revocare gradum, superasque evadere ad
auras;*

Hoc opus, hic labor est.

Wirtembergiæ Ducatus pauca quidem, sed tamen memoratu digna nobis sistit exempla hominum, qui fidei & veritatis naufragium fecere. Præterimus Johannem Ferberum, Civem & Pistorem Backnangensem, ad Mahumedanam impietatem ingenti scelere prolapsum, cujus mentionem jamdum in Vitâ Steph. Gerlachii injecimus P. I. Pergimus vicissim ad eos, qui à religione Lutheranò-Evangelica transferunt ad castra Pontificiorum, qualis Seculo XVI. fuit

MARTINUS ISENGREINIUS, Academiæ
Ingolstadiensi Cancellarius; patriâ Wirtem-
ber-

bergio
Viro n
gione
que st
latus
cum l
sis di
tâm
tiam
ex V
muni
tis b
rifici
stem
Luth
ficiu
Balt
quor
inge
Bibl

dem
bus
trian
Lan
poc
Don
stris
tem
& f

bergicus, domo Stuttgardianus, Patre Consulari Viro natus circa Annum 545. aut 1550. Verâ religionem à teneris imbutus Tubingæ literarum artiumque studia profecutus est. In Bavariam deinceps delatus puriori doctrinæ nuncium misit, mundana cum Dema amplexus & ad Cancellarii Ingolstadiensis dignitatem evectus, ubi quamplurimis scriptis tam Latinis, quam Germanicis in doctorum notitiam pervenire laboravit; Cum primis purgatorium ex V. T. novis, uti existimabat, argumentis communire conatus est. (a) In materiâ tamen de meritis bonorum operum magis sobriè, quam alii Pontificii sensit; unde à M. Beckio non nunquam in testem veritatis producit. in dem Lutherthum vor Luthero. Reliqua de vitâ & morte illius è Pontificiis Biographis petenda sunt. Fratrem habuit D. Balthasarem Isengreinium Consistorii Stuttgardiani quondam Directorem, qui apostasiæ fratris jugiter ingemuit. Scripta passim recenset G. Draudius in Biblioth. Classica German.

Eodem Seculo Christophorus Zieglerus, itidem Stuttgardianus, ad Jesuitas sese contulit, quibus sanguinarium planè consilium ingratus erga patriam cuculus suggestit. Cum enim ad Jesuitas Landspargenses per Noribergensem quendam hypocritam scriberetur, Illustrissimam Principem ac Dominam, Ursulam Dorotheam, Illustrissimi Principis ac Domini Ludovici, Ducis Wirtembergici conjugem pientissimam, defunctam esse & spem etiam esse ipsum quoque Principem ob nimium

(a) *Chemnit. Consil. Triad. Exam. P. III. p. m. 208, edit. in 8, Francos.*

mium dolorem & luctum, quem ex conjugis carissimæ morte conceperit, mox eam subsecuturum, Zieglerus aiebat: Si hoc fieret, omnia nostra consilia & omnes vires conjungere vellemus, ut ditio-
ne istâ Dux Ferdinandus Oenipontanus potiretur. Quia autem id sine gladio & sanguine fieri non posset suavior essem, ut omnes Clerici & devoti, omnes Monachi & Canonici & quicunque per vires pos-
sent, concurrerent & uno impetu Wirtembergiam invaderent, resistentes contrucidarent & sic illorum templa & Scholas nostri inhabitarent. Scio, in-
quiens, aliâ ratione ipsos vinci & ad obedientiam redigi non posse. Nam Wirtembergenses in suâ reli-
gione sunt rigidiores & pertinaciores, quam ut promissis, vel minis, vel muneribus, vel scriptis, vel consiliis ad Romanæ Ecclesiæ subjectionem & obsequium pertrahi possint. (b)

Seculo XVII. MATHÆUS MÜLLERUS, Medicinæ Doctor & ejus in Academiâ Tubingensi Professor in hoc omnium infelicissimus fuit, quod desertis Evangelicæ Religionis castris ad Pontificiam Ecclesiam transfugerit; teste D. Balthasaro Mezgero. (c) Secutus eum an fortè antegressus? maximo totius Ecclesiæ Lutheranae scandalo

CHRISTOPHORUS BESOLDUS, J.Ctus & Professor in Academia Tubingensi quondam celebris Tubingæ, Anno 1577. lucem hanc auspiciatus parentibus paternæ maternique generis spectatissimis.

(b) Vid. Eliæ Hasenmülleri Hist. Jesuit. pag. m. 127. seq.

(c) Orat. in Jubil. II. Acad. Tubing. p. m. 113.

tissimis. Anno 1610. Professor Academiæ primum inauguratus florere famâ cepit, tantosque tulit fructus, ut inde tota ferè Europa germina sua fertilissimè mutuârit. (d) Erat quippe Historicus & Jure Consultus tantus, ut eo Germaniâ ista quidem ætate superiorem neminem, pares admodum paucos haberet. Utinam verò constans mansisset in agnitâ veritate, nec tam fœdam nomini suo labem inuississet, quæ nunc omnem ejus gloriam penitus obscuravit. Anno enim 1635. cum post celebrem illam Protestantium apud Nerolingam cladem omnes eorum vires cecidisse, deque Lutheranâ religione conclamaram esse crederet, Evangelicorum communione missâ, Papicolarum Ecclesiæ sese adjunxit, & Professionem Juris in Academiâ Ingolstadiensi obtinuit. Postmodum Romanus Imperator illum Viennam, & Pontifex in Academiam Bononiensem oblatis 4000. ducatorum invitavit, promissâ insuper peculiari diplomate Præpositurâ Stuttgardianâ. Antequam verò se illuc conferre posset, haud dubiè non sine morsibus conscientiæ, cum alterâ vice repperet: *Sterben ist ein hartes Kraut* / ad summæ justitiæ tribunal justo Dei judicio advocatus est. d. 15. Sept. An. 1638. ætatis 61. funebri Oratione laudatus à D. Arnoldo Rath / Professore Bavoro, quam Synopsi Besoldianæ annexam vide cum Catalogo scriptorum. Fuit aliàs, etiam nostrorum testimonio, vir inculpatæ vitæ, sed religionis, ut Libertinorum mos est, semper quasi mediæ, unde jam Anno 1627. propter editum Vanitatis mundanæ speculum in concione publicâ notatus fuisse perhibetur à paren-

(d) *A. Rath. in Orat. parent. p. 11.*

à parentatore. Defectionem suam libello Motivorum incrustare conatus est, quæ D. Tobias Wagnerus, t. t. Evangelici Ministerii Eßlingensis senior refutavit sub titulo: *Evangelische Censur und gründliche Widerlegung der vermeynten erheblichen Motiven / warum D. Christoph Besold 2c. D. Wagneri Examen Elench. Atheism. Specul. p. 83. seqq. & Caroli Memor. T. I. p. 854. seq. & p. 868.* Sunt qui causam apostasias in Theologum nostratem, D. Lucam Osiandrum, Juniorem, ejusque libellum contra B. Arndium devolutam velint. (c) Enimvero si consideremus, quæ Parentator Pontificius loc. cit. pag. 37. refert: Besoldum, nempe, jam Anno 1630. Heilbrunnæ Kal. Augusti coram Wolffgango Hægnero, ordinis fratrum Minorum strictioris observantiæ, Provinciæ Alemannicæ Ministro Provinciali, præmissâ generali totius vitæ expiatione & exomologesi imò uti Arnoldus Nath p. 19. ait cum publicâ erroris (veritatis Evangelicæ,) execratione pontificiam religionem professum esse, coram testibus legitimis ad præscriptum SS. Concilii Tridentini. Utique insignem hypocritam & illusorem turpissimum fuisse oportet, qui per integrum adhuc quadriennium Lutheranorum sacris interesse non dubitavit. Quæ hypocrisis, longè alias, easque probè conditas defectionis causas subfuisse, non obscuro argumento est. Excepta quædam ex ore illius vox est, patriæ suæ multorum annorum spatio exitium parâsse, demonstrans, quod ipsum & Documenta Monasteriorum ab eo in lucem edita &

(c) D. Spener / *Hist. Piet. p. m. 29.* Arnolds Râger, *Hist. P. II. p. 479.*

perq
sper
aure
zoph
omn
quæ
dum
quis
scelu
fueri

Eccle
asper
apud
quan
Nec
defe
rape
rent
riam
ficiæ
elen
mor
egre
verte
fsere
tini
Geo
pulu
J. U
Papa
tria

perquam acerbis animadversionibus passim inter-
persa luculenter comprobant. Ne dicamus, quod
auream crucifixi effigiem magni pretii secum ex ga-
zophylacio Academico abstulisse feratur. Quæ
omnia cum præsumtâ pietate & tenerâ conscientîâ,
quæ B. Arndii refutatione scandalizari potuisset, ne-
dum ad apostasiam impelli, non conveniunt. Quis-
quis igitur patriæ proditoris & Apostatæ foedissimi
scelus tam frivolis excusationibus emollire conatus
fuerit, æthiopem dealbaverit.

Interea manifestum est istius farinæ homines
Ecclesiæ, quâ exeunt, geminam plerumque infamiam
aspergere tum apud eos, ad quos transeunt, tum
apud ipsius religionis veræ socios, qui sinisterius
quandoque de causis mutationum judicare solent.
Nec substituit intra calumnias & suspiciones distortas
defectionis Besoldianæ fructus, quin diversos secum
raperet in ejusdem perfidiæ barathrum, cum si pa-
rentatoribus fides, non tantum filiam relictam Ma-
riam Dorotheam octavum annum agentem, Ponti-
ficiæ Ecclesiæ immolârit, verum etiam uxorem, ha-
ctenus in veritate constantem, ad defectionem etiam
moribundus sollicitaverit. Et jam ante suum è patriâ
egressum, multos studiosos, æterno ipsorum malo, per-
verterit. Sequaces quippe vestigia Besoldi infelicitis pre-
fère J. Oexlinus, Archi-Episcopi & Electoris Mogun-
tini Consiliarius factus, qui antea erat Wirtembergicus.
Georgius Ludovicus Lindespührius, Besoldi disci-
pulus; qui morienti adfuit, & Joh. Jac. Speidelius,
J. U. Licentiatus, omnes à patriâ & verâ fide ad
Papæam religionem transeuntes, & consilia, quæ pa-
triæ debebant salutem, in ejus perniciem conferentes.

Sed

Sed & Isaacus Volmarus, Cæsareæ Majestatis ad pacificationem Osnabrugo - Monasterienlem Legatus & Plenipotentarius è Wirtembergico Ducatu oriundus, Pontificiorum sacris initiatus malam Principi & Patriæ gratiam rependere annisus est; ut verum maneret proverbium: Omnis Apostata est persecutor sui ordinis. (addo & patriæ) vide Samuel Pufendorffs. *Schwedisch und Deutsche Kriegs-Geschichte*. Libr. XVIII. §. 133. p. m. 173.

E Theologiæ studiosorum cœtu M. Johannes Kircherus, pulcherrima in principio de se factâ spe, suis Ephoris atque ordinibus Academicis pergratus, postea casu aliquo purioris vitæ vestigia prætergressus & in angustias constituendæ fortunæ actus; porro consiliis non ex myrothecio veræ poenitentiae depromtis ad sananda mentis statusque sui vulnera usus; denique ad castra migravit, ubi contra gloriam Salvatoris militatur & miserè subversus est, ex Lutherano Pontificius factus Anno 1639. cum universus Ducatus de sui Principis reditu ad discutiendas tempestates sibimet gratularetur ipse in Hungariam abiit militaturus non contra Turcam, sed Christum, Eum in viam revocare satagit D. Dorschæus, Argentinenſis Ecclesiæ lumen, edito hunc in finem Kircherò Devio, s. Hodegetico Catholico & Principi Eberh. III. dedicato, vid. Caroli Memor. Tom. I. pag. 942.

Anno 1659. Timotheus Laubenberger, Philippi Laubenbergeri Ecclesiastis Reutlingensis filius, & in Ducatu Wirtembergico Diaconus Mezingensis, eodem infanxiæ percitus cæstro ad Papæos transiit, sy-cophanta deinceps nugacissimus, impudentissimus

gna-

gnavi
am
para
titul
thol
thera
refut
libro
thor.
nis L
fessio
mitti
jand
Dat
cessio
gran
p. m.

qui A
rat,
Theo
creat
de vi
latus
demi
ligio
rius,
vus,
Tom
I
cipiis
eject

gnavusque Vetteri & Pistorii ex Societate Lojolitica æmulus, Electoris & Archi-Episcopi Moguntini parastus, qui scriptum rhapsodicum publicavit sub titulo: *Rohl, schwarzes Lutherthum und Catholisches Papstthum* / quo totum denigrare Lutheranismum & Papatum dealbare frustra laboravit, refutatus à Zacharia Hogelio, Pastore Erfurtenſi, libro, quem Papatum Diabolicum inscripsit Author. Paulò tamen post Laubenbergerus religionis Lutheranae & Romanensis Unionem è sola Confessione Augustanae ejusque conciliatione in ipsis Comitibus peracta colloquio tanquam instrumento pacis jamdum conciliatam jaclabat, in *Catholischem Dancke dir Gott* / proptereaue cum nullà necessitate vel justâ causâ interrupta fuerit, redintegrandam urgebat &c. vid. Caroli Memor. Tom. II. p. m. 212. 218. seq.

Tandem Anno 1673. Antonius Winterus, qui Anno 1663. ex Academia Heibipolensi advenerat, Stuttgartiæ clementer exceptus & Professor Theologiæ Supernumerarius cum honesto salario creatus; desertâ, quam apud nos duxerat, uxore de vitâ impuriore à B. Wagnero haud semel interpellatus, ad vomitum rediit, missis ad Senatum Academicum literis, quibus sese amplexum nostræ religionis tantum simulâsse professus est impostor verius, quam apostata, de quo dici possit: Bis corvus, ter pica fuit, ter fune ligatus. conf. Caroli Tom. II. p. 299.

Jungimus hiſce reliquos Viros heterodoxis principis imbutos, eaque de causâ Wirtembergiæ finibus ejectos. Talis erat Thomas Nao-Georgus, (Teutonice

(M)

nice

nice Kirchbaum, aliis Kirchmayer, (a) quem Martino Clessio in Officio Pastoris ad D. Leonhardum Stuttgardiaë successisse P. I. diximus; Is Straubingæ in Bavariâ Anno 1511. natus, Sulzæ in Thuringiâ primum, deinde Calensis ad Salam oppidi Pastor fuit; ubi libellum de prædestinatione circa Annum 1536. scripsit, quem Lutherus & Philippus Melancthon non probaverunt, quia in eo de prædestinatione periculose locutus fuerat, ac statuerat, ab electis non amitti Spiritum Sanctum etsi in manifesta crimina incidant. (b) Anno 1546. inter ipsum & Casparem Aquilam Superintendentem Salfeldensem dissidium ortum est, quod hunc exitum habuit, ut Naogeorgus Vinariam ad Consistorium Ecclesiasticum citatus, ex provinciâ, quod imperata facere nollet, & coërcitionem metueret, sese subduxerit. Opinionem suam de electione & amissione fidei, quam deferere videbatur, non solum renovavit, verum & in articulo de Sacra Coenâ Zwinglii Sententiæ accedere visus est. Ab hac quidem accusatione, cum d. 28. Aug. Vinariæ in Consistorio responderet, ut-eunque se purgavit, quæ docuisset, non Saxonicaë, sed Pontificiæ transubstantiationis sententiæ, opposuisse se dicens: Sed de alterâ quæstione; an electi Spiritum Sanctum & fidem amittere possint? subtilius respondit. (c) Nao-Georgus igitur desertâ priore statione in Wirtembergiam venit, (Theologiam enim didicerat Tubingæ,) ubi Stuttgardiam in ministerium adlectus, sed tempore Carolini edicti eiectionis,

(a) Job, Molleri Homonymoscopia p. m. 833.

(b) Seckend. Luther. P. III. p. m. 135.

(c) Seckendorff, l. 6. p. 665.

eject
Stutt
Mar
Leon
opini
Palat
loch
ad pl
conc
tant
B. de
câ sta
ex H
Luth
tabur
nold.

De di
De or
Satyr
Satyr
Comm
Exeg
pri
De
66
Crov
Jo

(d)

ejectus, Basileam sese recepit, donec Anno 1549. Stuttgardiam ad priorem stationem rediret; ubi Martino Clessio Anno 1552. in Pastoratu ad D. Leonhardum successit, cum verò & ibi Calvinianam opinionem tandem proderet, ab officio remotus in Palatinatum concessit, & Pastor in Oppido Wisenloch factus est; Ubi d. 29. Decembr. Anno 1563. ad plures abiit, ætatis 52. (d) Erat Vir doctus, sed concitatoris Ingenii; poëta etiam, ut libri qui extant, fidem faciunt, non spernendus; teste illustri B. de Seckendorff, qui tamen eum in Wirtembergicâ statione muneribus Ecclesiasticis probè functum ex Henrico Pantaleone tradit, adeoque in doctrinâ Lutherano-Evangelicâ perseverâsse, tamen hæsitabundus, existimavit. vid. Seck. p. 665. conf. Arnold. &. Hist. Tom. II. p. 373.

Scripta.

De dissidiis componendis, in 8.

De ortu sedis Pontificum; sub nomine Th. Kirchbaur.

Satyra in Catalogum Hæreticum Romæ editum.

Satyra in Johannem de la Casa.

Commentarius in Jeremiam, Stuttgartiæ, 1618.

Exegesi in Johannem, quam edere constituerat, superprimendam censuerunt B. Lutherus & Melancthon.

De scriptis potest conferri Simler. Biblioth. p. 662. 664.

Crovei Elenchus Interpp. Script. pag. 334. apud Joh. Mollerum l. cit.

(M) 2

Ex

(d) *Vid. Crus. Annal. Suev. Part. III. p. m. 721.*

Ex pari causâ pedem è Ducatu Wirtembergico Anno 1570. efferre iussus est *Joannes Frisius*, Superintendens Göppingæ, Wirtembergiæ oppido, qui cum uxore & liberis in Palatinatum secessit Britannæ Ecclesiæ Minister factus. Rod. Hospinianus (a) eum tempore incommodissimo in exilium inhumanissimè ejectum ait, non aliam ob causam, quam quod viro pio & erudito portentosum ubiquisticæ Theologiæ figmentum cum suis connexis æquè absurdis non posset probari, ideoque Cinglianus & proinde exilio dignus judicaretur. Cum vero jam Anno 1558. promulgatum fuerit Ducis Christophori edictum contra sectarios præsertim Zwinglianos, egregium hypocritam fuisse oportet Frisium, qui integro duodecennio sententiam occultare, vel clanculum docere sustinuit. (a)

De ratione Sectarios coërcendi in Ducatu Wirt. usitatâ.

Ecclésiæ statum nunquam esse, aut fuisse, aut futurum tam tranquillum & beatum, ut ab omni Pseudo Prophetarum, & falsorum doctorem lue plenè sit perpurcata cum sacris literis experientia quotidiana confirmat. Militandum est cuivis Christiano, ultimis præsertim hisce temporibus, quibus multi deficiunt à fide, attendentes Spiritibus erroneis. Ipse B. Lutherus Vir entheus, in ultimâ suâ Concione Witebergæ habitâ commemorat, se ultra 30. præ se habuisse sectarios, quibus per Dei gratiam resti-

(a) *Vid. Histor. Sacrament. P. II. p. 342. a.*

restit
fuisse
schis
stio.
Hom
nition
toller
quæ
appro
more
bus,
gios
ritus
illos
temb
tione
noldi
Theo
ctum
dum
J. J.
nis fa
abest
hare
ri qu
Theo
erga
pluri
quod
gens
auter
rum

restitit, alioqui 30. sibi religiones amplectendas fuisse. Quomodo verò Magistratui Politico cum schismaticis & hæreticis agendum sit? vexata est quaestio. Nonnullis, malè intellectis Apostoli verbis: Hominem hæreticum post unam & alteram admonitionem devita; per insulsam tmesin planè de vitâ tollendos esse cum Thomâ Aquinate, censentibus; quæ Pontificiorum est immanitas, Calvino quoque approbata, sed in ejus asseclas in regno Galliarum, more plusquam barbaro, tum in nuptiis Parisiensibus, tum præterito proximè seculo per dracones regios exercita. Mitius omninò & prorsus ad S. Spiritus mentem sensere Theologi Evangelici, & inter illos nostrates. Provocamus ad omnia scripta Wirtembergicorum, in quibus de hæreticorum coercitione agitur; Ut mirum sit, quod hyperaspistes Arnoldianus Wirtembergicos & præsertim Tubingenfès Theologos nimii rigoris & saviæ quoad hoc punctum arguere non vereatur. Urit nempe G. Arnoldum & sequaces ejus J. Keillii, Ludovici Bronquelli J. J. Zimmermanni, aliorumque paucis abhinc annis facta relegatio justissima. Enimverò tantum abest, ut nimii rigoris, aut crudelitatis alicujus in hæreticorum vel schismaticorum coercitione accusari queant Wirtembergiæ Principes, Consiliarii, vel Theologi, ut potius summa lenitas & mansuetudo erga istiusmodi homines subinde usurpata ex quam plurimis Actis ad oculum demonstrari queat. Nam quod consilium illud contra Anabaptistas à Tubingenfibus latum concernit, supra diluimus. Solet autem communiter distingui inter hæreticos; quorum aliqui tantum errant, neque alios in errorem

(M) 3

suum

suum inducere laborant ; Alii non tantum errant, verum etiam alios seducere omnibus viribus annuntuntur ; Alii non seducunt modo , verum etiam tumultuantur , seditiosis quippe principiis inflati ; Alii non tam in fide errant, quam aliis spe lucri, aut famæ, vel Herostrati temeritate, parandæ causâ imponunt, Angelorum colloquia visiones & somnia divina jactantes ; Alii non solum errant & seducunt , sed & doctrinam puriorem, ipsumq; Christum Dominum nostrum impiè blasphemant. Primi generis sive hæreticos sive schismaticos in republicâ Christianâ tolerari posse indubium est. Seducutoribus obicem ponendum ne ipsi quidem diffitebuntur adversarii , quanquam ad sanguinem usque in eos animadvertere permisum non sit. Seditiosos verò , impostores & blasphemos condigno afficiendos esse supplicio , nemo, cui sanum synciput est , inficias iverit. Secundæ enim putridæ carnes & scabiosum animal à caulis ovium repellendum , ne totum corpus & pecora corrumpantur , putrescant , intereant. Hieronym. Libr. V. Com. epist. ad Gal. cap. 3. Gradus tamen correctionis cum omnibus adhibendos ratio suadet , postulat charitas, Deus imperat.

Ideoque in Wirtembergico Ducatu inde à temporibus plenariæ reformationis usque adeò fuere observati , ut è numero studiosorum , & Ecclesiæ Ministrorum qui secessum ab Ecclesiâ fecerunt, nullus ferè fuerit, cui non in tertium usque annum respiscendi spatium sit indultum. Imo tantum abfuerit à rigore nonnullorum exempla, ut planè ad lenitudinem vergerent ; Informari iussere omnes & singulos Principes Wirtembergiæ clementissimi,

tiffi
quie
tate
duc
com
Zwi
tera
pho
ner
ten
dun
Jaco
te &
solu
vide
Ma
ron
cum
pos
nior
Bre
care
etia
fuu
gon
citra
An
in h
trov
plu
ut p
patr

tissimi, nec nisi extremâ contumaciâ coacti gravius quid in istiusmodi homines designavere. Quantâ pietate? quo labore? quâve industriâ eos in viam reduci voluerint, Bartholomæi Hagenii exemplum comprobat. Is à J. Calvino, aliisque Doctoribus Zwinglianis in sententiâ sequiore de S. Cœnâ per literas confirmabatur. Ab eo igitur Dux Christophorus confessionem scriptam exegit, deque illâ Generalium & Specialium superattendentium sententias seorsim exquisivit. Mox Stuttgartiæ Synodum ex iis omnibus constantem coegit. In quâ D. Jacobus Andrea à Viris Secretioris Consilii voluntate & jussu Ducis vocatus, coram congregatis non solum Theologis, sed etiam Politicis Consiliariis, videl. D. Theodorico à Plicningen, magno Curia Magistro, D. Joh. Tetslero, Cancellario, & D. Hieronymo Gerhardo Pro-Cancellario collationem cum B. Hagenio instituere jussus est. Qui cum post publicum illud colloquium, (in quo suam opinionem liberrime tueri permissum fuit, ita, ut ad Brentii exegefin & consensum ipso præsente provocare non dubitaret,) privatum insuper expeteret, etiam illud impetravit. Quo facto deinceps errorem suum in confessu omnium Consiliariorum & Theologorum confessus & deprecatus ad priorem stationem, citra ullam animadversionem in pace rediit. vid. Fam. Andrean. p. m. 95. seqq. Et hæc perpetua fuit praxis in hoc Ducatu; Unde & in consiliis adexteros in controversiis religionis datis, mitiorem sententiam ut plurimum sunt amplexi nostrates Theologi, sed ita, ut personis tantum parci vellent, erroribus minime patrocinantes. Equiores fuisse A. Osiandro &

(M) 4

evoluit

evolutis diligenter scriptis ejus mitius ac commodius ipsius dogma interpretatos esse; neque illum pro hæretico damnare voluisse, palam gloriatur filius, L. Osiand. Hist. Epit. Cent. XVI. p. m. 556. & sopitum esse dissidium à Jacobo Beuerlino, Cancellario Tubingensi atque Ruperto Durrjo, itidem Wirtembergico, sed tum Ecclesiæ Pforzheimensis Antistite, qui eo finè publicâ authoritate in Prussiam venerant notum est. vid. Fecht. Appar. p. 245. Hanc moderationem inter alias causam existimamus, quod Sec. XVI. Theologi Wirtembergici ad componendas passim lites quaquaversum fuerint evocati. Quod verò nonnulli stationibus suis fuerunt ejecti, pertinciæ illorum culpa erat. Ita Sigismundus Kintingerus, Superintendens Neoburgicus ad Danubium, de Calvinismo accusatus Anno 1561. tum de mutandâ sententiâ non solum à D. Jacobo, sed & Palatini Principis Consiliariis Intimis admoneretur, omnem ulteriorem collationem interruptit & dimissionem petiit. Eodem tempore Conradus Marius Wolffgangi, Palatini, filiorum Præceptor, qui juventutem illustrissimam juxta A. Conf. & B. Lutheri Catechismos in sententiâ de Eucharistia docere datâ syngraphâ promiserat, fidem fefellit & adhibitis in cassum omnibus mediis, quibus Ulricus Sizingerus, Cancellarius Neoburgicus, Joh. Sebastianus Phauserus, Superintendens Lauingenensis & Jacobus Andreæ, Antistes tum Göppingensis, (cum quo literarum commercium frequentaverat,) usi sunt, ab officio moveri, quam opinionem semel conceptam deserere maluit, postquam tacitè Calvinii dogma juvenum animis instillare jamdum cepisset.

set.
firm
dian
sis,
eme
gæ d

S
ribu
fra
gen
fug
Cal
re a
per
aut
neq
cè,
bing
Cal
quic
ne v
berg
prio
de e
ne H
& a
cha
Ab

set. Pari modo animum in opinione Cinglianâ obfirmârunt, Thomas Naogeorgus Pastor Stuttgardianus & Joh. Frisius, Superintendens-Göppingensis, diu satis tolerantiam experti, sed absque fructu emendationis. Quod idem Eusebio Clebero Memingæ & Tobiaë Rupio Lindaviæ remotionis causa fuit.

De Samuele de Hubero Bernate.

SAMUELEM HUBERUM monstri quid alere jam ante digressum ejus in Saxoniam nasutionibus subolebat, id quod è literis Ægid. Hunnii infra exhibitis facile colligitur. Theologos certè Tubingenses, cum Derendingæ versaretur, clanculum jam suggillaverat quasi in Articulo Prædestinationis in Calvinismum inclinarent. Sed cum aliquid eâ de re ad Theologos Tubingenses emanâset & ipse super eâ re compellatus esset, cepit pleraque negare, aut certè ita explicare, ut Theologi contenti essent, neque quicquam turbarum metuerent. Itaque amicè, ut amicus, à Theologis & Professoribus Tubingensibus dimissus est. vid. Osiand. l. c. p. 1092. Calumnia igitur est, quam Arnoldus (a) refert, (& quidem ut videri vult ex ipso Osiandro, qui tamen ne verbum de eo habet,) quasi Theologi Wirtembergici demum post motum certamen scripta ejus priora perquisivissent, variaque erronea dogmata inde eduxissent. Notus illis jamdum cum suâ opinione Huberus erat, sed ob explicationem ab ipso datam & amplioris spartæ collationem optima quæque ex charitate Christianâ de illo sperabant. Quare & Abel Vinarius Generalis-Superintendens Lorchen-

(M) 5

sis

(a) Hist. Hæret. P. II. p. m. 374, s. 6.

sis theses ejus à Jacobo Kimedoncio, Prof. Heidelbergensi impetitas, vindicare non dubitavit. Cumque jamdum exorta esset contentio, admonitus fuit à Theologis Wirtembergicis literis amicis & gravibus adductis rationibus, ut errores deponeret, & si forte melius sentiret, linguam & stylum corrigeret, qui de cætero protestati sunt: se nulla ex parte erroneis dogmatibus Huberi consentire. Conati ergò sunt Theol. Wirtembergici in medio certaminis ardore Huberi fortunæ consulere. Tantum abest, ut errores è scriptis ejus protrahere studuerint. Sed & illud falsum est, quod tradit Dominus Arnoldus: Huberum non obstante controversiâ jamjam fervente Doctorem creatum; disertè enim facultas Theologica Witebergensis negavit: se illi doctoratus gradum posse conferre, nisi aliter doceret. Ipse cum verò in iis angustiis hæreret, neque existimationis jacturam facere vellet, rediit ad priores illas suas artes: Ut quædam negaret, quædam commodè interpretaretur; ita admissus est ad doctoratum, quem dolis & versutiâ suâ illi laudatissimæ Academiæ suffuratus est. vid. Osiander l. c. pag. 1093. Quam inquietum insuper, quam immodestum, nec minus avarum animum statim in primordio suæ professionis ostenderit, ex literis Hunnianis præmemoratis liquet.

Itaque ab officio dimissus hinc inde vagabatur patronos sententiæ suæ quærens. Cumque paulò post restitutionem in Scholam & Ecclesiam peteret, responsum accepit ab Administratore Saxonici Electoratus, Friderico Wilhelmo, qui in Comitibus Ratisponensibus erat, ut cum Wirtembergensibus Theolo-

The
ferre
am
harc
nion
D. J
tum
que
quie
nit c
reni
The
usus
quo
etia
rios
est.
& C

S
phe
di&
gat
me
nis
cop
cip

Theologis, qui in causâ usurariâ tum ibi erant, conferret & consentiret, aut in Saxoniam non rediret amplius. Collocuti autem sunt cum eo D. Eberhardus Bidembachius, Christophorus Binderus, Senior, Lucas Osiander, D. Felix Bidembachius & D. Jacobus Heilbronnerus. Actum est & disputatum cum eo per aliquot dies sed nihil effectum, ipseque summo mane diei, quo se rediturum ad colloquium promiserat, Ratisponâ clam discessit. Venit deinceps Tubingam & per literas supplices à Serenissimo Principe obtinuit, ut sibi liceret cum Theologis Tub. de suo dogmate conferre, sed abusus libertate studiosos inficere conatus est, ideoque quod *incorrigibilem* se præberet, & Rotenburgi etiamnum, ubi aliquandiu commorabatur, stipendiarios alliceret, è toto Ducatu tandem discedere iussus est. Acta Manuscripta Huber. conf. Acta impressa & Osiandr. l. c.

De Anabaptistis.

SEverius animadversum est in Anabaptistas & Schwencfeldianos, tanquam Reipublicæ & Ecclesiæ turbones, seditiosos & blasphemos, de quibus, ut & ipsis Sacramentariis edictum Anno 1558. à Duce Christophoro promulgatum fuit, quod juxta primam editionem documentis inferere placuit eo fine, ut quibus ordinationis Wirtembergicæ majoris juxta primum exemplar copia non est, ex edicto præsentis laudatissimi Principis Zelum & rationes gravissimas, quibus ad Sectariorum

riorum ejectionem fuerat impulsus, edificare possent. Cum verò, ut fieri solet, mandato Principis susque deque habito non desisterent sectarii Ducatum irrepere, clandestinos conventus agitare, Ministros verbi & Sacramenta conviciis proscindere & cœtus publicos maximo reliquorum scandalo averfari, contemnere, detestari; totius Provinciæ Præfectis injunctum fuit, ut Antistites cum discipulis in conventiculis privatis deprehensos caperent, captos de punctis homagium concernentibus coram tribus Senatoribus & Poligrammateo explorarent, exploratos Superintendentibus ad consimilem examinationem de Articulis fidei sisterent, pro re nata in carcerem conjicerent, & illorum effata ad Curiam referrent. Quod si aliqui ex iis ad sanio rem mentem redituri informationem recipere vellent, publicam agerent pœnitentiam, errores & datum à se scandalum Ecclesiæ confiterentur & deprecarentur, suamque in melius mutationem proximâ Eucharistiæ acceptione obfignarent & confirmarent. Reliquorum verò, qui in errore obstinati sint, bona fisco adjudicentur, ipsique cum suis eadem secta imbutis Ducatu ejiciantur. Gradus itaque in sectariorum coercitione omninò fuere adhibiti decentes, & imprimis Pastori Aurbacensi Anno 1575. data instructio. quo pacto cum errantibus non solum privatim, sed & publicè in concionibus agendum sit? Neque consilia de Sectariis à solis Theologis fuere profecta, sed Anno 1555. à Senatu Justitiæ; Anno 1568. & 1569. à conventu Synodali & Doctoribus Juris, & sic deinceps, ut frustra sit dicacitas hyperaspistæ Arnoldiani, qui actiones & consultationes Wirtembergicorum

gico
nim
strat
filiis
sit c
que
tos
tere
voc
mar
con
ma
qui
tere
mir
tion
qui
pie
con
non
ten
pro
Te
po
cur
ha
eg
be
de
riu
pro

gicorum Theologorum, Tubingensium præsertim, nimii rigoris accusat, & quamquam mitiorem nostratum sententiam ex Felice Bideimbachio in Consiliis Decad. III. p. 212. conscientia urgente tandem sit confessus, non tamen desinit eos criminari. Cumque B. Carolus Anabaptistas examinatos & refutatos fuisse, & spatium resipiscendi adeptos obverteret, ipse pro libidine suâ non modò in dubium id vocare audet, verum etiam examinandi & informandi methodum, de cujus ratione nil omninò ei constat, nec solidam fuisse, nec mansuetam autumat. (a) Ita, nempe, semper aliquid hæret, ubi quis semel audacter calumniari consuevit. De cætero quia toties repetit nonnullorum sub regio dominatu & ante plenariam hujus Ducatus reformationem, per supplicia deletionem, & B. Carolum, qui Anabaptistas vel propter seditionem, vel propter blasphemias è medio sublato non immeritò conjecerat, absque probatione id asserere causatur, non abs re fuerit commemorare, quæ scriptor illis temporibus còævus in Historicâ relatione de ortu & progressu hæresum in Germaniâ p. m. 56. 57. de Textore quodam refert sequentibus: Hiemali tempore Anno 1529. quidam Textor Augustensis unâ cum uxore suâ, ambo non legitimè nati, domum habentes propè templum S. Crucis, de Augusta egressi, (rebaptizantes enim fuerunt,) juxta Blaubeyren domum alicujus molitoris intravère & ibidem se suscipi rogaverunt. Cumque molendinarius se excusaret: Se locum in domo non habere; precibus institerunt, ut locum eis in stabulo digno pretio

(a) Historis. Betrachtung wider B. Caroli p. 402.

pretio concederet, quod molendinarius intuitu Dei concessit. Ille autem Textor omni hebdomada in magnâ quantitate, promptâ pecuniâ, farinam pro decoctione panum ab eo emit, quod molendinarius admirans, quomodo tot panes sumere, aut exponere possent? Unde in nocte vigilavit & excubias habuit, explorationeque edoctus invenit, quod multi homines eos in nocte accederent. Molendinarius autem suos domesticos in stabulo suspectos habens, præfectum villulæ suæ accedens hæc omnia insinuavit. At præfectus molitori silentium imponens rem detulit ad Consilium Dominorum in regimine Stuttgartiæ constitutorum; qui exinde noctu superveniens 9. Anabaptistas cepit & Stuttgartiam captivos abduxit. Qui secum habuere coronam argenteam deauratam, torquem aureum valore 300. fl. argenteum deauratum sceptrum, argenteum pugionem ut gladium, quæ omnia Ulmæ fabricata & emta fuere. Inter novem captivos fuere duo Augustenses textores. Primus fuit, de quo supra mentio facta est, qui apud molitorem hospitatus est, alter fuit Gallus Fischer. Hi cum his regalibus insigniis seditiosos Wirtembergiæ rusticos accedere voluerunt, & Regem inter illos eligere atque coronatum regalibus istis inaugurari, & Textor ille, qui apud molendinarium fuerat, Rex fieri debebat. Cum autem captivi Stuttgartiam adducti essent, ab invicem segregati sunt, ut per torturam eò melius ab eis explorari posset, qui præfata & alia multa facinora, quæ præsumsissent peragenda, confessi sunt. Rex itaque illorum Augustensis cum aliis duobus sociis Stuttgartiæ incineratus est. Gallus Fischer cum aliis

aliis de
combust
molen
his faci
neque,
tis affir
rium fi
blasph
cis, &
quibus
tur, c
stia illa
Politica
ut chil
niant,
di prin
re in t
sunt in
quam
actum
carcer
dam,
indult
gentiâ
tere.
quom
method
Seren
gardi
in Co
Junio
runt.

aliis duobus Nürtingæ ; alii Kirchemii sub Tek combusti : Unus quoque Presbyter secularis cum molendinario igni traditi sunt. Hactenus ille. Ex his facile colligitur Anabaptistas ubivis sibi similes, neque, quod Arnoldianus l. c. P. II. Num. 103. gratis affirmat, inter Monasterienses & reliquos notorium fuisse discrimen. Hinc perpetuò seditionis & blasphemiarum rei aguntur in edictis Wirtembergicis, & prodit se hodiernum spiritus ille in modernis quibusdam Pietistis, quando tempus adesse gloriantur, quo omnes impii sint de medio tollendi & bestia illa Apocalyptica, quam nonnulli Magistratum Politicum esse apertè pronunciant, penitus delenda, ut chiliastico tandem regno, quod omnes ferè somniant, queant potiri. Quam proclive sit ejusmodi principiis imbutos ad arma & tumultum provolare in solis disco positum est. Jure igitur suppressi sunt in Wirtembergico Ducatu Anabaptistæ, quamquam pro ratione personarum diversimodè cum iis actum sit. Unus quippe in arcem Wittlingensem carceri mancipatus fuit. Ex adverso foemellæ cuidam, quia vetula jam erat, per multos annos fuit indultum usque ad obitum. Nonnulli ipsâ indulgentiâ deteriores redditos discipulos facere non destiterunt. Idque temporibus Ludovici Pii Libello quondam manuscripto occultè sparso fecerunt, quâ *methodica* etiam usi sunt ætate Eberhardi III. jussu Serenissimi à D. Melchiore Nicolai, Præposito Stuttgartiano, refutati, quod ipsum jam D. J. Andreæ in Concionibus Eßlingensibus & Lucas Osiander, Junior, Enchiridio peculiari Anno 1605. præstiterunt. Meliora hoc pacto sapius edocti sectatores, utque

utque in viam veritatis planam concederent, admoniti, contumaciter maximam partem in perverso suo tramite perrexerunt, propterea tandem jussi territorio exire, ne plures eorum consuetudine corrumpentur: Multi ergò bonis immobilibus venditis, (nam & hoc tandem eis permissum, licet bona Imperii constitutione fisco addicerentur.) Cæterisque suis rebus convasatis aliò migrârunt, præsertim in Moraviam, quo & Stephani Gerlachii fratres, soror & ipse parens jam Anno 1572. abierant. Ex malis tamen reliquiis mala soboles orta, subinde quasi herba irrigua succrevit ac longo tempore clanculum serpsit, atque ab initio Seculi superioris usque ad Annum 1607. non modò præconibus verbi divini, sed & politicorum cœtuum præfectis, iteratò multum negotii facessivit. Ex Zelo igitur verè Christiano Dux Fridericus peculiari mandato omnes & singulos territorii sui officiales politicos providè & sapienter denuò instruxit, quomodo juxta Ministros Ecclesiarum erga prænominatos ejusmodi sectarios ipsi se gerere debeant, ut vel convertantur, vel coercantur & alibi res suas sibi habere jubeantur. vid. Cynos. Eccl. c. de Sectariis. Caroli Memor. T. I. p. m. 161. seq. Nihilominus nec sic quidem penitus extirpati sunt, quin circa Schorndorffam in pago Aurbach & alibi hærent, quorum diversos M. Joachimus Schölinus in viam tandem reduxit. Cum vero post prælium Nördlingense Protestantibus exitiosum, Wirtembergiæ Ducatus peste, bello, fame, usque adeo incolarum numero decreveret, ut sexenii spatio 347000. homines interirent, non fieri poterat, quin cum aliis in hac regione sedem fixu-

ris,

ris, A
regni.
somnia
suos cla
scuis li
herbâ
mission
Jan. 16
gionur
inform
public
men u
indoci
sapient
licam,
sub ha
purior
& po
futura
trimer
Witte
furor
ciolan
num,

D

C

mon

ris, Anabaptistæ denuò intrarent, qui chiliaistici regni, itidem in libello aliquo defensi & propalati, somnia animos sollicitare ceperunt, & conventus suos clandestinos celebrare; Enimverò cum promiscuis libidinibus indulgere deprehenderentur, in herbâ suppressi sunt, & mandatum ex speciali commissione Serenissimi Domini Ducis Eberhardi d. 10. Jan. 1650. promulgatum est: Ne qui aliarum religionum homines in Ducatum reciperentur, nisi qui informationis cupidi & dociles Conciones & cultum publicum frequentarent. Non permittendam tamen ullam vel simulationem, vel dilationem; sed indociles illicò dimittendos. Intelligebat, nempe, sapientissimus Princeps non reverâ florere rempublicam, in quâ libertinismus religionum fovetur, aut sub hæreticorum colluvie subinde gemit veritas & purior Ecclesia. Neque sua tantum tempora, sed & posteritatem respexit Dux laudatissimus, ne in futurum istiusmodi turba incondita molestias & detrimentum regimini crearet. Hoc pacto Ecclesia Wirtembergica propè 50. annis ab Anabaptistarum furore mansit imperturbata, donec ille Spiritus speciosam Pietismi larvam indueret, sub quâ etiam, num grassari non desinit.

De C. Schwenckfeldio & afleclis ejus.

Cum Schwenckfeldianis eâdem ratione actum est, nisi quod eorum nonnulli probatæ vitæ testimonium præ se ferentes, mitius habiti fuerint. Ipse
(N) autem

autem Caspar Schwenckfeldius, cum sub Christophori Ducis regimine Wirtembergiam haud raro tentaret, in edicto supra memorato verbis sequentibus, tanquam seductor, notatus & territorio prohibitus est:

„Von Caspar Schwenckfelds eigener verfluchter Person.

Nachdem wir als eine Christl. Obrigkeit unsers tragenden Amts wegen dem Schwenckfelden anzeigen und verbieten lassen/sich unsers Fürstenthums / und der unsern von Gott untergebenen Unterthanen (damit die von ihm desto weniger mit seiner Gottes-lästerlichen Opinion und Lehre verwirret würden/) eigener Person zu enthalten / dann wo er darinnen erfahren / oder betreten / daß wir Befehl oder Verordnung gethan / ihm in unser Verhaftung zu bringen / und unsere Straff seiner verführischen und verdammten Lehre halben / wie sich gebürt / zugewarten; Lassen wir es nochmalen endlich darbey verbleiben. Wollen und befehlen auch allen und jeden unsern Richtern/ Amt-Leuten und Unterthanen / daß wo sie Ihne Schwenckfelden hierüber in unserm Fürstenthum und Obrigkeit / an welchem Ort und Ende / und bey wem das wäre / erfahren und betreten würden/ Ihne/ auch seine Wirth und Gäste miteinander aufheben / und in unser Haftung bringen / und alsdann gegen Ihne und

und so lassen.

I

dia refo
natus fu
gnation

Cumpr
nidulab
mavit.

suas per
Unsch

Germa
Medici

formul
propon

sonæ f
P. II. p

autem
cratem

indicio
28. Se

nuncia
Anno

thema
ram d

in frec
rei ho
supra
1567
demi
Arch
letud

und solchen mit unserm Wissen handeln zu lassen.

Iste Schwenckfeldius jam Anno 1534. primordia reformationis sub Duce Ulrico inter turbare conatus fuerat; & quia diversas nobilium familias cognatione attingebat, fautores passim repererat. Cum primis Tubingæ occulti quidam ejus asseclæ nidulabantur, quos missis literis & scriptis confirmavit. Imò ipsum D. Jacobum Andreæ in partes suas pertrahere tentavit, vid. Caroli Württembergis. Unschuld/p. m. 276. Samuel Siderocrates vero, Germanicè Eisenmenger / Matheseos antea, dein Medicinæ Professor in Academiâ Tubingensi, cum formula quædam religiosi juramenti à D. Andreæ proponeretur, Schwenckfeldianæ doctrinæ & personæ fautorem se prodidit, vid. Arnoldi Hist. T. I. P. II. p. 256. qui Acta ejus se legisse affirmat; quod autem illa in supplementis suis non edidit, Siderocratem non usque adeò insontem fuisse haud vano indicio esse queat. Natus erat Brettæ Palat. Inf. d. 28. Sept. Anno 1534. A. ætatis 19. Magister renunciatus fuit Witebergæ à Philippo Melanchthone. Anno 1556. Witebergâ Tubingam evocatus mathematicam professionem suscepit & medicinæ operam dedit, ut Anno 1564. Doctor fuerit creatus in frequenti panegyri, quâ 14. Viris eruditis doctorei honores collati sunt. Anno 1566. juramentum supra dictum approbare detrectavit. Itaque Anno 1567. à Carolo, Marchione Badensi expetitus Academiâ discessit; post Electori Colonienſi, tandem Archi-Episcopis Argentinenſi & Spirenſi à curâ valetudinis fuit. Obiit Brussellæ. d. 28. Febr. 1585.

(N) 2

ætatis

ætatis 51. Mundigloriam non cupivisse, sed mandando mortuum & crucifixum in humilitate vitam finisse testimonium quidem tulit, sed à Jeremia Eilenmengero, Reip. Heilbronnenfis Medico, adeoque vel filio proprio, vel proximâ consanguinitate ei conjuncto, quod domesticum nimis esse, neque D. Jacobo Andrea, vel Schwenckfeldianis præjudicium creare posse in bonum malumve, manifestum est. Unde frustra de testimonio gloriatur Arnoldus. l. cit. conf. Melch. Adami in Vitis Medic. p. m. 114. seq. & ex eo P. Freherus Theatr. Viror. p. m. 1284. Edidit inter alia Cyclopædiam Paracelsico- Christianam s. drey Bücher von dem Ursprung der freyen Künsten / An. 1585. 4. Authoris Anonymi, quem Ægidium Guttmanum esse in exemplari vetusto inveni.

Majus periculum Schwenckfeldianismus excitavit Halæ Suevorum, Imperii Civitate, tametsi author turbarum Schwenckfeldii doctrinâ se imbutum pernegaverit. Cum tamen ad ejus castra inclinare ab aliis judicatus fuerit, huc referendum esse, licet paucis, existimamus. Fuit ibi Anno 1601. Johannes Schneccius, Diaconus in templo minori primum, deinde cum Auditorum numerus subinde cresceret, in præcipuum translatus, ut eò felicius ædificatio succederet. Erat tum Ministerii Hallensis Senior, Johannes Weidnerus, qui propositiones nonnullas nimis duras ex ore Collegæ audiens Virum de iis admonuit, quas cum defendere sustineret ille, deinceps calamo exceptas communicato cum reliquis Ministris consilio ad Senatum detulit. Itaque purgandi sui causâ citatus nonnullas ex præfatis propo-

proposi
defend
Cum n
contran
nihil a
Christi
consilia
gardian
Ulmen
illa rese
dum o
(etenim
rabat S
favore
Schnecc
ordinis
storio
summe
natus
Felice
Schrö
gero,
& Ma
accitis
forbui
velle p
quod
nâ exp
officio
in civi
ille, q
rius V

propositionibus, quarum 30. erant, negavit, alias defendit, alias dextrè explicare scripto conatus est. Cum nondum acquiescerent Collegæ, sed scriptum contrarium opponerent, Apologiam adornavit *non nihil amarulentam*, eos non Christianè (als Uns Christen/) secum agere causatus. Senatus igitur consilia passim requirit præsertim à Consistorio Stuttgardiano, ab Academiâ Tubingensi & Ministerio Ulmenfi (hæc enim ipse tantum vidi;) Antequam illa resciscerent Halenses, differebantur enim usque dum omnes circumstantiæ ab aliis etiam ediscerentur, (etenim quæstiones, ad quas responderi sibi desiderabat Senatus, Syndici Hallensis operâ, omnes in favorem J. Schneccii manifestè fuerant conceptæ;) Schneccius cum Joh. Weidnero & duobus Senatoriî ordinis Stuttgardiam ablegatur, ut coram Consistorio doctrinæ suæ rationem redderet in præsentia summorum Consiliariorum è Politicis. Examinatus de propositionibus à Joh. Magiro, Præposito, Felicè Bidembachio, Conc. Aulico, Daniele Schrötlino, Antistite Cathedrali, Erasmo Grünningero, Eccles. Aulico, nec non Stephano Gerlachio & Matthia Hafenrefferò, Theol. Profess. Tubingâ accitis, post unam & alteram exceptionem omnia reprobuit & se ab istiusmodi propositionibus abstinere velle promisit. Halam igitur remissus ex consilio, quod jam ante illius adventum in Curia Stuttgardianâ expeditum erat, à prænominatis Theologis in officio retineri posse judicatur. Cum autem fama in civitate percrebesceret, eum recantasse, Syndicus ille, qui Johannes Schulerus erat, antehâc Cancellarius Wirtembergicus, Schneccio, quo confessiona-

rio utebatur, frigidam suffundit, & consiliū Wirtembergicorum traducit; Unde Schneccius ad pristinam mentem reversus, & propositiones suas, (quas extravagantes, excessivas periculosas & verbo Dei non conformes pronunciaverant dicti Theologi,) acrius quam antea urgere incipiens cum Felice Grætero, quem in partes suas pertraxerat, dimissus est. Quo facto tumultus civium contra J. Schulerum totumque Senatum coortus primo quidem à Consiliariis tam Ecclesiasticis, quam Politicis à Wirtembergiæ Duce missis in Ecclesiâ quidem cessavit. In politica vero non nisi Cæsareâ Commissionem, quam J. C. ab Engelshoven Consiliarius Wirtembergicus, plurimum adjuvit, sedari potuit. Tantum propter angustiam temporis hâc vice.

De Rosæ Crucis fratribus & J. V. Andreæ.

CRucem vel doctissimis hodiè figit historia fratrum rosæ crucis. Aliis veram sectam; aliis merum quorundam doctorum ludibrium fuisse affirmantibus. Quod posterius magno conatu è F. Brecklingii aliorumque Manuscriptis demonstrare contendit G. Arnoldus, (a) J. V. Andreæ, Theologum nostratem famâ florentem pro Authore fraternitatis vendicans, cui pollicem premunt viri non indocti, aliis strenuè vicissim contradicentibus, nimirum Domino D. Salomon. Cypriani, Viro celebratissimo, Domino Val. Lœschero & B. Carolo. Qui-

(a) *Hist. Hæret. T. I, P. II, cap. 18.*

Quib
quis è
num.
lingui
eam se
ejus lo
gare t
coævu
hausu
mori
niunt
frater
minis
Secta
alio f
an ve
pedie
tatis
fuisse
Cruce
crebu
storia
Liter
168
intell
verò
quip
scrib
cieta
suam
nihil
sed in

Quibus vindicias pro Arnaldo opponere sategit aliquis è Clientibus ejus in der Hist. Betracht. P. II. num. 97. III. num. 40. IV. num. 137. seq. F. Brecklingius triginta Pastores in Ducatu Wirtembergico eam societatem inchoasse tradit. Quamvis autem ejus longævitate jactet Arnoldianus defensor, negare tamen haud potest: Brecklingium illis rebus coævum haud esse; adeoque ex aliorum relatione hausit, quæcunque de Rosæcrucianis fratribus memoriæ prodidit. Tria autem circa hanc materiam veniunt consideranda: Primò: Num Joh. Val. Andreæ fraternitatis ejus Author fuerit? Deinde: Num ad minimum arcani fuerit conscius? Tertio: Utrum Secta Rosæcruciorum sive à J. V. Andreæ, sive ab alio suam trahat originem, ens tantum chimæricum, an vera & peculiaris Secta fuerit? Quæ paucis expediemus. Et primò quidem J. V. Andream societatis ejus autorem, vel saltim inter primos authores fuisse negamus. Etenim (1) de fraternitate rosæ Crucis jamdum Seculo superiore (XVI.) fama percrebuit, prout testatur Daniel Morhofius, in Historiâ literariâ omnis generis versatissimus. Polyhist. Liter. Lib. I. cap. III. §. 34. qui ejus liber jam Anno 1688. in 4. Lubecæ est editus, adeoque Sec. XVI. intelligi ab authore planum est. Valentinus Andreæ verò seculo illo etiamnum erat puer, Anno 1586. quippe natus. Liber itaque qui Fama fraternitatis inscribitur, non potuit ab eo concinnari, nedum societas ipsa erigi. Porro (2) Val. Andreæ Vitam suam accuratè descripsit in usum nepotum, in quâ nihil planè illorum, quæ perpessus est, dissimulat, sed ingenuè fatetur quod libertas animi, linguæ at-

(N) 4

que

que iudicii sui multos pupugerit, adeò ut nonnullis nec religionis, quam ab omni vita professus ingenuè sit, Lutheranae fidem fecerit, ac sub æmulationum, suspicionum, cavillationum & simultatum fasce obrutus diu delituerit. Imprimis quod nonnullorum odium incurreret defensione B. Arndii, quodque ab aliis Calixtinismi fuerit accusatus. At verò Authorem Rosæcruciorum à quoquam fuisse habitum, ne verbulo quidem meminit. Imo in Confessione sua, cuius SS. Triadem ejusque immaculatam sponsam Ecclesiam testem invocat: Se Rosæcrucianam fabulam semper risisse & curiositatis fraterculos infectatum esse asseverat. In eadem vitâ recenset (3) omnia sua scripta, tum edita, tum inedita quæ composuerat unquam, eaque juxta seriem annorum cum occasione & eventu; Famæ autem Rosæcrucianæ ne vestigium quidem ullum comparat. Quartò (4) Simon Studion, sese membrum cruciferæ militiæ jamdum professus erat Anno 1604. quo senex 61. annorum fuit. Hunc igitur Rosæcrucianæ fraternitati insertum esse, antequam Valentinus Andreae adolesceret, adeòque diu ante majorenitatem ejus collegium illud coaluisse apparet. Denique (5) rationes omnes, quas pro affirmativa G. Arnoldus & parastata protulere, non concludunt. Nam (α) Michaël Brelerus Val. Andreae pro authore famæ fraternitatis non salutatur, sed eam tribus Germaniæ Theologis adscribit; At eos longè alios esse quam Wirtebergicos tam facillè hinc colligi potest, quam facillè Arnoldus Andream inter eos subinnui putat. Secundò (β) licet Valentinus Andreae, turrim Babel, five

sive ju
derit
diosè
quod
postu
Mork
fabul
mam
lulissi
Viri a
schen
pta il
runt
Arno
bit n
Andr
signe
rabil
fueri
Enim
confi
quo
quæ
Euro
rat,
quod
scrib
niis,
gnun
niste
cum
evasi

sive judiciorum de fraternitate roseæ crucis chaos ediderit, ex toto tamen libello, quem sæpissimè studiosè perlegimus, non plus conspicitur, quam quod ipse rem totam habuerit pro fabulâ, seu imposturâ. Atqui idem cum eo sensere & alii, teste Morhofio, neque tamen ideò pro authoribus ipsius fabulæ habentur. Quod verò tantâ fiduciâ famam, quasi hætenus orbî universo istâ societate illulisset, loquentem introducit in Epilogo, ingenio Viri attribuendum est, quod perquam aptè vera sub schemate fictitio repræsentare solebat. Unde scripta illius præsertim mythologica lectorem requirunt prudentem & attentum. Et sanè ipse Dominus Arnoldus non ubivis mentem viri penetravit; scribit namque P. III. Hist. Hæret. c. 8. p. m. 83. Val. Andreæ Thomam Campanellam laudasse, ut insignem artificem, qui machinam ingeniosam & mirabilem, in quo Solis motus accuratè repræsentatus fuerit, Philippo II. Hispaniarum Regi obtulerit. Enimverò, qui mythologum Valentini curatius considerat, deprehendet nequaquam de opere aliquo fabrefacto loqui Andreæ, sed Consilia illa, quæ Th. Campanella de universali Monarchiâ in Europæ dominio erigendâ Regi suo subministraverat, intellexisse, quæ per apologum velut avtoma quoddam, Monarchicum, prout ipse appellat, describit, Morpheï penicillo (hoc est suavis somniis, aut phantasiâ,) variè pictum, quod cum ad Magnum Mundi Monarcham Albani & similium Ministerio deferretur, cum importunum mare Anglicum (in quo scil. Classis illa invincibilis periit,) vix evasisset, nescio, quo infelici casu rhedâ, quâ vehetur,

(N) s

tur,

tur, in medio Belgii (propter ejus defectionem) corruerit, opusque inæstimabilis pretii (Monarchiam nempe universalem) perfregerit. Quâ Ministrorum negligentia supra modum irritatus Philippus, cum frustra occidui orbis artifices implorasset, justo dolori decentique pudori indulgens tandem in summi artificis Dei sapientissimâ machinâ (ejus nempe directione) acquieverit. vid. Apolog. Manip. pag. 10. Hæc ideò monere voluimus, ut Lectorem apologis J. Val. Andreae facili falli posse, neque adversarios usque adeò lynceos in scriptis ejus esse, ut mysterium, de fraternitatis rosaceæ vero auctore, quod per aîos bene multos omnium ordinum eruditos latuit, ex libellis Andreae demum eruisse credi possint. Provocat quidem Domini Arnoldi defensor ad paritatem styli, quæ in famâ fraternitatis & reliquis Andreae scriptis ex collatione patefiat; Enimverò & stylum quosdam ita adornasse, ut vel doctissimis imposuerint, eruditus est notissimum exemplo Mureti, qui Josepho Scaligero, epigrammate, quod ipse scripserat, pro antiquo venditato imposuit. Et Carolus Sigonius sub nomine Ciceronis consolationem de obitu filiae Anno 1583. eâ styli afinitate in lucem protulit, ut viri non indocti inter se certarent & tanquam Ciceronis foetum defenderent, donec Justus Lipsius ei larvam detraheret. vid. Morhof. l. c. p. m. 86. Dominus Struvius in Dissert. de doctis Impostoribus p. m. 56. Itaque Valentinum Andreae fraternitatis Rosæ Cruciorum Auctorem fuisse nullo firmo argumento hætenus evinci potest. Num verò conscius fuerit factus secreti ab alio profecti? nec affirmare pro certo, nec tamen

men
cus f
cieta
Ann
sequ
ti ma
long
nian
rum
dine
ris
fuer
aliqu
præ
nife
tam
ex p
mun
nōr
liasi
fact
gnu
rint
cruc
hoc
Cruc
In c
run
tura
è So
sta.
pra

men

men prorsus negare sustineam. Si conjecturis locus foret, dicerem Ægidium Gutmannum ejus societatis fuisse Authorem, eamque jamdum circa Annum 1593. clanculum viguisse. Annis autem sequentibus demum ab homine philodoxo aut secreti malè tenaci propalatam. Valentinum verò, qui longinqua itinera adiit, omnemque ferè Germaniam, Galliam & Italiam peragravit, in unum alterumve ex isto Collegio incidisse, qui rem totam ordine panderet. Sed hæc parum important. Majoris momenti quæstio est: Num Rosæcrucii revera fuerint sectarii, an mera Doctorum fabula? Nos aliquid fabulosi subesse haud equidem diffitemur, præsertim quæ de Patriarcha suo scripsere, quæ manifestum Romanensem (Romam) sapiunt. Fuisse tamen illius societatis fratres principiis heterodoxis ex parte imbutos, dubitare nequeunt, qui chiliasmum, visiones & revelationes Angelicas eos jactasse nòrunt. Memini me aliquando in dissert. de Chiliasmo à Conrado Dieterico hab. legisse, quod Rosæcrucii jam Anno 1604. adventum Christi ad regnum chiliariticum ex numeris demonstratum iverint. Et Morhofius quoque testatur inter Rosæcrucios tractatus à Joh. Heidone Anglo editos unum hoc titulo esse: Infallibilia axiomata Fratrum Rosæ Crucis cognoscendi præterita, præsentia & futura. In quo non nisi de mirabili vi & potestate numerorum, quibus evocentur genii & alia occulta in naturâ perficiantur, agatur. Sed pleraque ex illis è Scriptoribus de mysteriis numerorum esse congesta. Quæ omnia apprimè conveniunt cum viri supradicti historiâ. Est is

SIMON

SIMON STUDION, olim Præceptor Marpæ-
 census, in oppido Uraco Ducatus Wirtember-
 gici ad amnem Eremisum sito natus d. 6. Martii, in-
 tra horam 6. & 7. matutinam Anno 1543. quem an-
 num summè mysticum putavit, seque virum illum
 Ezech. 9. linteis indutum & atramentario instructum
 professus est, eâ de causâ, quia numerum chara-
 cteristicum & annum huius Viri 1543. esse sine con-
 troversia repererit. Ingenii dotes in scholis clau-
 stralibus & stipendio Illustri jugiter excoluit, Arith-
 metices, præsertim mysticæ, quam Naometricam
 vocat, impendio studiosus, quo ipso tamen, uti fa-
 tetur, rerum suarum dispendium fecit. An. 1593.
 d. 24. Martii, utpote primo die azymorum, quem
 observavit, primum Naometrici laboris specimen
 protulit, in Curiam d. 15. Januarii ejusdem anni à
 Ludovico Wirtembergiæ Duce citatus, ut ea, quæ
 in opere suo contra Papatum collegerat, secum ap-
 portaret & quid fieri oporteat audiret. Ab eo tem-
 pore miserrimè se ab inimicis exagitatam conqueri-
 tur. De cætero, quia de futuris vaticinabatur, id-
 que ex numeris, domum remissus inceptum opus
 absolvit Anno 1604. cujus hic est titulus:

Naometria, seu nuda primi libri intus & foris
 scripti per clavem Davidis, & calamum virgæ
 similem apertio: in quo non tantum ad co-
 gnoscenda S. Scripturæ totius: quam *naturæ*
quoque universæ mysteria brevis fit introductio:
 Verum etiam prognosticōs (stellæ illius ma-
 tutinæ Anno Domini 1572. conspectæ du-
 ctu)

Infer
 Dom
 eo o
 Ezech
 merc
 agere
 puis
 161
 deric
 160
 Chri
 iri im
 gent
 nu c
 nis su

En!
 Ul
 Aspic
 A

Et) demonstratur Adventus ille Christi ante diem novissimum secundus, per quem Homine peccati, Papa, cum filio suo perditionis Mahometo, divinitus devastato ipse Ecclesiam suam & principatus Mundi restaurabit, ut in iis posthac sit cum ovili uno pastor unus. In *Crucifera militiæ Evangelicæ gratiam*. Authore *Simone Studione* inter Scorpiones. Pars Prior & Posterior. Inter collocutores Nathanaël: Cleophas. Anno 1604. in 4. Manuscriptum.

Inscriptus est liber Illustrissimo Principi ac Domino Domino Friderico, Wirtembergiæ Duci, &c. In eo omnia mysteria, quæ in S. Scripturâ præsertim Ezechiele, Daniele & Apocalypsi leguntur, per numeros mirè explicare conatur & omninò Prophetam agere præsumit; falsus autem fuit in tribus præcipuis; quando nimirum, ultimum Papam Anno 1612. crucifixum iri; interque crucifixoress ejus Fridericum Wirtembergiæ Ducem, (qui jam Anno 1608. vivis excessit,) futurum; denique adventum Christi ad regnum Chiliasticum circa An. 1620. iri impletum vanissimè ex numeris suis, non sine ingenti parrhesiâ, collegit. Præfixum est ab aliâ manu carmen in studium Nabometricum opus Studio- nis summo opere commendans:

*En! Studionæi succinctum lemma laboris
Unde Dei mirè mystica sacra patent.
Aspice livor iners & contabesce videndo
Mirari poteris, non reprobare potes.*

Non

Non est humani inventum subtile cerebri,

Ast agitante Deo tale movetur opus.

Est opus hoc sacrum, quod multis tædia mentis

Lassatæ tollit, fessaque membra levat.

Additum est aliud ab ipso, ut videtur, Studione.

Sum Nova Stella Dei priscis cantata Prophetis

Sæpè: malis omen triste, bonisque salus

Luce meâ soli, Lunæ, stellisque tenebras

Inducam, quæ nunc in Babylone micant.

Inter alia notamina quæ margini adjecit etiam hoc est: Naometriam impios non intelligere, quod se seraphicis & capitosi doctoribus Ecclesiæ & naometriæ divinæ subsannatoribus dictum velle asserit, de cætero gloriatur, se intelligere librum intus & foris scriptum Apoc. 5.

Hæc ideo prolixius recensere placuit, ut vera fraternitatis rosæ crucis origo sensim queat indagari, ubi probè notandum, quod J. Val. Andræ hunc ipsum Studionem inter homines insolitæ eruditionis, quorum diversos ex societate Rosæcruciorum fuisse constat, numeret. Integer apologus ita se habet: Azoth ille (lapis philosophicus) quocunque tandem inter nos nomine appellitur, orbis monarcha apud nos aureo curru eoque radiante ingressus haud paucos *insolitæ eruditionis homines* secum attulit, quibus hi pauci ac vix nomine nostris innotuerunt Paulus Scalichius, Jac. Brocardus, Paulus Lautenfaccus, *Julius Sperber*, Valentinus Weigelius, *Ægidius Gutmannus*, Heiaricus Cunradus, Sebastianus Franck, Guilielmus Postellus, Martinus Cellarius, *Simon Studion*, reliqui etiamnum nobis concilian-

ciliandi. Iis ajunt datum res nostras *omnes medicare*, auritos nos, oculatos, vocales *volatilesque* facere. Et tamen aliquid, quod felicitatem nostram impediat, quoniam non illi nos, non nos illos intelligimus. Nam quæ illorum est Persica, Chaldaica, Brachmannica, Druidica, Fessana, Damcarica lingua, quæ picturæ sunt divinationes, triplicitates & paradoxa, eæ haud prius vitam nobis reformabant, quam artis terminos capiamus. vid. Mythol. Manip. III. p. 137.

Patet hinc fraternitatem rosæ crucis tam certo sectam aliquam licet occultam fuisse, quam certum est Sperberum, Gutmannum & Studionem in rerum naturâ fuisse. Conferantur Egidii Gutmanni scripta cum reliquorum, qui ejus societatis fuisse perhibentur, libris, & paria utrimque principia deprehenduntur. Derogamus igitur Valentino Andræ ex his argumentis scripta illa de fraternitate crucis rosæ, quorum nonnulla in catalogum libellorum ejus non tam per incuriam, quam quia ab aliis ei adscripta erant, sunt relata. Et sanè si vel eorum author reapse foret, nondum tamen Rosæ-crucianæ sectæ existentia ideò posset negari. Potest enim aliquis tametsi pius & in doctrinâ sincerus, imprudenti dicto vel facto ansam præbere aliis, ut in hæresin prolabantur. Sic hodienum dubitatur: Utrum Nicolaus Diaconus detestandæ Nicolaitarum hæreseos author deliberatus fuerit, nec ne? Dicto tamen suo minus cauto: Utendum esse carne, vel ut alii habent, fruendum, occasionem istorum sceleribus dedisse apud Scriptores Ecclesiasticos in confesso est, quorum nemo unquam hæresin Nicolaitarum

rum

rum extitisse in dubium vocavit, tametsi Nicolaum de cætero absolveret. conferatur instar omnium Magnif. Dominus D. Ittigius de Hæresiarchis cap. 1. cap. 9. Hist. Gothan. P. II. p. 212. Lucas Osiander Cent. I. p. 148. Cent. Magdeb. l. 2. c. 5. p. 485. ex Pontificiis Joh. Lorinus Comment. in Acta Apost. cap. 6. Baronius & qui ex professo multis argumentis Nicolaum defendit & contrariam refutat Natalis Alexander Sel. Hist. Eccl. Sec. I. ex Reformatis Spanhemius p. 291. & Rainoldus, Theol. Anglus in Censur. Libr. Apocryph. V. T. pag. 1168. Sed non opus est ut eò dilabamur, cum innocentia Val. Andreæ ex adductis etiamnum constet.

Ad Part. II.

De Johanne Keilio, Impostore Gerlingensi.

NUllas esse tam deformes buccas, quæ suos non reperiant basiatores; Neque dari tam atrox facinus, quod suos non habeat defensores, Johannis Keilii, Vinitoris & Pseudoprophetæ Gärlingensis exemplum comprobatur. Quamvis enim jamdudum ille imposturæ luculenter sit convictus; Non tamen deesse, qui vel ex præpostero Enthusiasmi amore, vel ex odio adversus Evangelii Ministros, præstigias ejus quovis modo exculpatum eant, G. Arnoldus & illius assecla condocerunt. Quorum ille Keilium in Catalogum suorum (si Diis placeat,) Prophetarum referre non dubitavit. Iste verò vindic-

vindica
tatem
equid
re. A
haber
præst
Dein
quæ
tur h
traria
trariu
mò a
rint.
Mele
Heill
niâ &
D. A
rus &
Pluri
riti d
ram
fione
tim
hard
re no
rius
der:
quid
ragin
& C
ullus
iste &

vindicatam à B. Carolo evidentibus argumentis veritatem denuò sollicitare non erubescit. Protestatur equidem Arnoldum rem eam pro divinâ non habere. At si pro divinâ non agnoscit, fateri necessum habet Keilium fuisse vel impostorem, vel Diabolicum præstigiatores, adeoque suo merito poenas dedisse? Deinde, si pro divinâ non agnoscit eam? cur omnia, quæ B. Carolus adduxit argumenta, luxare conatur hyperaspistes? Nonne hæc protestatio est contraria facto? Sed agendum, audiamus, quid in contrarium excipiat Arnoldi defensor. Provocat primò ad scriptores coævus, qui hæc de Keilio retulerint. Illi sunt Tobias Wagnerus, J. V. Andreæ, Melchior Sylvester Eckhardus & M. Hiemer, Pastor Heilbronnensis. Tres priores fuere testes in viciniâ & actorum cum Keilio *αὐτόπται*, præsertim D. Andreæ, quem sæpenumerò laudant D. Spenerus & Arnoldus ipse. Hiemerus erat tantum auritus. Pluris verò est unus oculatus, vel quasi, quam auriti decem. Tres illi boni & cordati Viri imposturam Keilii affirmant partim ex propriâ ejus confessione, quam Val. Andreæ suis auribus audivit, partim ex ipsius Principis ore. Wagnerus verò & Eckhardus didicerant ex Actis. Unde M. Hiemerum re nondum explorata judicium præcipitâsse luce clarius est. Quid hic Caroli antagonista? Respondet: Hiemerum judicium suum non revocâsse. Sed quid inde? Nicephorus Callistus, Jacobus de Voragine, Annus Viterbiensis multas retulere fabulas, & G. Arnoldus non pauca falsa scripsit? Neque ullus eorum retractavit? Num ideo, quæ hic & iste & illi memorant, pro veris sunt habenda? Ur-

(O)

get

get adversarius: Scriptorem anonymum prodidisse, quod Keilius sanguinem è naribus elicuerit. (a) Sed num tanta sanguinis copia è naso emungi queat, ut eo propè tercentum palmites potuerint tingi, suo loco relinquendum, adeoque incertum pronunciat. Enim verò ut taceamus, id quidem prorsus impossibile non esse, quid opus est de modo inquirere, ubi facinus est in confesso? Narcissus Schwelinus disertè testatur: *Er habe die Neben mit Blut bestrichen.* Hoc utique sufficit ad probationem præstigiï, tamen non omnem telam imposturæ quis cognoverit. Val. Andreae in Vitâ Manuscripta ea, quæ in Selenianis scripserat, sequentibus repetit. Fabulam interea magno plausu d. 4. & 7. Febr. An. 1648. egit Johannes Keilius, Geerlingensis, homo protervus, apparitionem Angeli geminam *mentitus* & *quinis* vitibus cruentatis præstigias faciens pluribusque non obesa naris ob diras, quas minabatur, imponens, qui sæpius examinatus & auditus, cum lubricè ageret, in vincula coniectus, virgis cæsus d. 23. Septembris & ejectus, visu terrorem & absurda multorum judicia finit. Hactenus ille. Ex quibus dispalescit, primo quinas tantum vites sanguine imbutas fuisse; tamen plures essent palmites; at hoc ex stillicidio narium fieri proclive est. Deinde protractam esse rem ultra dimidium annum & impostorem sæpius examinatum, adeoque sufficientissimè auditum. Denique absurda fuisse judicia multorum, quale fortean & M. Himeri. Pergit verò Keilij Patronus ex Arnolde, ut præsumptiones faciat pro innocentia Keilij: Eum fuisse hominem simpli-

(a) Unschuld. Nachricht. An. 1703. p. 260.

simplicem Eckhardo, imò pium D. Spenero teste. (b) Sed ubinam locorum Eckhardus eum vocavit simplicem? In meo exemplari tantum vocatur vir nec arare nec natare doctus, hoc est, idiota & omnis artis honestioris expertus. E contra Valentino Andreæ qui examini interfuit, & aliàs Viros ab aliis non laudatos prædicavit, expressè audit Vir minimè simplex. (c) Cur ergò Arnoldus non Andreæ potius, quam Eckhardi verba citavit, nempe, quia Clienti suo larvam simpliciter detrahunt. Sub ista verò proverbiali locutione facilius erat fucum facere & terminis ludere. Quod autem D. Spenerus Keilium pium appellat, probatione omnino eget, id ex vero esse. Quomodo namque pius esse potuit, qui sceleratè impium impostorem egit? Num pietatis est: mentiri, nomen Dei in vanum ducere, Angelis injuriam facere, proximo imponere & Principibus illudere velle? Quis non detestetur tam infamem infandamque pietatem. Præterea etiam aliorum scelerum suspectum fuisse testantur, Unschuld. Nachricht. p. 261. Nondum acquiescit B. Caroli adversarius, quin culpam omnem injuriæ (scil.) Keilio illatæ devolvat in Theologos. Eos omnia putat direxisse. At enim, præterquam quod istiusmodi examina non pertineant ad Theologos tantum, verum ad Senatum Justitiæ, qui Stuttgartiæ multis membris è Politicorum ordine constat, quibus in istiusmodi casu non nisi unus Theologus interesse solet, utique ex racemationibus (d) Tabo-

(O) 2

ris

(b) *Consil. Theol.* P. I. *p. 237.

(c) *Selen. August.* p. m. 426.

(d) *Definit. Crim.* tit. de Crim. Stalkern. p. 18. fig.

ris Jcti Argentinensis, demonstraverat Carolus non Theologos, sed Politicos sententiam tulisse. Docuerat præterea ex Swelino (e) ipsummet Principem cum Serenissimâ conjuge Keilium examinasse & fraudem primum deprehendisse. Nihilominus suis inhæret præjudiciis Arnoldus ejusque advocatus, (Sie bleiben auf ihren fünff Augen) quâ fronte? quo jure? quâ charitate & pietate? judicant alii. Bardi sanè non sunt Principes, qui absque Theologorum præsentia dolos & fraudes animadvertere nequeant etiam in rebus obscuris, uti adversarius existimat. Quod vero impostor minis territus & per quæstionem extorquendus dicebatur à D. Andreæ, id ipsum argumento est, quam non simplex fuerit, sed versutus & ad agendam personam, quam induerat, perquam idoneus. Tandem, ut compendio rem expediret Arnoldi Cliens, an Patronus, rejicit omnia Concionatorum testimonia, etiamsi longè plura forent, utpote invalida & ex partium studio promanantia. Atat B. Carolus non ex concionatoribus tantum sua demonstravit, sed etiam ex politicis, v. g. Narcisso Schwelino, qui erat Cameralis (Rechen. Bancs. Rath) & ex D. Taborio, qui fuit Jure Consultus. Quod si omnia Præconum Verbi testimonia pro infirmis habet, cur solius Hiemeri Pastoris Heilbronensis malè informati de re totâ præceps judicium allegare sustinet? Seponamus Wagneri, Andreæ & Eckhardi testimonia & vicissim rejiciamus Hiemeri asserta. Unde postea probabit Arnoldus innocentiam Keilii? Apparet igitur, quam non sincerâ & à partium studio

(e) *KL Würtemb. Kronick.* p. 490, 491.

dio
nol
laud
reji
tro
ver
cum
Duc
sed
fiis
mul
test
Atq
vete
cor
que
nom
run
gor
Tan
tur
pag

2

U

dio liberâ mente historiam suam adornaverit Arnoldus, qui universa Virorum, quos partim ipse laudat, (ubi scilicet ejus inserviunt causæ,) testimonia rejicere non dubitat, quo pseudoprophetae queat patrocinari. Itaque ut erubescere tandem discant adversarii, remittimus eos ad Pantheon Anabaptistici (f) & ad subsequens Celsissimi ac sapientissimi Ducis Eberhardi III. mandatum, non ex Consistorio sed intimo Consilio profectum & in omnibus Ecclesiis totius Ducatus Wirtembergici è suggestu promulgatum, quod instar omnium actorum esse potest, quorum editionem hyperaspistes efflagitat. Atque utinam non hæc tantum Keilii, verum etiam veterum Anabaptistarum & modernorum Fanaticorum Acta ederentur, antequam vel intercidere queant, vel ab infidâ manu corrumpi? Id certe non exiguo Evangelicæ Ecclesiæ emolumento cessurum & innocentiam Wirtembergensium Theologorum egregiè illustraturum nulli dubitamus. Tantum de Impostore Gerlingensi, de quo videantur Authores citati, cum Caroli Innoc. Wirtemb. pag. 42. seqq.

Von Gottes Gnaden / Eberhard / Herzog von Wirtemberg / c.

Unsere Gruss zuvor / Ersamer / Lieber Getreuer / demnach Wir mit sonderlichen
(O) 3 derba

(f) Tom. I, p. 77. seqq.

derbarem Befrembden und ungnädigem Miß-
 fallen / von unterschiedlichen Orten hero ver-
 nehmen müssen / was gestalten / wegen deren
 von Hannß Keyhlen zu Göhrlingen / Löwen-
 berger-Ampts / vorgegebenen Visionen und Er-
 scheinungen / auch außgesprungen / an den Re-
 ben im Weingart / vermeyntlich befundenen
 Blut- Zeichen / nicht allein unterschiedliche
 Schrifften und Lieder / in öffentlichen Truck /
 (welche bereits confiscirt worden /) außgangen /
 sondern auch von denn Unterthanen insgemein /
 sonderlich aber unter dem gemeinen Mann al-
 lerhand widrige / und theils sehr nachdenckliche
 gefähr- und unverantwortliche unbegründete
 Discurs und Geschwätz geführt werden / da doch
 hingegen ermeldter Hannß Keyhlen nunmehr
 so schrift- so mündlich flehentlich deprecirt / und
 um Gnad gebetten / auch benebens solch seines
 vorgegebenen Ungrunds / Betrug und Unrecht
 von selbst bekennet. Als ist hiemit Unser
 gnädig- und zumalen ernstlicher Befehl / Ihr
 sollet Euere Untergebene Amts- Angehörige /
 in Stadt und Ambt / auch zu mehrer Wissen-
 schafft auf den Cankeln ohneingestellt / angele-
 gener Gleisses verwarren / daß Sie Sich we-
 gen solcher vermeynten Erscheinungen / Wun-
 der- Zeichen / und selbst gemachten Wunder-
 Wercks / aller Discurs und unnöthiger Ge-
 spräch gänzlich enthalten / und hingegen auf
 Gottes offenbahrtes Wort sehen solten.

Dafern

Dafern sich aber über beschehenes Ab-
mahnen einer oder der ander weiters darwider
solte betretten lassen / Selbige bey dem Kopff
nehmen / darüber examiniren / und unterthänig
berichten / der Straffe halber uns ferners ha-
ben zu resolviren / dessen beschicht Unser Mey-
nung/ Stuttgardt / den 14. April. An. 1648.

Ex Speciali Mandato Serenissimi
Domini Ducis.

Dem Ersamen / unserm Speciali auch
Bogten zu Stuttgardten / und Lie-
ben/ Getreuen/ N. N.

*****:*****

De B. Tobia Wagnero.

§. 17.

HAnc relationem innocentiam Tobiaë Wagneri à
B. Carolo satis superque vindicatam , contra
nuperas Arnoldiani exceptiones confirmaturam con-
fidimus. Absurdus verò est Arnoldi defensor,
quando B. Wagnero invidiam conflare vult eâ ex ra-
tione, quod Georgium Rostium B. Arndii antago-
nistam vocaverit Theologum celeberrimum quasi
vero omnis, qui Rostio vel L. Osiandro meritas tri-
buit laudes illico sit B. Arndii hostis. Aut quasi

(O) 4

omnes

omnes illi pii forent, qui B. Arndium laudant, & vicissim impii, qui aliqua in eo desiderant. Honorem Wagneri exsuperabundanti vindicet Epistola D. Reinhardi.

Pacem & Gaudium in Spiritu Sancto!

Maximè Reverende, Amplissime atque Excellentissime Domine
Fautor, Patrone ac Pater in Christo magnoperè dilecte & Honoratissime!

Quod carissimum donum pollicebantur, quas 23. Januario dabatis, quodque summo expectabam desiderio, illud dulces comites Epistolici, quos ablegastis 22. Mart. nundinis Paschalibus nuperioribus inter gaudia mea & triumphos, quos sacros vobis de victis Irenicis Strophis nuncupo, uberimè & ultra mea merita exhibuere. Insignes vigiliæ, quibus statis & militatis pro sinceritate orthodoxiæ & credo conquassatum à vestro tam arduo & elimatissimo labore cerebrum versipellis Sathanæ, ut hiscere adversus tantam dexteritatem non sit ausurus, vel si quid conatus evanescencia ex pelvi fulguræ cum ingenti suo damno regniq; sui majori interitu experturus. Exoptatissimum Scriptum maximè veneror, & gratias non saltem egomet ago, quam pluri-

plurimas, sed & precor, ut honestissima devotione agnoscat has sacras vestras infomnesque noctes Totus orbis Christianus, imo votis, precibus, omni- que gratitudinis viâ solvat, quod maximè debet. In sinum vestrum hoc unicè devolvo. Placuisset Dn. Witebergensibus, si intactæ mansissent contro- versæ veteres, quæ inter Dominos Tubingenses & Witebergenses in causâ Menzeriana (*mibi nunquam grata*) intercessere. Sed nec ista vosmet affi- ciant.

Credat Pl. Rev. Vestra Excellentia se sinceris- simo à me amari modo & in felicitate mea poni, si quicquid derivari ad vos redhostimenti queat, pro tantâ vestrâ fiduciâ tamque Paterno amore. Ni- hil proficisci à vobis potest, quod non amplector, quod non admiror, pro quo non precor æternas DEI Benedictiones. Spero tanti Monitoris placi- ta debito modo veneraturum Cognatum meum Dn. Geroldum, ut & ipsi, prout apprecor, æternum sit bene. Si ingratitude tesseram devolvi ad vos commodè poterit fasciculus, mittam & hinc aliquod Academicum Schediasma, ex quo deproperata no- stra studia tam in Universitatis quam Ecclesiæ rostro cognoscatis.

Inter Ministros Noribergicos, (utinam essent omnes tales!) Dn. Joh. Ludovicum Hagendor- nium, inter Mercatores Dn. Melchiorem Langium, interpretem hactenus nostrum, aut potius interme- diatorem denomino, quorum ope commercia no- stra poterunt porro feliciter vigere. Vale & vive,

(O) s

Magni-

Magnifice Dei Heros , Bono publico, Tuo, meoque. Morior in amore Tui Maximè Reverend. T. Amplitud.

*Lipsia, ultim. Jun.
An. 1666.*

Observantissimus
debitor

E. S. Reinhardt. D. Pastor
Primarius ad D. Nic.

*Magnifico, Maximè Reverendo, Amplissimo atque Excellentissimo Viro ac Domino, Domino Tobia Wag-
nero, Doctori Theologo Eminentissimo in Illustri Tu-
bingensium Universitate & Professore Publico, lon-
gè Celeberrimo, Academiae Cancellario, Domino
Fautori, Amico & Patri meo in Christo Jesu ma-
gno & dilecto & deventrando.*

De Böhmistis, præsertim Lud.
Bronquellio & Joh Jacobo Zim-
mermanno.

Nomen subinde mutare sectas, nunquam opi-
niones, aut mentem, omnium seculorum hi-
storia confirmet. Idem factum est cum hæresi
Schwenckfeldianorum & Rosæcruciorum, cum
nomen utrumque obsolesceret, è radice illorum
nova propullulavit soboles, Jacobus Böhmus, Sutor
Görlicensis, qui non minus atque posteriores illi do-
ctorum

ctorum
ab initi
homin
gio sin
c. 10.
ipsum
libr. II
magn
se mis
Philos
& prin
rum h
men j
Pium
dioran
rudem
fanatic
rum-e
tamen
nis se
ejus P
vener
ricus
J. Bö
lancer
nostr
Tubin
Theo
pag. 4
retur.
tò in

Atorum ingenia fatigavit. Judicium satis plausibile ab initio de eo tulit Cl. Morhofius, & scripta ejus ab homine literarum rudi adornari potuisse pene prodigio similis res ei visa est. vid. Polyhist. liter. Libr. I. c. 10. p. 64. de libris mysticis. Correxerit tamen se ipsum Morhofius in Polyhistore Philosoph. Tom. II. libr. II. c. 3. p. 174. ubi Böhmium in Mysterio suo magno Theologica, Physica & Chymica mire inter se miscuisse atque ex iis Enthusiasticam quandam Philosophiam, velut Chaos quoddam condidisse, » & principia ejus farraginem quasi quandam Veterum hæresium exhibere affirmat. Fatetur tamen judicium de Böhmio instituere difficile esse. » Pium eum fuisse constat, (sunt ejus verba,) & Idiotam & libri tamen, quos scribit, non omnino rudem illum esse ostendunt, quanquam pleni sint fanaticorum sensuum. Unde suspicio nonnullorum est sub ejus nomine scripta fuisse edita, quod tamen probari satis non potest. Instinctu numinis se scripsisse ipse fatetur, ac fuerunt multi, qui ejus Philosophiam & Theologiam ut cælo lapsam venerarentur Enthusiastæ. Hactenus ille. Henricus Morus celebris Anglus, mitius quoque de J. Böhmio judicium tulit, quod ad S. Scripturæ bilancem curatius expendit celeberrimus Theologus nostras, Dominus D. J. W. Jægerus, Academiae Tubingensis Cancellarius perinclytus, in Examine Theol. Mysticæ Veteris & Novæ dissert. peculiari. pag. 402. seqq. quod instar omnium conferri meretur. Dominum D. Spenerum in causâ Sutoris τὸ ἐπ' ἔχειν adoptasse notum est.

Primus

Primus autem inter Evangelicos Theologos & quidem nostrates dijudicatione & refutatione scriptorum Böhmi glaciem fregit D. Tobias Wagnerus, qui etsi in citatione auroræ Felgenhauerianæ loco Böhmiianæ hallucinatus fuerit, tituli identitate deceptus, attamen & faciliora eaque fatentibus Böhmistis, meliora Böhmi scripta simul examinavit, eorumque errores detexit. Quod si faciliora & meliora erroneis imbuta sunt opinionibus, colligere omnino liceat in obscurioribus non minus eos extare, prout legentibus patet. Præterea iisdem principiis in quam plurimis insistent Felgenhauerus & Böhmius. Secutus est B. Wagnerum improvido quidem pede Erasmus Francisci in libro, quem (*Gegen Stern der Morgen-Röthe*) inscripsit, sarcasticè idè exagitatus à Johanne Matthæi, in orthodoxiâ Theosophiæ Böhmiianæ. Cæteròquin non B. Wagnerum solum, sed & B. Abrahamum Caloviũ, Theologum Witebergensem sumum, qui Anti-Böhmiũ edidit, Böhmiiani suggillant, quod senio jam confecti *ἀνγέλεια* mentem Sutoris penetrandi & dextrè dijudicandi fuerint destituti. Sed gratulatur sibi purior Ecclesia, quod uterque senex capularis & quasi agonizans ultimam illo fidei & orthodoxiæ monumento confessionem doctrinæ suæ & iudicium de Böhmiò obsignavit. Desiderari queant aliqua in illorum Anti-Böhmiianis, quid tum? Sufficiat mentem suam de Sutoris erroribus candidè declarasse. Bos lassus fortius figit pedem, Et pluri nobis est Theologi senis, pii ac sinceri, labor ultimus, quam decem musteorum opera, diffusæ lectionis & eruditionis bullas & ampullas spirantia;

Wagne-

V
pron
dum si
Scripti
Respon
pendia
bergic
zia, fa
Pfeiffe
Domi
ticum
ubi tu
edito
ro,
in cor
consil
lum a
autem
esse fa
jactati
rum fi
telle
ejus
rem S
pro c
dum f
dinari
cipiur
giæ &
Astro
verfus

Wagnerus certè sufficienter ostendit duodecim pronuntiatis, quid de Böhmiânâ Theologiâ sentiendum sit. Idque in iudicio propemptico Theolog. de Scriptis J. Böhmi Anno 1679. in 4. Tubingæ lato, Respondente, M. Joh. Friderico Röthero, tum Stipendiario, hodiè Pastore (in Rohracker) Wirtembergico, cujus soror erat Adelheidis Sibylla Schwarzia, fanatica foemina, quæ literas ad D. Augustum Pfeifferum dedit, quasi à Deo sibi dictatas; vid. Domini D. Feustkingii Gynæceum Fanatico Hæreticum p. m. 601. Ad eam Coloniam aut Lubecam, ubi tum habitabat, excurrere animus erat Röthero, edito antea specimine Academico sese commendaturo. Cumque ad partes Böhmiânas inclinare illam in comperto esset, eam materiam vel B. Wagneri consilio, vel aliorum instinctu elegit. Unde titulum author fecit Iudicii propemptici. Demonstrat autem pronuntiatio I. *πρώτον ψεύδι* J. Böhmi esse falsam divinæ illuminationis (immediatæ scil.) iactationem II. Sutorem esse contemptorem articulorum fidei, III. Revelationes ejus esse obscuras & intellectu ferè impossibiles; IV. & V. derogat scriptis ejus *θεοπνευσίαν*. VI. Böhmiū esse contemptorem S. Scripturæ. VII. Scripturam habere tantum pro cortice & muto verbo, quod demum animandum sit à Spiritu S. VIII. Atrocissimis injuriis ordinarios Ecclesiæ Ministros proscindere. IX. Principium Theol. Böhmiânæ esse prodigiosam Theologiæ & Philosophiæ imprimis Physicæ, Chemiæ & Astrologiæ commixtionem. X. Absurditates, adversus principia naturæ & Scripturæ venditare promitte-

mysteriis immediatè sibi revelatis. XI. Böhmius esse religionis Schwenckfeldio-Weigelianæ, quorum authores admodum laudet. XII. Blaterare revelationum modos de Creatione, ac si fuisset *αὐτόπτης*, adeò, ut quis Mosen præ illo in descriptione Creationis vix pro Abcdario haberet. Porro de pietate Böhmi, quam aliqui constare ajunt, tria annotat, nempe, fastum & superbiam, quam in nostris taxet & ipse superbissimus committat; disputacitatem, quam itidem in nostris culpet, ipse non à disputandi pruritu immunis. Denique defectum charitatis, de quo adversus nostros conqueratur, cum tamen ipse omnem charitatem erga ministros Ecclesiæ exuat. Tandem subjungit Quæstionem: Quomodo Böhmius homo rudis, illiteratus, mechanicus, præter elementa Alphabeti nullas literas in ullâ scholâ, aut gymnasio doctus, Corinthum navigare, hoc est, ad tantam rerum divinarum & humanarum cognitionem sine peculiari illuminatione pervenire potuerit? & responder: Böhmius fuisse ingenii *ἐνφύσιον* naturalem; cognitionem tamen ejus esse confusam; multa hausisse ex lectione Theophrasti, Schwenckfeldii & Weigelii; Dari exempla eorum, qui nullis unquam in scholis eruditi, solo ingenii remigio libros in Chemiâ, Astrologiâ & Poësi ediderint. Ecstases verò illius attribuit raptui melancholico & addit: Nolumus eum arguere Spiritus istius Sacramentarii, dictantis ei τὸ Ἔστι, tantumdem esse ac significat, de quo nesciebat, albusne an ater fuerit? Quamdiu veritas vim non patitur, charitas judicet. Hæc ideò prolixius retuli,

tuli, quorum
tores, c
rum spa
meditab
neament
te præve
non est
nos har
mum lu
modo a
hæredib
ante Wa
tractave
hibuisse
est.

In
adeptus
erat Lud
utroque
dò Gern
in Actis
memora
mus.)
bingense
rum stu
cissimal
tionem
defectus
maretur
Bottwar
Erythro

tuli, quia iudicium illud B. Wagneri non est in multorum manibus, ut cernerent æqui rerum æstimatores, quid Theologus ille Veteranus 14. pagellarum spatio præstiterit loco prodromi iustæ, quam meditabatur, refutationis, cujus prima jamdum lineamenta duxerat, sed ad umbilicum perducere morte præventus non valebat. Quare calumniæ locus non est, quando adversarii prætendunt, Wagnerianos hæredes non ausos esse patris opus contra Böhmi-um luci publicæ exponere; quis enim opus dummodo affectum & mancū cui perficiendo par erat ex hæredibus nemo, edere lustineret in materiâ, quàm ante Wagnerum nostratum Theologorum nemo tractaverat? Præterea moderationem quoque adhibuisse in dijudicandâ Böhmi personâ evidens est.

Interea suos tamen in patriâ nostrâ defensores adeptus est Sutor ille Görlicensis; quorum primus erat *Ludovicus Scaturigius*, Germanicè *Bronnquell*, utroque enim nomine uti solebat modo Latino, modo Germanico. Is ingenium habuit mediocre, (ut in Actis Amicus ejus ad Jure consultum quempiam memorat, è quibus hæc, quæ sequuntur, excerpsumus.) In Scholas Claustrales & Seminarium Tubingen- se receptus totum se Theologiæ & Historiarum studio addixit, à Philologiâ & Philosophia vicissim alienus. Itaque historiarum notitiâ existimationem sibi parabat apud nonnullos, cum aliis, qui defectus ejus in literis noverant, non admodum æstima- retur. Ministerio idoneus Diaconia Megalo- Bottwariensi fuit admotus, ubi lectione libri Roberti Erythrophili (*Wesf. & Bloß der schlaffenden Chris-*

Christen / wider die wachtsame Türcken) excitatus caput 38. & 39. Ezech. cum cap. 20. Apocal. accuratius examinare cepit, quâ ratione opinionem de reditu Judæorum in terram sanctam, eorumque universali conversione, ipsumque adeo Chiliasmum crassissimè imbibit, quam Dialogo duplici sub titulo: Judæi reducis & Chiliasmi vindicati, adornatam aliis Ecclesiæ Ministris legendam exhibuit, & libere nimis passim de Chiliasmo locutus est. Cum autem eâ de re aliquid ad Consistorium Ducale emanasset, eâ de causâ Stuttgardiam citatus, Apologiâ & Spontaneâ Dialogorum transmissione ita se purgavit, ut cum *paternâ reprehensione* mit einem Väterl. Berweiß / (sunt verba amici,) & admonitione ne altius sese immergeret, domum remitteret, Factum id est Anno 1658. paulò post ad Parochiam Lechgoviensem promotus est. Cum verò Anno 1663. Turcæ & Tartari factâ in Hungariam & Moraviam irruptione terrorem latè per Germaniam diffunderent, ipse cum aliis percellus Illustri Consistorio J. A. Comenii Lucem in tenebris, hoc est, Coleri, Drabitii & Poniatoviæ revelationes commendavit & scriptis ad Assessores literis semetipsum, ceus forex, prodidit; ita, ut jam tum spartâ prope modum excidisset, nisi aliqui è Politicis, ipseque adeò Dux Eberhardus clementiam rigori præferendam hâc vice statuisent. Itaque per 14. diēs carcere Theologico inclusus & libros J. Böhmii tradere jussus auditâ comminatione seriâ ad parochiam rediit. (Poterat sapere piscator ictus, si quidem arrogans & turbulentus Viri Spiritus permisisset.) Enimverò licet domo exessent libri fanatici, nondum

dum
defun
ductis
irrupt
patria
logos
næ hy
nec al
bus si
denu
solic
Spiri
comp
jus, c
cit.
Bietig
plura
care,
visita
in eju
quell
quide
Re ig
gard
sibi e
rio M
mora
Inter
dici E
in C
excep
Myth

dum tamen opiniones cerebro erant ejectæ. Quare defunctis prioribus Consistorii Adfessoribus introductisque aliis, quorum favorem sibi promittebat, irruptionem Gallorum in Imperium nostræ quoque patriæ exitium allaturam persuasus, culpam in Theologos, (quasi falsis quibusdam Evangelicæ doctrinæ hypothesis præoccupati, nec ipsi intelligerent, nec alios docere possent, quâ ratione istis temporibus sit intervendum,) devolvere non est reveritus, denuoque literis suis satis acribus Synedrium sacrum sollicitavit; cumque paulò ante novam de peccato in Spiritum S. opinionem esset commentus, scripto à se comprehensam, epistolæ inclusit, & Diaconi alicujus, qui scriptum illud à se petiisset, mentionem fecit. Mandato igitur Ducali ad Superattendentem Bietigheimensem M. Georgium Hauschium missio, plura de eâ re movere, & quis ille Diaconus sit, indicare, jussus est. Factum eâ occasione, ut annuâ in visitatione Lechgovienfis Ecclesiæ à Decano acrius in ejus doctrinam inquireretur, quod cum Bronquellio casu, an studio, non neminis innotesceret, ipse quidem Decano per literas succensere non dubitavit. Re igitur ad Consistorium delatâ Bronquellius Stutgardiam citatus, capita, de quibus accusaretur, scripto sibi exhiberi desideravit. Jussus est igitur in diversorio Ministrorum (in der Geistl. Herberg,) commorari per aliquot dies, quod admodum ægrè tulit. Interea bibliotheca ejus à Decano in præsentîâ Medici Bieticani jussu Serenissimi visitata & libri suspecti in Consistorium missi sunt; recepit tamen omnes exceptis Böhmiânis (quæ denuo sibi comparaverat,) Mysterio Magno de signatura rerum, de Prædestina-

(P)

stina-

stinatione &c. E contra M. Stolterfothi liber contra Visiones ei legendus tradebatur, ex quo loco informationis (ut amicus facetur,) majus scandalum accepit.

Postero die Lunæ 17. April. Anno 1675. in Consistorium vocatus à D. Wölfflino informatur. Non dari hodiè amplius vocationem immediatam Vi 14. Artic. Aug. Conf. Cui Bronnquellius Auctoritatem Stephani Gerlachii obvertit, dicentis in aliquâ disput: Rariores esse hodiè Prophetas. Accepto autem ulteriori responso acquiescere nolens, durius habitus, dimissionem petiit, eâ de causâ, quod in nullo planè Domini Adflores ei adstipulari volebant. (Daß Er in allen Stücken solte unrecht haben.) Mitius deinde cum ipso agi ceptum, & materia de peccato in Spiritum Sanctum, cujus infallibile criterium impoenitentiam finalem statuebat & definitionem ita tum extendebat, ut nemo non ejus peccati fuisset reus, pertractata est. De eo errore admonitus & convictus sententiam ex parte correxit & ulteriorem informationem scripto sibi propinandam desideravit. Quia tamen jam ante 15. annos seriò fuerat admonitus, denuò in carcerem Theol. ire jussus & ab officio aliquandiu suspensus est, vices ejus agente quodam Stipendiario Tübingâ evocato. Concessum quoque est ut quemcunque vellet, è Diaconis Stuttgardianis eligeret, quicum ipso conferret. Elegit igitur M. Godofredum Kuharstium, qui gravamina ejus scripto comprehensa amicè examinavit & ex mente Theol. Evangelicorum ad ea omnia respondit. Erant autem quatuor quæstiones sequentes:

I. An

Has si
probab
præcip
tierat,
ceret o
ræ. d. 7
de mu
cem co
vicarii
terced
ratione
tremu
& An
adver
versale
tum n
traord

1. An post reformationem D. Lutheri Ecclesiæ in Ecclesiasticis & Politicis expectanda sit nova reformatio? Affirmabat Bronnquellius.
2. An Deus talis ac tantæ mutationis indicia mediâtè tantum edat, an & immediate & utroque modo.
3. Annon certa dentur criteria, quibus immediata Vocatio possit probari? Affirmabat.
4. Num, si immediâtè vocati in rebus fidei aliquid afferrent, huic vel isti Confessionî (adeoque & Augustanæ) contrarium, ex eâ solâ ratione forent rejiciendi? Quod negabat.

Has suas opiniones in responforiis ad Kuharsium probabiles vocabat, & tolerabiles, excusans tamen præcipitantiam, quâ dimissionem in Consistorio petierat, & desiderans, ut revocato Vicario sibi liceret officio fungi. Scriptæ fuerunt hæ illius literæ. d. 7. Maji, 1676. Cum verò in iis spem fecisset de mutando in melius animo; per libellum supplicem consilio M. Kuharsii missum & revocationem vicarii & restitutionem in officium, Diacono illo intercedente, obtinuit. Sed quia in ultimâ suâ declaratione docuerat (1) Romanum Imperium ante extremum diem finem habiturum. (2) Adeoque & Anti-Christianismum Occidentalem. (3) Ex adverso expectandam conversionem Judæorum universalem & (4) Dilatationem Regni Christi per totum mundum Vi Apoc. XX. eoque fine (5) & extraordinariè illuminatos à Deo mitti, quæ ea prænun-

(P) 2

cient;

cient; M. Kuharstius, vir doctissimus, tum ad quæstiones prædictas tum ad exceptiones alias sua transmissit notamina, jussu Consistorii admonens, ut in hisce & præsertim quoad Aug. Confessionem candidè se explicaret. Nollet enim Dominos Consistoriales ut quicquam hypocriticè, vel reluctante ageret conscientia, sed ut sepositis præjudiciis in timore Domini rem ponderaret omnem, tandemque agnosceret, quod sollicitatione conscientiarum Dominorum Superiorum per literas factâ lineam transierit. Nec dubium esse, quin omnium condonationem sit consecuturus. Has condiciones conscientiam suam violare persuasus declarationem quidè aliquam concepit, sed quorundam Ecclesiæ Ministrorum consilio in Synedrium Ducale transmittere cessavit, sperans fore, ut lis omnis in silentio sopiretur. Metuens tandem ne pro ludificatione Consilii Sacri haberetur declaratio non exhibita, literas dedit ad Joh. Laurentium Schmidlinum, eo tempore Superattendentem Stuttgardianum & Consistorialem Extra-Ordinarium, quibus sese excusare conatus est, & declarationem simul transmisit. Quoniam autem in thesibus suis persistebat, nec, (nisi quod publicè illas non sit propositurus in Ecclesiâ,) quicquam concedebat, jussus est, mentem vicinior ad nostrorum sententiam conformare, & quia de satisfactione malè sentire ipsum fama ferebat, à novo Superattendente Bieticano, M. Christophoro Zelleri, in oppidum vocatus est ut Textum, 2. Cor. V. 21. pro concione vespertinâ explicaret, quod & fecit, nihil desiderante Decano, nisi quod imputatio justitiæ Christi copiosius fuisset deducenda.

Jussus

clarat
canus
injun
revoc
nec b
recto
renba
teras
nus M
fuit,
tiam
te illu
persu
Viro
fima
dem
logo

Chr
C
no
Alter
B
i
Disc
S
u
S
n
S

Jussus præterea , ut concionem cum aliâ declaratione in Consistorium mitteret; cum primis Decanus ipse M. J. J. Zimmermanno, Diacono suo injunxit, ut quâ posset ratione hominem in viam revocaret, Ipse verò nec se satis informatum esse, nec bonâ conscientia aliter sentire posse professus, Directorem Consistorii, Nicolaum Mylerum ab Ehrenbach, quem cognatione aliquâ attinebat, per literas compellavit, ut sibi præsidio esset. (Hactenus Manuscriptum.) Ita res cum hoc Viro protracta fuit, usque ad Anni 1679. exitum, quo cum sententiam mutare nollet, ab officio dimissus est, deferente illum ipsomet N Mylero & aliis omnibus. Superfuit hodiè Theologi quidam Veterani, qui cum Viro sæpè sunt confabulati, eumque ad periculosissima de satisfactione Christi & aliis, dogmata tandem deflexisse testantur. Scripsit præter citatos Dialogos:

Christlich und einfältiges Bedencken von der Sünde wider den Heil. Geist / impressum, Anno 1683. in 8

Alterâ vice Johann. Matthæi, Orthodoxie Theosoph. Böhmiæ præfixum, Francofurt und Leipzig! 1691. in 8.

Discurs von den Schlüsseln des Himmelreichs/ Kirchlichen Gewalt und Gerichte zu binden und zu lösen / zu Männlichen Urtheil nach Heil. Schrift aufgesetzt von L. B. Anno 1678. num typis excusum sit, haud scimus, conf. Arnold. Räger. Hist. T. IV. p. 763.

JOHANNES JACOBUS ZIMMERMAN-
NUS, Diaconus Bieticanus, patriâ Wittember-
gicus domo Vaihingensis, natus circa Annum
1644. à teneris singularem indolem prodidit. Un-
de per varias scholarum trivialium & claustralium
classes inter primos locum consecutus & in Stipen-
dium Ducale receptus Anno 1661. primæ laureæ
honores, A. 1664. magisterii gradum accepit, & elapsis
aliquot annis, Mathematicum præsertim studio clarus,
Repetentis munere ornatus est. Ministerio adhibi-
tus Diaconiam Bietigheimensem administravit. Ibi
in Bronnquellii familiaritatem pervenit, cujus ope-
râ quoque medicâ usus, febri hecticâ, quâ laborare
ceperat, feliciter est liberatus. Sed dum corpus sa-
nat Medicus ille, animum Zimmermanni Böhmi-
anis principiis in utriusque perniciem usque adeò im-
buit, ut is deinceps Sutoris Görlicensis Defensor &
Asseda constantissimus permanferit. Malè igitur
Hyperaspistes Arnoldianus (a) ponit, Bronnquell-
ium à J. J. Zimmermanno excitatum fuisse, (tamet si
fortè calamo sit lapsus;) nam Brecklingius Zim-
mermannum à Bronnquellio excitatum disertè scri-
bit. Arnolds. R. Hist. Tom. IV. p. 763. Cum au-
tem Zimmermannus Astrologiæ studio impensè de-
ditus jam antea fuisset, scripta Böhmiî ingenio ejus
apprimè quadrabant, & quia Bronnquellium eru-
ditione non parum superabat, Bœhmii principia
majore quorundam applausu defendere cepit. Quo
pacto non minus ac ille negotium facessivit Dominis
Superioribus, edito præsertim Anno 1684. libello :
Muthæ

(a) Hist. Betrachtung. p. 409.

Mu
anag
quo
An.
solu
nare
& ip
scrip

Res
met
nes
con
nem
fuis
Sere
à B
imè
vid.
den
rati
gran
do

Muthmaßliche Zeit-Bestimmung/ 2c. sub nomine anagrammatico Ambrosii Sehmanni de Caminieze, in quo ex variis criteriis, cum primis Cometa magno, qui An. 1680. apparuit, meliorationem temporum non solum vaticinari, sed & ad An. 1694. determinare insigni temeritate ausus est. Provocavit insuper & ipse Dominos Consistoriales & informationem scriptam efflagitavit in quatuor punctis generalibus:

1. De Babylonis Europæ interitu.
2. De millenario Sabbathico piorum & conversione universali Judæorum, Turcarum & Gentilium.
3. De veris Prophetis etiamnum existentibus.
4. De quibusdam dubiis circa Aug. Confess. & Apologiam.

Responsum est ab Illustri Consistorio eruditè ipso met fatente; sed ipse non contentus varias exceptiones & prolixas opposuit & Anno 1685. Scriptum concinnavit, quo Evangelicam Ecclesiam Babylonem esse apertè professus est. Non parvas hisce suis opinionibus turbas in patriâ dedit, quare jussu Serenissimi privatim à B. Schellenbaurio, publicè à B. D. Hæberlino primus ejus libellus est refutatus, imò in publicis quoque concionibus redargui cepit. vid. Schellenbauri Epistel. Postill. p. 42. Tandem, cum ab erroneis dogmatibus dimoveri nullâ ratione posset, ab officio remotus extra patriam migrare necessum habuit, non obstante, quod aliquando non vulgari gratiâ Serenissimi Administratoris propter

(P) 4

propter Astrologiæ peritiam floruerat. Igitur ex stella fixa factus erratica & *πλανήτης* (seductor) ad Dominum D. Spenerum delatus faciles quidem invenit aures, sed nullo suo commodo. Inde Germaniam peragrans Hamburgi per annos aliquot sustitit, informatione & correctione librorum victum, scriptis Bœhmisticis famam sub ficto J. Matthæi nomine quærens. Cum autem spem de melioratione temporum ad Annum 1694. prædictâ decollare cerneret, pudore fortean suffusus, in Pensylvaniam cum 16. familiis ire constituit. Eoque sine navem & sumtus ab opulento Quackero precibus impetravit. Sed antequam navem ingrederetur, morbo correptus, magno suo bono, uti Cræsus ait, sed cæterorum ingenti luctu expiravit Roterdami Anno 1696. Uxor & liberi ejus à nonnullis multis muneribus cumulati cum reliquâ societate in Pensylvaniam abierunt (a) Encomia Viro tum à sociennis tam ab aliis data, nemo invidet; quando à F. Brecklingio doctissimus Astrologus, Magus & Cabballista vocatur. vid. *Arnolds Råger. Hist. Tom. IV. p. 775.* Gerhardus Cræsius Virum quidem appellat spectatis ingenii virtutibus & vitæ temperantiâ nemini postponendum, sed disertè excipit fanaticas ejus opiniones & Theologiam Bœhmianam Gigantum ausibus comparat; quare non est, ut Arnoldus cum suo defensore de hoc Cræsi testimoniò glorientur, quasi tanto Viro sese exonerâssent Wirtembergici; *In der Historis. Betrachtung / pag. m. 410.* Nec enim propter eruditionem, vel temperantiæ studium; neque etiam ideò, quod I. Bœhmium

(a) *Cræsius, Hist. p. m. 752. seq.*

miun
lum
quæ
libro
bant
phet
fidei
igitu
relin
nus
prof
gelic
cam
port
niâ
Apo
fus
Bœh
adje
We
Be
Imò
&c

mium in scripto suo citaverat, (uti Brecklingius calumniatur,) depositus fuit, sed propter ea dogmata, quæ totius Evangelicæ religionis subversionem & librorum symbolicorum totalem abolitionem minabantur. Admissa enim semel immediatâ Neoprophetarum illuminatione & vocatione nullus omninò fidei articulus amplius erit firmus. Non poterat igitur bonâ conscientia vel in munere Ecclesiastico relinqui, vel saltem in Ducatu tolerari. Zimmermannus, nisi Formulam Concordiæ ipsimet Theologi, prostituere & summam Ecclesiæ Lutheranæ Evangelicæ indignationem incurrere voluissent. Ne dicamus, quod hoc pacto Libertinismo lata aperiatür porta. Præterea Zimmermannus tantâ cum infantiâ Bœhmii personam & scripta defendit, ut eum Apostolis non tam æquiparare, quam præferre ausus fuerit, teste epigrammate, quod ad iconem Bœhmiānam Theosophiæ suæ præfixam hisce verbis adjecit.

Wann Petrus Juden fischt / der Weber
wirbt die Henden/
Beginnt der Schuster jetzt sie beederseits
zu wenden/
Weil Er die Heil'ge Schrift mit der
Natur verfaßt/
Doch ist Er eine Last die Amasias
hast.

Imò, ut θεοπνεοσίαν libris Bœhmiānis conciliaret,
& errores in sutoris operibus passim occurrentes dilueret,
(P) 5

lueret, extremâ & detestandâ impietate Scripturam ipsam non ab omni errore immunem pronuciare non reformidavit. (Es seyen etliche irrige Dinge in die Schrift gebrauen.) In Theosoph. Boehm. cap. 13. n. 8. conf. Erasmi Francisci, gründliche Widerlegung der Verleumdungen / J. Matthæi pag. m. 86. Quæ blasphemix quomodo cum pietate verâ consistere queant? nos certè non capimus. Dolis insuper & technis utum esse vel ex iis, quæ Dominus D. Spenerus Consil. Theol. Tom. IV. p. 588. de Zimmermanno & ejus Superattendente refert, elucescit. Neque fidem planè merentur, quæ de fatiis istius Superattendentis tristioribus D. Spenero retulit, cum ipse Zimmermannus Virum condemnare non sit ausus, quin ex charitate speraverit, fore ut contritum ipsius cor ex gratiâ respexerit Deus. Neque circumstantiæ, quæ D. Spenerus & Zimmermannus referunt, concordant. Iste namque Superattendentem in catechisatione contra Boehmum invecum, illicoque attonitum sequente die Sabbathi expirasse Hic in concione id factum & 14. demum post die mortuum esse affirmat; Nedicamus de attentatâ *autoxegia*, quam ipse Dominus Spenerus falsam esse contestatur. Malè igitur in istius Viri tentati obitu præsidium causæ suæ quæsiuit Zimmermannus. Nec enim solus iste Superattendens, sed & ejus antecessor G. Hauschius totiusque Synedrii Adesores cum Bronnquellio & Zimmermanno negotium habuere Boehmumq; eadem, quâ ille parrhesiâ rejecere, quod & alii, cumprimis G. Richter Pastor Görlicensis, post illos B. Wagnerus & B. Calovius fecere, nec cuiquam

ex

ex iis tale quid evenit. Itaque si ponamus vera esse, quæ D. Spenerus ex ore Zimmermanni memorat, erit tamen fallacia causæ non causæ, ut causæ. Sed hæc sufficient.

Scripta Zimmermanni sunt:

Theoria Secundorum Mobilium Perfectæ $\omega\gamma\gamma\epsilon\upsilon\mu\alpha$,
Tubingæ, 1664. in 4.

Calendaria in annos complures, Stuttg. 1675. seqq.
Mundus Copernizans; linguâ vernaculâ.

Muthmaßliche Zeit-Bestimmung bevorstehen-
der Gerichten Gottes über das Europæi-
sche Babel und hierauf erfolgenden Anfang
des Reichs Christi auf Erden / unter dem
Nahmen Ambrosii Sehmans de Caminiez, Anno
1684. in 8

Beynahe ganz aufgedeckter Anti-Christ / oder
unvorgereiff. Bedencken über die Frage: Ob
die Evangelische Kirche mit recht Babel und
Anti-Christlich zu schelten / von welcher auß-
zugehen seye? nach Grund der Heil Schrift
aufgesetzt / mit Beyfügung der Beantwort-
ung anderer dieser Materie verwandten
Neben-Fragen / Anno 1685. in 4.

Orthodoxia Theosophiæ Böhmiæ contra Holzhusium
defensa, oder Christi. Untersuchungen der
Holzhäusischen Anmerkungen / über und
wider J. Böhmens *Auroram*, unter dem
Nahmen Matthæi, Frankfurt und Leipzig/
Anno 1691. in 8.

In

In hujus libri appendice Erasmus Francisci propter editionem libri: *Gegen-Strahl der Morgen-Röthe*; sarcasticè admodum traduxit, & modestiæ limites haud parum transiit, acriter vicissim ab eo exceptus, in Catalogo scriptorum suorum. Anno 1691. & paulò post in den zerbrochenen Laster-Pfeilen Ismaëls & Simeï; ubi inter alia ceu ominosum observat, quod Zimmermannus sub nomine Johannis Matthæi, qui olim Anabaptista fuit, sese occultaverit. Quare suppresso deinceps nomine contra Abrahami Hinc Kelmanni quaestiones J. Böhmium defendere conatus est.

Judicet ex his Orbis Christianus: Num F. Brecklingius G. Arnoldus & Petersenius causam habuerint Ducale Consistorium iniquitatis accusandi ob remotionem L. Bronnquellii & J. J. Zimmermanni, cum Bronnquellius intra 15. annorum decursum tertiâ vice redierit ad vomitum & quinque ferè annorum spatium resipiscendi habuerit; nempe ab initio Anni 1675. usque ad finem 1679. Certè ipse Bronnquellius in J. L. Schmidlino, Consistoriali, Spiritum mansuetudinis & Christi se animadvertisse fassus est, qui tamen à pervicaciâ eum oretenus & per literas graviter dehortatus erat. M. Kuharsium quoque candidè cum eo egisse ipse Bronnquellianus amicus, qui acta collegit, testatur. Zimmermannus autem statim ab initio litis Bronnquellianæ Anno 1675. peculiari mandato ex Curia ejus consuetudine abstinere jussus est, quod tamen facere, licet sæpè à suis Inspectoribus admonitus, neglexit, adeoque ultra decennium integrum summam longanimitatem (ita, ut ipsimet Domini Consistoriales scriptis

scrip
ren,
Man
non
tatis
berg
leqq
Libr

R
bole
terti
auth
orig
De
rint
mer
sum
ber
mi
est
d. 2
atq
Pri
ph
De
inc
8.
10

scriptis argumenta illius admodum placidè refellerent,) expertus est. Hæc ita se habere docent Acta Manuscripta, quæ cuivis cordato ob oculos ponere non detrectamus, è quibus & reliquis authoribus citatis ista omnia decerpimus. conf. Caroli *Württembergis*. Unschuld. Part. I. cap. 2. art. 4. & 5. p. 47. seqq. Item Caroli Senioris Memorabilia Tom. II. Libr. IX. p. 361. seq. & X. p. 743.

De Pietismo.

Restarent nunc dicenda de Pietismo haud nulla; Sed nundinis appropierantibus excludimur. Sobolem esse Bronnquellii ac Zimmermanni Pietistas tertiæ classis, nimirum, fanaticos, Gerh. Cræsius author est. loc. c. p. m. 751. edit. Germ. At verò originem eorum altius esse repetendam certi sumus. De classium distinctione num firmo stet talo? viderint alii. Sunt quibus aliter haud differre quam semen & fructus aut ovum pullus & gallina persuasum sit. Ab initio fama tantum Pietismi Wirtembergiam pervasit anno 1690. cumque inclinare animi viderentur, repagulum novationibus quæsitum est edicto Serenissimi Principis Eberhardi Ludovici, d. 28. Febr. 1694. publicato, quo Ministris Ecclesiæ atque studiosis Theologiæ 1. de Chiliasmo. 2. De Principio Theologiæ & fidei. 3. De lumine Prophetico. 4. De Theologiâ literalî. 5. De verâ Dei notitiâ 6. eâque etiam in Academiis tractanda & inculcandâ 7. De Servatione mandatorum legis. 8. De enthusiasmo. 9. De Theologiâ mysticâ. 10. De Jacobo Böhmio. 11. De adiaphoris da-

ta

ta est brevis instructio. Cepit tamen tacite malum serpere, ita, ut studioforum haud infimus, P. A. B. qui quotidianam cum Michaële Molinosio communionem ab initio & astruere & in usum deducere annitebatur, mox in transversum raptus in materiâ de Ccenâ, cum Reformatis, in electionis articulo cum Hubero; denique cum Chiliaftis, Enthustastis & omnis ferè generis hæreticis sentire occiperet. Patrocinio nonnullorum diu suffultus jam huic jam illi Viro docto informandus dabatur in convictu & conversatione domesticâ quotidianâ. Verum is jam ultra humilitatis & docilitatis polum vela dederat. Ideoque post aliquorum mensium liberam in arce Twiela custodiam patriæ finibus ejectus est, paulò ante discessum à pio & docto Sene argumentis, precibus & lacrymis serò, ut in viam rediret, nec ab Ecclesiâ Evangelicâ secessum faceret, admonitus, sed incassum. Ubi nunc terrarum degat, ignotum mihi esse fateor. Excepit hunc Christina Regina Baderia Anno 1699. visionibus inclarescere cupiens, sed imposturâ deprehensâ meritis castigata poenis. Anno demum 1703. in nervum erupit gliscens sub favillâ Pietismus, occasione Joh. Georgii Rosenbachii, Heilbronnâ ob datas fanaticis opinionibus turbas ejecti, ex cujus libello Gnaden-Führung / inscripto, nonnulla huc facientia possunt peti. Subsecutum est denique Edictum novissimum contra Pietistas Anno 1706. d. promulgatum. Quibus successe scripta quædam Anti-Pietistica partim privato, partim publico edita nomine; Deus conterat Satanam sub pedibus nostris brevi!

Epi-

Ep

M

fuæ
ger
tho
Pol
ver
do
uni
lite
per
Au
pat
ter
qu
cus
mi
ser
coe
tea
ne
bu
bit

Epilogus de Ufu Biographiæ

Wirtemb. Theoll.

Magni Viri, Danielis Morhofii, votum est: Utinam in Germanâ gente esset, qui hoc patriæ suæ pietatis officium præstaret, colligeretque accuratam scriptorum & authorum suæ gentis historiam! vid. Polyh. Liter. T. I. L. I. c. 18. p. 225. Id verò vix unius hominis esse laborem, doctissimi quique judicant. Si tamen unius post alteram provinciæ historia literaria prodiret, facilius ad scopum perveniri & justus posset institui delectus ad opus quoddam universale. Ego patriæ meæ qualecunque tributum literarium pendere conatus sum, cujus quadruplex esse potest usus, Theologicus, Politicus, Academicus, Oeconomicus. *Theologia* quidem *Cultor* hîc observabit reformationis qualitatem, & cœlestis vim veritatis, cui oppressi antea densa idolomaniæ pontificiæ caligine multorum animi posthabitis omnibus periculis manus dedere. Observabit providentiam Dei Specialem circa
mini-

ministorum Evangelii nativitatem, facta studia, conjugia familiam & obitum. Observabit industriam, fidem & Zelum plurimorum in plantandâ, propagandâ, & defendendâ puriore doctrinâ. Neque minus pietatis, charitatis, mansuetudinis, patientiæ, temperantiæ, sobrietatis & gratitudinis specimina in vitâ. Politicus animadvertet: Nunquam felicius florere rempublicam, quam dum cura religionis cæteris anteponitur; Et Wirtembergiam omnigenâ Dei benedictione affluxisse illâ cūprimis ætate, quâ purioris doctrinæ quoddam quasi Asylum & sincerum Verbi Præconum Nutrix salutabatur. Animadvertet nunquam diutinâ nimis lenitate in viam revocatos fuisse sectarios, verum ipsâ indulgentia & patientiâ redditos subinde pervicaciores. Adeoque in tempore mediis utendum necessariis, ne

- - grex totus in agris

Unius scabie cadat & porrigine porci.

Quod si Deus vitam viresque concesserit, aliquando exemplis Virorum illustrium

striu
non
cis V
lariu
rii, p
bron
ctio
que
raru
nam
dia
dem
Eur
ros
tica
est,
Min
alv
opu
beb
loc
Tho
mic
rali
Ecc
lè c
De

strium haud paucis ostendemus, quod non solis Theologis, sed etiam Politicis Viris, Consiliariis Intimis, Cancellariis & Directoribus Illustris Consistorii, purioris doctrinæ instauratio, & librorum symbolicorum æstimium, lectio crebra & pia defensio curæ cordique fuerit. *Academicus* hinc discet, literarum incrementa & decrementa. Quænam apud nos diversis temporibus studia floruerint? quibus Doctoribus Academia famam longissimè sparserit & ex Europæ Asiæque partibus studiosos virosque non incelebres vi quasi magnetica attraxerit? Cui denique ad manus est, Excell. Domini Majeri Musæum Ministri Ecclesiæ, juxta illius capita & alveolos Wirtembergensium scripta ex opusculo nostro digerere poterit, & habebit Indicem Bibliothecæ Theologicæ locupletissimum, in quo nihil, quod ad Theticæ, Didacticæ, Exegeticæ, Polemicæ, Homileticæ, Catecheticæ, Moralis, Casualis, Linguarum & Historiæ Ecclesiasticæ studium requiritur, facile queat desiderari. Spem quoque in Deo collocare discet, qui quamplurimos

(Q)

mos nostratium è plebejo sanguine natos ad summa rerum fastigia evexit, Ecclesiæ columnas effecit & primæ magnitudinis stellas in mundi theatro fulgentes constituit. Oeconomix tandem rationes excutienti jucundum fuerit Majorum æras à temporum pulvere vindicatas, eorumq; vultus quasi è mortuis resuscitados intueri, quorum merita, ubi opus est, allegare posse & vestigiis insistere decorum sit. Cæterum varia judicia meum hunc subitum esse laborem æqua, iniqua, frigida nullus ambigo. Æquioribus non nulla desiderantibus integram Sueciæ literatæ, quam Vir doctissimus, Johannes Schæferus, Anno 1680. edidit Hamburgi 1698. recusam, præfationem, totam in mei excusationem quadrantem commendamus. Atque sic ultimam operi coronidem imponimus in nomine Domini nostri Jesu Christi cui sit laus & honor & gloria in sempiternum!

GEORGII